

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

AİLE İÇİ İLİŞKİLERDE İNSAN HAKLARI
SORUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burhan ULUCANLI

151128105

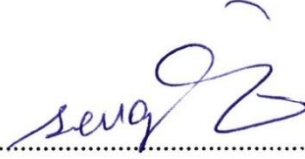
Danışman Öğretim Üyesi:

Prof. Dr. Sevgi İYİ

İstanbul, Mayıs 2017

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

24.05.2017 tarihinde tezinin savunmasını yapan Burhan ULUCANLI'ya ait "Aile İçi İlişkilerde İnsan Hakları Sorunları" başlıklı çalışma, Jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak ~~Oy Birliğiyle / Oy Çoğunluğuyla~~ kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Sevgi İYİ
(Başkan)-Danışman

Doç. Dr. Muttalip ÖZCAN
Üye

Doç. Dr. Hülya ŞİMGA
(Üye)

YEMİN METNİ

24/05/2017

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Aile İçi İlişkilerde İnsan Hakları Sorunları” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımda yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin “Kaynakça”da gösterilenlerden oluştuğunu, “Kaynakça”da yer alan bu eserlerden metin içinde atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Burhan ULUCANLI
151128105

AİLE İÇİ İLİŞKİLERDE İNSAN HAKLARI SORUNLARI

ÖZET

İnsan daima bir toplum içinde gelişir. Bundan dolayı aile, içinde kişilerin insan onurunu koruyan ilişkiler kurabileceği temel bir kurum sayılır. Bu amaca ulaşmak için etik ve değer bilgisine dayalı “insan hakları” eğitimi şarttır.

Ne var ki, ailede kişilerarası ilişkiler genellikle, etik ve değer bilgisine dayalı insan hakları anlayışından çok, kültürel-ahlâksal normların belirleyiciliğinde kurulmaktadır. Bunun sonucunda ailede, çoğu cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan insan hakları ihlalleri yapılmaktadır.

Aile içi ilişkilerde insan haklarını korumak ve ihlalleri önlemek için etik ve değer bilgisine dayalı insan hakları eğitimine öncelik verilmelidir. Bunun yanında aile üyelerine felsefi danışmanlık hizmeti verilmesi de ailede insan hakları ihlallerinin önlenmesinde yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, aile, insan hakları, aile içi ilişkiler, şiddet, felsefi temelli insan hakları eğitimi, felsefi danışmanlık.

HUMAN RIGHTS PROBLEMS IN FAMILY RELATIONS

ABSTRACT

The human being always develops in a society. Family is the primary social institution in which this development occurs. This is why family is accepted as the fundamental institution of society in which people can establish their relations in a way that protects human dignity. For this purpose human rights education that is based on the knowledge of ethics and values is indispensable.

However, relations among the people in the family are established generally according to cultural and moral norms rather than according to human rights knowledge based on the philosophical knowledge of ethics and values. As a result of this, many violations of human rights occur in the family, a considerable part of which is due to gender discrimination.

In order to avoid human rights violations and protect human rights in the family, priority should be given to human rights education based on ethical value knowledge. In addition to this, philosophical counselling of the family members can make a considerable contribution to the prevention of human rights violations in the family.

Keywords: Human being, family, human rights, family relations, violence, philosophical education of human rights, philosophical counselling.

ÖNSÖZ

Günümüzün aile ortamlarında, kişilerin cinsiyet ayrımcılığı, engellenme, şiddet ve istismar gibi değer harcamaya çok sık maruz kaldığını görmekteyiz. Bunların önlenmesi için önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak buna rağmen ailede ortaya çıkan bu sorunların önlenememesi bu çalışmaların yetersiz kaldığını göstermektedir. Aile içi ilişkilerde ortaya çıkan bu sorunların her biri aslında insan hakları ihlâlidir. İşte bu nedenle, meselenin çözümüne yönelik yapılan çalışmalara felsefi bakışın dâhil edilmesi gerektiği düşüncesinde olmam, beni bu çalışmayı yapmak için harekete geçirdi.

Bu çalışmayı yaparken tereddüde düştüğüm zamanlarda bana yol gösteren ve destek olan danışman hocam Prof. Dr. Sevgi İYİ'ye, insan haklarına felsefe açısından bakmamı sağlayan hocam Prof. Dr. İoanna KUÇURADI'ye ve hazırlanması aşamalarında farklı bakış açıları sunan hocam Doç. Dr. Muttalip ÖZCAN'a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, desteğini ve anlayışını hiçbir zaman esirgemeyen, varlığıyla bana güç veren eşim Sevgi'ye ve tüm aileme sonsuz teşekkürler.

İstanbul, Mayıs 2017

Burhan ULUCANLI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: İNSAN VE AİLE	5
1. 1. İnsan	5
1. 2. İnsanın Aile Kurma Gereksinimi	15
1. 3. Ailede İnsan İlişkileri	20
1. 3. 1. Aile İçi İlişkilerde Değer Sorunları	26
İKİNCİ BÖLÜM: AİLEDE İNSAN HAKLARI İHLÂLLERİ	31
2. 1. Ailede Cinsiyet Ayrımcılığı	36
2. 2. Ailede Engellenme	49
2. 3. Ailede Şiddet ve İstismar	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNSAN HAKLARI VE AİLE	61
3. 1. İnsan Hakları Belgelerinde Aile	65
3. 2. Aile İçi İlişkilerde İnsan Haklarının Gerektirdikleri	81
3. 3. Ailede İnsan Haklarının Yeri ve Önemi	84
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: AİLEDE İNSAN HAKLARI İHLÂLLERİNİN ÖNLENMESİ	87
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	102
ÖZGEÇMİŞ	107

GİRİŞ

Dünyaya gelen her insan belirli ilişkiler içindeki bir ortama doğar. Bu ilişkilerin biçimi, insanın gelecekteki kişiliğini önemli ölçüde belirler. Bundan dolayı, insanın ilk toplumsal ortamı olan aile, insanın insansal olanaklarını geliştirerek “insanlaşmasına” ve birlikte “insanca yaşamasına” hizmet etmesi gereken bir kurum olmalıdır. Ne var ki, gerçeklikte durumun böyle olmadığı gözlenmektedir. Genellikle aile içi ilişkilerde, öldürmelere varan insan hakları ihlalleri yapıldığı bile görülmektedir.

Günümüzdeki aile içi ilişkilere baktığımızda, ailedeki kişilerin genellikle cinsiyet ayrımcılığı, engellenme, şiddet ve istismar gibi insan hakları ihlalleriyle çok sık karşı karşıya kaldıklarına şahit olmaktayız. Ne yazık ki, ailedeki kişiler çoğunlukla bu insan hakları ihlallerini ya görememekte ya da bunları hayatın akışı içinde normal bir durum olarak algılamaktadır. Çünkü aile içi ilişkilerin kurulma biçiminde genellikle kültürel-ahlâksal normların çok etkili olması, bu insan hakları ihlallerinin farkına varılmasını engellemekte ve üstünü örtmektedir.

Bilgisel bir temele yaslanmayan bu kültürel-ahlâksal normlar, çoğunlukla toplum içinde yere ve zamana göre değişen, gelenek-göreneklerle kuşaktan kuşağa aktarılan değer yargılarıdır. İşte, aile içi insan ilişkileri bu değer yargılarına göre kurulduğunda bu ihlallerin görülmesi zorlaşmakta, hatta bu ihlaller normalleştirilmektedir. Çünkü kültürel-ahlâksal normlar bilgiye dayanmadıklarından ailedeki kişilere cinsiyet, yaş, iş bölümü v.b. özellikleri üzerinden belli bir değer biçilmekte ve bunlar üzerinden ailedeki insan ilişkileri “rol ilişkileri”ne

indirgenmektedir. Böyle olunca da, ailede kişilere biçilen değere göre insan ilişkileri kurulmakta, ailede kişilerin “kişi” olarak varlığı gözden kaçırılmakta, kişiler görünürlüğünü kaybetmekte ve geriye sadece içeriksiz ilişkiler kalmaktadır.

Aile içi ilişkilerde ortaya çıkan sorunlar temelde “insan hakları” sorunlarıdır. Ailede kişilerin birbirlerine insan haklarını ihlâl eden muamelelerde buldukları sıkça gözlenmektedir. Bu ihlâllerin miktarı ve türü toplumlara göre farklı olmaktadır. İhlâllerin miktarı ve türü toplumda kültürel-ahlâksal normların niteliğine ve kişiler üzerindeki etkisine bağlı olarak değişmektedir.

Aile içi ilişkilerde ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik, İnsan Hakları Evrensel Belgelerinde ve devletlerin kendi iç işleyişlerinde çeşitli hukuk düzenlemeleri yapıldığı görülmektedir. Ancak, bu düzenlemeler, yukarıda bahsettiğimiz kültürel-ahlâksal normlardan etkilendiğinden ve çoğunlukla normatif içerikli olduğundan, aile içi ilişkilerde yaşanan insan hakları sorunlarına tam olarak çözüm getirememektedir.

Yine, kültürel-ahlâksal normların etkisi altında kişilerin birbirini görmemesinden gelen muamelelerle ortaya çıkan bu sorunların çözümü için, insan ve toplum bilimleri alanlarında önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ne var ki, bu çalışmalar da, alanların özelliğine bağlı olarak, meselenin temeline inme ve bu sorunları insan haklarıyla ilgisi içinde ele alma konusunda yeterli olamamaktadır. Yapılan çalışmalarda ortaya koyulan bilgiler çok işlevseldir. Ancak, ailede insan ilişkilerine ve bu ilişkilerde ortaya çıkan sorunlara, yöneldiği şeyi bütününde gören ve meselenin temeline inen felsefe açısından da eğilmek bu sorunların çözümüne önemli bir katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, insan ve toplum bilimlerinin çözüm arayışlarına ışık tutabileceği düşüncesiyle aile içi ilişkilerde ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenmesinde felsefî temelli insan hakları kavrayışının sağlayabileceği katkı gösterilmeye çalışılacaktır. Felsefî bakışla varılan, “insan”, “insanın değeri” ve “insanın değerleri”nin bilgisine dayanılarak aile içi ilişkilerde ortaya çıkan insan hakları sorunlarının temelinde yatan nedenler belirlenerek bu sorunların çözümüne yardımcı olabilecek önerilerde bulunulacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle insanın yapıcı ne olduğu tanımlanacaktır. Daha sonra, insanın aile kurmaya neden gereksinim duyduğu ve ailenin ne olduğu felsefî olarak belirlenecektir. Yine bu bölümde, ailede insan ilişkilerinin günümüzde dayandığı temeller incelendikten sonra dayanması gereken temeller belirlenmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde, ailede yaşanan insan hakları ihlallerinin sebepleri üzerinde durulacaktır. Ailede cinsiyet ayrımcılığı, engellenme, şiddet ve istismar kavramlarının ne oldukları, insan hakları ihlallerine nasıl yol açtıkları belirlenecek, daha sonra da bunların ortaya çıkmasına neden olan kültürel-ahlâksal normların üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde, insan haklarının ne olduğu felsefî olarak tanımlanacak ve insan haklarının aile ile bağlantısı kurulacaktır. Bu çerçevede, ilk olarak uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde aile hakkında yapılan düzenlemeler incelenecek ve bu belgelerde eksik kalan yönler değinilecektir. Ayrıca, aile içi ilişkilerde insanın değerinin/onurunun korunması için, insan haklarının gerektirdikleri belirtilecek ve ailede insan haklarının korunabilmesinin önemi gösterilmeye çalışılacaktır.

Dördüncü bölümde son olarak, aile içi ilişkilerde insan hakları ihlallerinin önlenmesi için yapılan bazı hukuksal düzenlemeler ele alınacak ve bunların eksik kalan yönlerine işaret edilecektir. Aile içi ilişkilerde ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenmesinde etkili bir çıkış yolu bulma konusunda felsefi bakışın önemi vurgulanarak hem genelde hem de aile ortamında kişilere değer bilgisine dayalı insan hakları eğitimi vermenin gerekliliği üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: İNSAN VE AİLE

Bu çalışmanın amacı aile içi ilişkilerde ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenmesinde etkili olabilecek elverişli bir yol belirlemektir. Bu amaçla ilkin, insan ve aile kavramları üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla önce “insan” ve “insanın varlık yapısı” ele alınacak, daha sonra “aile” kavramı üzerinde durulacak ve ardından insanın aile kurma gereksinimine değinilecektir.

1. 1. İnsan

Aristoteles’e göre, insan öncelikle doğal bir canlıdır. Bundan dolayı insan, başta hayvanlarla olmak üzere, diğer doğal canlılarla çok sayıda ortak özelliklere sahiptir. İnsanın morfolojisine bakıldığında Aristoteles, onu diğer hayvanlardan ayıran tek özelliğin akıl olduğunu söylemektedir. Bu özelliğiyle insan, hem “değişmez türden şeylerin” bilgisine hem de “değişebilir şeylerin” bilgisine varabilmektedir. İkinci türden şeylerin bilgisi, insanın yapıp etmeleriyle, başka türlü de olabilecek şeylerle ilgili olmak bakımından, eylem, istek ve deneyim alanındadır. Ne var ki, insanda aklın iki yönlü olması, onu diğer canlılardan farklı kılmaya yeten bir özellik değildir. Akıl, insanı insan yapabilecek bir “olanaktır” ancak (Özcan, 2011, s.180).

Aristoteles’in felsefesinde insan, ancak bu olanakları etkinleştirerek kendine özgü erdeme ulaşmasıyla ve yapıp-etmeler sonucu gelişen huyların karakterine işlenmesiyle diğer canlılardan farkını ortaya koyabilir. Bunu da tür olarak insan değil, “kişi” olarak insan yapabilir. Dolayısıyla tür olarak insanın akıl varlığı olması,

sadece diğ er canlı türlerinden farkını ortaya koyabilecek bir potansiyelidir. Çünkü doğ uştan hiçbir insan erdemli ya da insanlaşmış değildir. İnsan ancak, hayatın akışı içinde akla ve erdeme uygun yapıp etmeleriyle insanlaşmış kişi yani asıl anlamda insan olabilir (Özcan, 2011, s.180). Aristoteles insanı “ontolojik bir yaklaşım”la ele almaktadır. Onun bu yaklaşımı insanın yapısı hakkında bilgi vermek bakımından önemlidir.

Felsefe tarihinde uzun bir aradan sonra insanı yeniden felsefenin önemli bir konusu yaparak “felsefi antropoloji”nin yolunu açan düşünür Immanuel Kant olmuştur. Takiyyettin Mengüşoğ lu’na göre, “insan nedir?” sorusuna cevap arayan “metafizik”, “biyolojik”, “psikolojik” teoriler kendi alanlarındaki bir kavramdan hareket etmektedir. Oysa Kant herhangi bir kavramdan değil insanın doğal yetilerini geliştiren bakım, eğitim, ulaşılması hedeflenenin idesini arama, kazanılan başarıların kuşaktan kuşağa aktarılması, öğrenme, çalışma gibi yapıp-etmelerden hareket etmektedir. Dolayısıyla ona göre Kant, aynı zamanda antropolojinin ön koşulu olarak insanın otonom bir varlık olduğunu gösteren ilk filozoftur (Mengüşoğ lu, 1988, s. 62).

Buna ek olarak Muttalip Özcan, Kant’ın insan görüşüyle ilgili şu belirlemelerde bulunmaktadır: Kant’a göre, tür olarak insanın ikili bir varlık yapısı vardır. Bu durumda insan bir yanıyla doğ a varlığıdır, diğ er yanıyla ise akıl varlığıdır. İnsan, doğ al yanıyla eğ ilimlere, doğ a nedenselliğine bağlıdır. Akıl yanıyla insan özerktir, doğ a yasalarından bağımsız olma imkânına sahiptir (Özcan, 2016, s. 224). İnsan doğ a varlığı olarak belli zorunluluklara yani doğ anın yasalarına tabidir. Çünkü insanın yaşamsal ihtiyaçlarının temelinde kaçınılmaz olarak işleyen haz ve acı duygusu vardır. Ayrıca, akıl varlığı olarak insan özgürdür (Özcan, 2016, s. 230).

Fakat bu özgürlük, Kant'a göre "bir idedir". Bir ide olan özgürlüğün gerçekleşmesi ancak kişilerin eylemlerinde söz konusudur.

Kant'a göre bu özgürlük bir idedir, insan aklının ürettiği bir fikirdir: insanın sahip olduğu, bir olanağa ilişkin bir fikir, insanın istemesini –yani insanlar yaşarken istediklerini- eğilimleri, çıkarları belirleyebileceği gibi, (saf) aklın ürünü olan "ahlâk yasası" dediği bir yasa da belirleyebilir (Kuçuradi, 2009, s. 9).

Demek ki bir yanıyla doğa varlığı olan insanın "istemesini", genellikle eğilimleri ve çıkarları belirlemekle birlikte, insanda eğilim ve çıkarlardan bağımsız olarak, (saf) aklın yasasıyla kendisinin belirlenme olanağı da vardır. İşte bu, insanın özgürlüğüdür.

Yukarıda anlatılanlar bağlamında ve Kant felsefesi içinde kalarak, insan hakkında şunları söyleyebiliriz: insanın eylemlerinin arkasında istemeler vardır. Ancak, doğa yasalarına bağlı ama aynı zamanda akıl sahibi bir varlık olan insanın, istemelerini sadece zorunlu olarak duyularına bağlı olan haz ve çıkar ilkelerine göre belirlememesi, aynı zamanda dayanacağı ahlâk yasasını başkalarının zorlaması olmadan kendisinin belirleyebilmesi mümkündür. İnsanın bu kendi belirlediği yasaya göre davranabilmesi özgürlüktür. Kısaca ifade etmek gerekirse, özgürlük, insanın doğal yasaların belirleyiciliğindeki çikara dayalı eğilimleriyle yaşaması değil, saf aklıyla belirlediği ahlâk yasalarına göre yaşayabilmesidir. Bunu gerçekleştirebilen bir insan gerçekten akıl sahibi ve özgür varlık olarak insan olmanın anlamını kazanır.

20. yüzyılda Kant'ın bu görüşlerini de dikkate alan Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi* isimli yapıtında, insanın varlık bütünlüğünden hareketle insanın yapısı hakkında önemli bilgiler ortaya koymuştur. Mengüşoğlu bu çalışmasında,

insanı insan yapan bazı varlık koşulları belirlemiş ve bunlara “insan fenomenleri” adını vermiştir. Bu fenomenler şunlardır:

Bu fenomenler insanın bilen, yapıp-eden, değerlerin sesini duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, biyopsişik bir yapıya sahip olan bir varlık olduğunu gösteriyorlar (Mengüşoğlu, 1988, s. 13).

Mengüşoğlu, bu insan fenomenlerinin birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve insanın bilen bir varlık olmasının bu bağlılığı imlediğini belirterek, yukarıda sıralanan diğer fenomenler için şu saptamalarda bulunur: insan hayatın akışı içinde sürekli yapıp-etmeler içindedir ve insanın neler yapacağını belirleyen, yapacağı şeylere yüklediği değer duygusudur. İnsan bu duyguya göre yapacaklarını seçer, sıraya koyar ve yapar. Yine insan, bir toplum içinde kendisi gibi yapıp-etmeler içinde olan başka insanlarla yaşamak zorundadır. Başkalarının yapıp-etmeleri kişinin kendisine karşıtlık oluşturabilir, ancak böyle karşıt durumlarda insanın tavır takınan özelliği ortaya çıkar. Aynı zamanda insanın belirlediği amaçlara ulaşabilmesi için yapacaklarını ve buna yönelik tavrını önceden görmesi ve belirlemesi gerekmektedir. Bütün bunları hareket ettirici olarak da insanda “isteme” vardır. İnsan yapacaklarını bu istemelerine göre belirler, sıraya koyar ve yapar. Öte yandan, insan ancak kendi istemelerini özgürce belirleyebildiği ve yapabildiği zaman, yaşayacağı hayat kendi hayatı, kazandığı başarılar kendi başarıları olur. İnsanın yapıp-etmelerinde düne, bugüne ve yarına yayılan zaman boyutları vardır; insan hayvanda olduğu gibi sadece şimdide yaşamaz. Bu zaman boyutlarında insanın yapıp-etmeleri süreklilik kazanır. İnsan yapıp-etmelerine bir anlam yükleyerek ideleştirir. Bu verdiği anlam sayesinde, hayatın içinde karşısına çıkan katlanılması imkânsız gibi görünen acılarla baş edebilmekte ve yaşamını devam ettirebilmektedir. Aksi takdirde yaşadığı durumlara

anlam ve değer veremeyen bir insanın yaşayabilmesi m¼mk¼n olmayacaktır. Yine bu katlanılması g¼c durumlardan ¼ıkması ve yeni başka işlere girişebilmesi i¼in kendini o işe vermesi, onu sevmesi, inanması ve sonunda başarıya ulaşması i¼in ¼alıřması gerekir. Aslında insanın saymakta olduğumuz bu yetenekleri, ona doğa tarafından verilmiş biyopsişik yapısında bulunur. Ancak bunların gelişip a¼ıęa ¼ıkması insanın eğitilmesine ve oğretilmesine bağlıdır. Aynı zamanda, insanın eğitilmesine katkı sağlayan, ona d¼nyada olan-bitenleri b¼t¼n a¼ıklıęı ile g¼steren, hayatını kolaylaştıran varlık koşulu, sanat ve tekniktir. Diğer taraftan, insan bir toplum i¼inde yaşar ve insanın i¼inde doğal olarak hem iyinin hem de k¼t¼n¼n potansiyel olarak ¼ekirdekleri vardır. Bu özelliklerinden ¼t¼r¼ de, insan kendini hizaya ¼ekmek i¼in devlet gibi bazı kurumlar geliştirmiştir (Meng¼řoęlu, 1988, s. 13-15).

Bu bilgilerden yola ¼ıkararak hayatın i¼inde bir b¼t¼n olarak insana bakıldığında, sadece insanın bu yapı ¼zelliklerine sahip olduğu ve bunların hepsinin “insan başarıları” olduğu g¼r¼lmektedir. ¼¼nk¼ bunlar, insan dışında kalan canlıların yapma olanağının bulunmadığı, sadece insanın yapma olanağının bulunduğu yapısal ¼zelliklerdir. Dolayısıyla, yukarıda ortaya konulan insan fenomenleri, insanın insan olmasını sağlayabilecek insansal etkinliklerdir.

G¼n¼m¼zde de İoanna Ku¼uradi'nin insan g¼r¼ř¼ne g¼re, insanın yapıp-etmelerine bakılarak belirlenen bu etkinlikler, insanın diğer var olanlar i¼indeki ¼zel yerini sağlamaktadır. ¼zellikleri bakımından diğer canlılardan ayrı bir yerde olmayan insana varlıkta “¼zel bir yer” sağlayan bu etkinlikler insanın yapısında bulunun bazı “olanaklar”dan gelmektedir (Ku¼uradi, 2006, s. 170).

Kişilerce farklı tarzlarda gerçekleştirilen bu etkinlikler, insanın insansal olanaklarını gösterirler. Tarihsel alanda insana bakıldığında, bu insansal olanaklardan bazıları işlevine göre ve amacına uygun bir şekilde bazı kişiler tarafından gerçekleştirildiğinde insanın değerlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.

... söz gelişi ampulü yapan bilim, bilginin ya da adaletin ne olduğunu göstermeye çalışan felsefe, Calais Burjualarını yapan sanat, ombutsman'ı getiren hukuk, insan haklarını korumaya yönelik ilkeleri etkili kılmaya çalışan siyaset olarak karşımıza çıktığında-, insanın değerlerini oluştururlar (Kuçuradi, 2006, s. 170).

İşte, kişilerce gerçekleştirilen yukarıdaki türden insan etkinlikleri, bize insanın olanaklarının ve değerlerinin bilgisini sağlamaktadır. Nitekim daha önce yaşamış olan ve yaşayan bazı insanların gerçekleştirdikleri değerlerle insanın olanaklarının bilgisine ulaşabilmek mümkündür. Buna ek olarak şu nokta vurgulanabilir: “insanın değeri” kavramı, temelini bu olanakların bilgisinde bulur (Kuçuradi, 2006, s. 171).

Dolayısıyla, Kuçuradi'nin, insanı, özellikleri ve olanaklarının birlikteliğinde kavrayan insan görüşünden şöyle bir sonuca varılabilir: insanın biyolojik özelliklerinin yanında “olanakları” da vardır. Bu “olanaklar” kişilerce gerçekleştirilmektedir. Bunların gerçekleşmesiyle de “değerler” ortaya konulmaktadır. Bütün bunlar, tür olarak insanın yapısının bilgisini ifade etmektedir. Burada “insanın olanakları”nın belirlenmesi insanın yapısıyla ilgili önemli bir noktadır.

Özcan, Kuçuradi'nin belirlediği tür olarak insanın olanaklarından kastedileni şöyle açıklar:

... tür olarak insanın *olanakları*, bu türün üyesi olan her insan tekinin de olanağıdır: her birey bilme, değerlendirme, eylemde bulunma gibi olanaklara sahiptir; ... bu olanaklar ya da etkinlikler *tek tek insanlarca* gerçekleştirilir ve belirli bir biçimde gerçekleştirilen etkinlikler tür olarak insanın değerini oluşturur. Öyleyse, tür olarak insana mal edilen olanak, etkinlik ve özellikler, aslında insan teklerinin yapıp etmeleri ve ortaya koyduğu şeylerle varlık kazanan olanak, etkinlik ve özelliklerdir: tür (veya kavram) olarak insan bir şey üretmez, bir eylemde bulunmaz, yeni bir olanak yaratmaz; bunları insan tekleri gerçekleştirir, onlar içinde de her insan teki değil, ancak bazıları (değerli olanı) gerçekleştirir ve bu bazılarını “üstün insan” ya da “yaratıcı insan” anlamında “kişi” denilir. Bu nedenle, “tür olarak insanın olanakları, özellikleri, etkinlikleri” aslında yaratıcı kişilerin varlığa kattığı yeni boyutlardır (Özcan, 2016, s. 356).

Gerçekten de, tarihsel varlık alanında insana bakıldığında, tek tek bazı insanların bilim, sanat, felsefe gibi alanlarda kazandığı başarılarla hayata anlam ve değer kattıkları görülmektedir. Bunlar tür olarak insanın yaptıkları değil, kişi olma olanağını gerçekleştirmiş yaratıcı bazı insanların yaptıklarıdır. İşte, dünyanın “insan dünyası” olarak oluşumu, böyle kişilerin türe özgü “olanakları”, insanın olanaklarını gerçekleştirmesi yoluyla olur.

Özcan’a göre, tür olarak insanın sözü edilen olanağı gerçekleştirmesiyle insanlaşmasını tamamlayan, belirli bir kişiliği kazanan insan “kişi” anlamında insandır. Öte yandan, bu olanakları gerçekleştiremeyen insan tekleri, birey anlamında insana karşılık gelir (Özcan, 2016, s. 276). Özcan, *İnsan Felsefesi* isimli çalışmasında, birey anlamındaki insanı şöyle açıklamaktadır:

... tür olarak insanın sahip olduğu ama ancak bazı kişilerin hayata geçirebildiği aynı olanaklara sahip olmalarına rağmen henüz bunları hayata geçirememiş, yani insanlaşma sürecini tamamlayamamış bireylerdir; bu anlamda türün her bir üyesi bir bireydir ve bedensel ya da zihinsel yetiler bakımından aralarında küçük farklılıklar olsa da hepsi sanki aynı kalıptan çıkmış gibidir. İşte bu

insanlar, sürü ya da birey anlamında insana karşılık gelen insan tipini oluşturur (Özcan, 2016, s. 276).

Yukarıda aktarılan bilgilerden hareketle, şöyle bir saptama yapılabilir: insanın ne olduğunun, tarihselliğinden hareketle farkında olmayan ve insansal etkinliklerden uzak kalan insan tekleri, toplumda yalnızca bireyler olarak vardırırlar. Bu bakımdan birey anlamında insan olmanın değeri, ancak toplumu oluşturan bir sayı olmasıdır. O halde insan teklerinin yalnızca bireyler olarak varolmakla kalmayıp aynı zamanda kişiler olarak var olabilmelerinin yolu açık tutulmalıdır. Aksi takdirde toplumda yalnızca “bireyler” olarak varolmak, insanın olanaklarının gerçekleşmesinde engelleyici olabilir. Bireylere sırf akıllı varlıklar diye değer yüklemek ve onlardan insanca olanı yapmalarını ve değer harcamalarını beklemek, aslında “insan olma”nın ne olduğunu bilmemekten kaynaklanır.

Birey olmak, toplumsallığın kaçınılmaz bir sonucudur. Çünkü o, Aristoteles’in de söylemiş olduğu gibi doğası gereği toplumsal bir canlıdır (Aristoteles, 2014, s.12). Bu nedenle, insan bir birlikteliğe yönelmektedir. Ama insan yalnızca toplumda bir birey olarak var olamaz. Onun aynı zamanda kişi olarak kendi varoluşunu oluşturması gerekir. Yine daha önce bahsettiğimiz üzere, insanı diğer hayvanlardan ayıran bir özellik olarak, insanın akıl yetisi vardır ve insan bir kültür dünyası kurar. İşte insan, kurduğu bu kültür içinde var olabilir ancak. Onun diğer türdeşleriyle bir arada yaşamasının nedeni de budur. Kuçuradi, “Dünyaya gelen her insan çeşitli varlık bağlantıları içindedir. Bu varlık bağlantılarının bir kısmı, her insanın doğal ve tarihsel çevresiyle bağlantıları, bir kısmı da diğer insanlarla ilişkileridir” diyerek bu noktaya dikkat çekmektedir (Kuçuradi, 2006, s.6). Yine, Harun Tepe aynı noktayla ilgili şunları söylemektedir:

Dünyada hep başkalarıyla birlikteyiz. Dünyayı tanıdığımız, ama çoğunlukla da tanımadığımız başka kişilerle paylaşıyoruz. Her yerde benim dışımda başkaları da var. Başkaları için de ben varım. Ama sonuçta kimse tek başına değil. Bunu verilmiş bir durum, bir olgu durumu olarak görmek gerek. Çünkü olan budur. Bize düşen olanı olduğu gibi dillendirmek ya da dile getirmeye çalışmaktır. İnsan başkalarıyla birlikte yaşayan, ancak başkalarıyla birlikte yaşayabilen, böyle yaşamayı arzu eden bir varlıktır (Tepe,2012 antalyafelsefe.com/2012/sunumlar/Harun_Tepe-AFG-2012.pdf, 04.01.2017).

Gerçekten de insan dünyasında olan-bitenlere bakıldığında, insanların devamlı birbirleriyle bir insansal ilişki içinde oldukları, dolayısıyla yalnız yaşayamadıkları görülmektedir. Bu durum, insanın doğal olarak toplumsal bir canlı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bu aktarımlardan hareketle, denebilir ki, insan teklerinin tek başına var olması mümkün değildir. Her insan mutlaka başka insanlarla birlikte ve bir kültür varlığı olarak yaşamaktadır. Bu onun için bir zorunluluktur. Bu, Hegel'in de belirttiği bir noktadır. Hegel, tek ve tür olarak insan asıl gerçekliğine ancak kendi tekliğinin dışına çıkarak toplumsal bir varlık olarak ötekilerle kurmuş olduğu ilişkilerle ulaşabileceğini söylemiştir (Özcan, 2016, s.261). Böylece insanın asıl anlamda gerçekliğine ulaşmasının, toplumsallığına bağlı olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Buradan yola çıkarak, toplumsal varlık olduğu açıkça görülen insanın kendi tekliğinin dışına çıkabilme ortamı olarak içinde bulunduğu ilk toplumsal yapının "aile" olduğu belirtilebilir. Daha üst toplumsal yapılarla kuşatılmış olmakla birlikte aile, diğer kurumlara göre daha yakın, birinci derecede ve yüz yüze ilişkilerin kurulduğu toplumsal bir ortamdır. Bu nedenle, ailenin insanın asıl anlamda insan olmasını sağlayabilecek önemli toplumsal kurumlardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı ailenin yapısı ve ailelerde kurulan ilişkilerin niteliği ayrıca önemlidir. Özcan, Hegel'in bu vurgusunu şöyle ifade eder:

Başka bir deyişle, Hegel'e göre (tek ve tür olarak) insan, aile aşamasında (ve tek tek insanların gündelik yaşamında ortaya çıkan fenomenler aracılığıyla) bir yönüyle, kendi özgür istenciyle kendi kendisini sınırlayabilen, yani kendi yapıtımelerine yasa/kural koyabilen ve kendi koyduğu kurala uymayı taahhüt edebilen ve dolayısıyla özgürlüğü bu noktada somutluk kazanan varlık olduğunun bilincine varmaktadır (Özcan, 2016, s. 261,262).

Hegel'in bu vurgusu, insanın tek başına, yalnızca bir insan teki olarak var olamayacağını, tek ve tür olarak gerçekleşmesinin ilk toplumsal ortamının "aile" olduğunun tespiti bakımından önemlidir. Ama insanın, insan ya da "asıl insan" olarak "tek ve tür olarak" gerçekleşebilmesinin, gerçeklikte ailelerin ve ailelerde kurulan ilişkilerin niteliğine bağlı olarak değişebildiğini göz önüne almak gerekir.

İnsanın "tek ve tür olarak" gerçekleşmesi dendiğinde söz konusu olan şey, tür olarak insanın "olanakları"nın gerçekleşmesiyle doğrudan bağlantılıdır. İnsanın toplumsallığı, hangi toplulukta olursa olsun, onun "olanakları"nın bilgisinden kopuk şekilde ele alınırsa asıl anlamda insanın ortaya çıkması zorlaşır; hatta engellenir. Dolayısıyla yukarıdaki aktarımlarda dile getirileni, insanın öteki insanlarla birlikte yaşamasından kastedileni, birey anlamında değil de kişi anlamında varlık bağlantıları ya da insan ilişkileri olarak anlamak gerekmektedir. Çünkü birey anlamında bir insanın, öteki bireylerle birlikte yaşamak istemesi, genellikle değer dışı varoluşsal ihtiyaçlarından kaynaklanan kaygı ve çıkarlarına göre belirlenmiş bir istemedir. Böyle bir insan birlikteliğinin, diğer bazı canlı türlerinin varoluşsal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, kendi türdeşleriyle bir araya gelerek oluşturdukları topluluktan farkı olmayacaktır pek. Kişi anlamında insanların ilişkilerinde ise, kişiler insan olmanın ne olduğunun açık bilgisini kazanmış olacağından, varoluşsal ihtiyaçların karşılanmasında "değer koruyan" ve bunların da ötesine geçerek dünyaya "değer katan" insan birliktelikleri kurulabilir. Bunları gerçekleştirildiği için asıl anlamda

insan olan bu kişilerin, bu türden insansal ilişkilerle kurduğu birlikteliğin niteliği farklı olacaktır.

1. 2. İnsanın Aile Kurma Gereksinimi

Yukarıda insanın tek başına var olmasının mümkün olmadığı, “insan yavrusu”nun ancak bir kültür içinde insan haline gelebildiği ve bunun ilk ortamının da “aile” olduğu belirtildi. Bu durumda aile kurmanın insan için öncelikli bir gereksinim olduğu söylenebilir. O halde, insanın aile kurma gereksinimini ve ailenin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için önce “aile” üzerinde durmak bu toplumsal yapıyı yakından görmeye yardımcı olabilir.

“Aile”nin ne olduğunu kestirme yoldan tanımlamak zor bir iş olmakla birlikte, ailenin genellikle evlilik yoluyla inşa edildiği söylenebilir. Platon, *Devlet* adlı çalışmasında, kadınla erkeğin çiftleşmesinin doğal bir zorunluluk olduğunu, ancak bunu oluruna bırakmanın din ya da devlet için uygun olmadığını, bu yüzden mümkün olduğu kadar düğünlülerden evlenmeler yapmak gerektiğini belirtmektedir:

Öyleyse delikanlılarımızla kızlarımızı, düğün dernekle evlendireceğiz. Kurbanlar keseceğiz ve şairlerimizden bu evlenmeleri kutlayan şiirler isteyeceğiz. Evlenenlerin sayısını da devlet adamları kestirecek. Bu sayı savaşımlara, hastalıklara ve daha başka olaylara göre azalır çoğalacak. Öyle ki, devlet, toplumun azalmasını da önleyecek, çoğalmasını da. ... Devlet iki insanı birleştirmedikçe, bunlar üretme çağında da olsalar, birleşirlerse, kanuna karşı gelmiş olacaklar (Platon, 2015, s. 163-460a, 165-461b).

Platon’a göre “evlilik”, iki kişinin devletin yasal düzenlemelerine göre kurduğu bir birlikteliktir. O, yasal düzenlemelerle oluşturulan evlilik birlikteliğinde kişilerin

toplumsal konumlarını ve kişiler arasındaki ilişkilerin nasıl olacağını da yine aynı açıdan şöyle belirtmektedir:

Yalnız bir erkek bir kadınla birleşti mi, yedinci ya da onuncu aydan sonra doğan çocuğa erkekse "oğlum" kızsız "kızım" diyecek. Çocuk da ona "baba" diyecek. Bu çocuktan doğacak çocuk "torun" olacak. Kendisine "büyükbaba" karısına da "büyükana" diyecek. Anasının, babasının üretme çağında doğmuş diğer çocuklara da "kardeş" diyecek (Platon, 2015, s. 165,166-461d).

Aristoteles de *Politika* adlı yapıtında devletin gelişmesini açıklarken, konuyu biyolojik açıdan ele alır ve gelişmeyi evlilik yoluyla kurulacak aileden başlatır. Ona göre:

İlkin, öteki eşi olmadan etkinlikten yoksun kalacak şeyler çift çift birleştirilmelidir. Örneğin, üreme için erkekle dişinin birliğı zorunludur, çünkü öteki olmadan biri etkisiz kalır. Bu düşünülerek yapılmış bir seçme değildir; doğanın hayvanlara da bitkilere de verdiği, kendi benzerlerini çoğaltma isteğinden ileri gelmektedir. ... İlk aile, erkeklerin bu ikisiyle, yani kadınlar ve kölelerle birleşmesinden meydana gelmiştir; ... Doğa yasası uyarınca kurulan ve günbegün sürüp giden bu birlik ailedir (Aristoteles, 2014, s. 10,11).

Antony Giddens ise evliliğı şöyle tanımlamaktadır:

Evlilik iki yetişkin birey arasındaki toplumsal olarak kabul edilen ve onaylanan bir cinsel birleşim olarak tanımlanabilir. İki insan evlendiğinde, birbirlerinin akrabası olurlar; bununla birlikte, evlilik bağı daha geniş bir hısımlar dizisini birbirine bağlar. Anababalar, erkek ve kız kardeşler ve başka kan akrabaları, evlilik yoluyla, eşleşğin de hısımları olurlar (Giddens, 2012, s. 247).

Evlilikle ilgili yukarıdaki alıntılardan hareketle şunları söyleyebiliriz: başta evlilik insan türünün devamını sağlayan toplumsal bir birliktelikten gelir. Bu doğal birliktelik, yaşanılan toplum tarafından tanınıp ve kurumsal bir düzenlemeyle onaylandığında kurulmuş olur. Ayrıca, evlilikle ortaya çıkan anne, baba, çocuk,

kardeş, büyükbaba, büyükana gibi akrabalık bağları da evliliğe bağlı olarak düzenlenmektedir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, bir ailenin kurulması genellikle bir evlilikle gerçekleşmektedir. Fakat ailenin ne olduğunu tanımlamaya kalkıştığımızda, aileyi sadece evlilik yoluyla kurulan bir toplumsal yapı olarak belirlemek eksik kalacaktır. Çünkü günümüzde aileye geniş anlamda bakıldığında: birlikte yaşama, çok eşle birlikte yaşama, evlât edinme, tıbbî yöntemlerle çocuk sahibi olma, v.b. bir evlilik gerçekleşmeden kurulan çeşitli aile biçimlerinin de olduğu görülmektedir.

Öte yandan, insan ve toplum bilimlerinin aileyi tanımlama çabalarına bakıldığında, aileyi kurulma biçimleri bakımından “çekirdek aile”, “geniş aile”, “çocuksuz aile”, “tek ebeveynli aile”, “eşcinsel aile” v.b. şeklinde çeşitli sınıflara bölerek belirlemeler yapıldığı görülmektedir. Yine, aile, insan ve toplum bilimlerinin çalışmalarında “feminist yaklaşım”, “çatışma yaklaşımı”, “mübadele yaklaşımı”, “işlevselci yaklaşım”, “gelişimsel yaklaşım”, “sembolik etkileşimci yaklaşım”, “kurumsal yaklaşım”, “tarihsel yaklaşım”, “sistem yaklaşımı” v.b. çeşitli kuramlar üzerinden incelediği görülmektedir. Bu kuramların her birinin de aileyi bir yönünden ve kendi görme tarzından hareketle açıkladığı söylenebilir.

Nitekim insan ve toplum bilimleri alanlarında yukarıda açıklanan bağlamlarda aile konusunda kapsamlı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. İnsan ve toplum bilimleri alanlarında yapılan bu çalışmalarda, genellikle evrensel bir aile tanımı yapılamayacağı şerhi düşülerek çok sayıda genel aile tanımları yapılmıştır. Şimdi bunlardan bazılarını incelemek, insanların düşüncelerindeki yaygın aile anlayışlarının genellikle ne olduğunu bilmek bakımından önemlidir.

En genel tanımıyla aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan neslinin devamını sağlayan; toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı; karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı; o güne dek toplumda oluşturulmuş maddî ve manevî zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran; biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir (Sayın'dan aktaran Dündar, 2012, s.40).

Bu tanıma göre, aile, insanın, neslini biyolojik yönden devam ettirmesiyle toplumsallaşmayı başlatan, belirli kurallar çerçevesinde insanlararası ilişkiler kurulan ve toplumda oluşan maddî-manevî öğeleri kuşaktan kuşağa aktaran toplumsal bir kurumdur. Aynı zamanda bu tanımda, neyin kastedildiği tam olarak belli olmayan ailenin biyolojik, psikolojik, toplumsal, hukuksal, ekonomik v.b. yönleri olduğu vurgulanmaktadır.

Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım'ın Cohen'den aktardığı tanıma göre, aile “doğum, evlilik veya evlât edinme yoluyla bir ilişkisi olan ve bir hanede birlikte yaşayan iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu bir küme”dir (aktaran Canatan &Yıldırım, 2013, s. 60). Burada, aile, sadece evlilik yoluyla değil, doğum ve evlât edinme yoluyla da birbirleriyle ilişki içinde olan en az iki kişinin birlikte bir evde yaşamalarıyla kurulan grup olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımların dışında, aileye oldukça dar çerçeveden bakarak yapılan başka tanımlar da bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesine göre, aile “genelde iki cins arasındaki ilişkileri ve neslin devamını düzenleyen, standartlaştıran bir sistemdir (Aydın'dan aktaran Dündar, 2012, s.40). Bu belirlemede, aile, toplumda sistematik kurullarla işleyen, kadınlı erkekli ilişkilerine ve insan türünün devam etmesine indirgenmiş bir yapıdır. Yine başka bir tanımda, “bir veya birden fazla çocuğun

yetiştirildiği her yaşam ünitesine aile denilir" (aktaran Canatan, 2013, s.61) şeklinde çok sınırlı ve çocuk merkezli bir aile tanımı yapıldığı görülmektedir.

Buraya kadar, ailenin toplumsal yapısını ve insan ve toplum bilimleri yönünden ailenin nasıl tanımlandığını ana çizgileriyle ortaya koymaya çalıştık. Şimdi insanın tarihsel varlık olması yönünden, ailenin ne olduğunu ve insanın aile kurma gereksiniminin nereden kaynaklandığını felsefi bir bakışla ele almak, aileyi bütünlüğünde anlamamıza daha fazla yardım edecektir.

Dünyada var olan canlılara bakıldığında, insanın diğer canlılarla ortak olan beslenme, barınma, üreme gibi bazı doğal özelliklerinin olduğu görülmektedir. Bütün bunlar, canlıların kendi varoluşlarını devam ettirme güdüsüne dayanır. Ancak, insan, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi diğer hayvanlardan farklı olarak zihinsel/düşünsel yapıya sahip olan bir varlıktır. Aynı zamanda insanın, bu yapısına bağlı olarak bilen, yapıp-eden, değerlerin sesini duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan vb. insansal fenomenleri vardır (Mengüşoğlu, 1988, s.13). Dolayısıyla insan, bu yapısal özellikleriyle dünyayı anlamaya çalışmış, anladığı ölçüde de dünyaya bir düzen getirmeye çabalamış ve buna yönelik türdeşleriyle çeşitli ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkilerin neticesinde de, insanın, varoluşundan bu yana kendi türdeşleriyle birlikte yaşamasının bir gereği olarak aile, eğitim, hukuk, devlet v.b. çeşitli işlevleri olan bazı toplumsal gruplar (yapılar) ortaya çıkmıştır.

Toplumsal grubun ne olduğuna bakıldığında: toplumsal grup, en az iki kişinin belli bir amaç için bir araya gelmesi ve birbirleriyle ilişki kurmasıyla başlayan, belirli değer ve normları paylaşarak devam ettirdikleri insansal birlikteliktir (Tolan, 1983, s. 420). Bu belirlemeden hareketle, insanlararası ilişkilerle kurulan ailenin küçük ölçekli bir toplumsal grup/birliktelik olduğu da söylenebilir.

Öyleyse, yukarıdaki bilgiler ışığında ailenin varlık temelini insanın varlık yapısında mevcut olduğu sonucuna ulaşılabilir. Buradan yola çıkarak ailenin tarihsel oluşumuna baktığımızda, her ne kadar yere ve zaman göre aile yapılanması farklı olsa da, bu birliktelik biçiminin ilk insan toplumundan bu yana bir şekilde devam ettiği ve bundan sonra da devam edeceği söylenebilir.

Sonuç olarak, felsefe açısından bakıldığında, “aile nedir?” sorusu “ne için aile?” sorusuyla birlikte düşünülmelidir. Bu çerçevede düşündüğümüzde, insan yalnız başına varolamayan, ancak diğer insanlarla birliktelikler kurarak varlığını sürdürebilen bir canlıdır. Bunun için insan, diğer insanlarla çeşitli ilişki örüntüleri içinde çeşitli birliktelikler kurmaya yönelmiştir. İnsanın kurduğu bu birlikteliklerden süregiden en yaygın şeklinin ve en yakın ilişki birlikteliğinin *aile* olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ailenin, insanın bir arada yaşama gereksiniminden gelen bir yönelimle yakın ve birinci derecede insan ilişkiler kurma isteğiyle ortaya çıkan toplumsal bir yapı olduğu söylenebilir.

1. 3. Ailede İnsan İlişkileri

Günümüzde insanların çoğunluğunun aile anlayışına göre, aile içi insan ilişkilerinin genellikle tür olarak insanın varlığını devam ettirmesi güdüsünün etrafında kurulduğu söylenebilir. Ancak, aile içinde kurulan insan ilişkilerini, salt

insan türünün devam ettirme güdüsüne indirgemek, insanların yukarıda saydığımız insansal olanaklarını görmezden gelmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle, ailede insan ilişkilerinin hangi temelde kurulması gerektiğini tartışmak gerekmektedir.

Aile, en başta en az iki insanın birbirleriyle kurduğu bir ilişkiyle başlar. Bu ilişkiyi ve birlikteliği yaşayan kişiler, genellikle aile adı verilen bir kurumun içinde yaşar. Bu yapıyı oluşturanlar, cinsiyete ve yaşa göre karı, koca, çocuk, anne, baba, ev kadını, çalışan kadın v.b. rollere dayalı bir kimlik kazanırlar. Aynı zamanda bu kimlikler, ailede kişilerin birbirlerine belli bir durum karşısında nasıl davranacaklarını belirleyen önemli unsurlardandır.

İşte, günümüzde aile içinde kurulan ilişkilere baktığımızda, ilişkilerin genellikle sadece bu kimliklere dayalı davranışlara indirgenerek kurulduğunu görmekteyiz. Bu temelde kurulan bir aile ortamında “insanın değeri”nden ve “kişi olma bilinci”nden de söz etmek pek mümkün olmayacaktır. Burada olsa olsa sayılara indirgenmiş topluluk bireyleri ve onların birbirleriyle kurdukları ilişkiler söz konusu olabilir. Böyle bir aile ortamında insanın ifade ettiği anlam belirsiz olduğundan, kişilerin değeri sadece ailedeki konumlarına göre belirlenmektedir. Yalnızca “toplumsal ilişkiler” olarak görülen bu tür ilişkiler hakkında, Kuçuradi şunları dile getiriyor:

... insan ürünü olan bu tür ilişkiler, kendilerine özgü bir ontik yapıya sahip olmakla birlikte, bağımsız ilişkiler değildir; gerçeklikte başka bir temel üzerinde kurulurlar ve ona bağımlı kalırlar. Başka bir deyişle: karı veya koca diye birer varlık yok, y a l n ı z c a karı-koca ilişkisi vardır; yöneten veya yönetilen diye birer varlık yok, y a l n ı z c a yöneten-yönetilen ilişkisi vardır (Kuçuradi, 2006, s. 6).

Aslında her toplumsal ilişkinin aynı zamanda etik bir boyutu vardır. Ancak günümüzde yalnızca “toplumsal” olma özelliğiyle belirlenen bu ilişkilerde kişilerin kendi varlıkları ve “kişi” olarak “değeri” genellikle göz önünde bulundurulmamakta, dolayısıyla etik değerlerden yoksun ilişkiler kurulduğu için de temel kişi hakları kolayca gözardı edilebilmektedir. Sonuçta “insanın değeri”yle ve “kişi” olarak var olmanın önemiyle ilgili bilginin eksikliğinin, birlikte insanca yaşamak için bir araya gelen kişiler arasında insan haklarının ihlâline yol açan ana nedenlerden biri olduğu söylenebilir.

Ailede rol davranışlara indirgenen “toplumsal” ilişkiler söz konusu olduğunda, çoğunlukla aile bireylerinin belirli bağımlılıklarından kaynaklanan ilişkiler yaşanır. Genellikle, sadece bir ihtiyacın karşılanmasına ya da bir çıkara dayalı kurulan ilişkiler olurlar. Aynı zamanda, böyle bir aile ortamında, yukarıda belirttiğimiz anlamda insan türünün sayı olarak çoğalmasından başka bir şey ifade etmeyen, birey ile bireyin kurduğu ilişkiler yaşanır. Burada ilişkinin niteliği değil, niceliği söz konusudur. Böyle bir ilişkide, örneğin bir anne-baba çocuğunu gerçekte sadece çocuğu olduğu için sevmez. Anne-baba çocuğunu kendilerine hissettirdiği hoş duygular için sever (Nietzsche, 2015, s.101). Ya da gelecekte ona bakacak biri olacağı için sever. Böyle bir ilişkide insanın değeri ancak o kadardır. Çünkü burada, kişi ya da kişiler yok, sadece ilişki ya da kurulan ilişkiler vardır. İnsanın amaç olmadığı sadece araç olduğu, çıkarlar temelinde kurulan ilişkiler yaşanır.

Diğer bir deyişle, günümüzde aile içi ilişkilerin, genellikle sevgi, saygı, minnet, güven gibi etik ilişki değerlerinin bilgisinden yoksun bir şekilde kurulduğu görülmektedir. Böyle olunca insanlar ilişkilerinde birbirlerine her durumda sevgili, saygılı, dürüst ve güvenilir kişiler olarak davranmamaktadır. Örneğin, aileyi

oluşturan kişiler günlük hayatın akışı içinde, birbirlerine “seni seviyorum”, “sana aşığım” v.b. gibi sözleri çok sık söyleyebilmektedirler. Fakat kişiler bu güzel sözleri, çoğunlukla ezbere veya bir çıkarından dolayı söylediği görülmektedir. Böyle olunca da aile içi ilişkilerde bir gün çıkarlar ters düştüğünde, insan hakları ihlallerine varan büyük ilişki sorunları yaşanması kaçınılmaz duruma gelmektedir.

Oysa yukarıda da söylendiği gibi insanlar, ilişkiyi kuran kişiler olarak sadece temel gereksinimlerini karşılamak için değil; aynı zamanda insanca bir yaşam sürdürmek, birbirini sevmek, birbirine güvenmek, kendini geliştirmek için bir araya gelmeli ve bunun için aile olmalıdırlar. Bundan dolayı öncelikle ailede insana yakışan ilişkiler kurulmalıdır. Ailede bu türden ilişkiler kurulabilmesi için öncelikle ailedeki kişilerin, daha önce değindiğimiz anlamda insanın, insanın değeri ve değerlerinin bilgisine, insanca yaşamının ne olduğunun bilgisine ve niçin aile olduğunun bilgisine sahip olması gerekir. İşte kişilerin bu bilgilere varabilmesi ve kurulan ilişkide yer alan kişilerin “insan olma” bilicini kazanabilmesi için “etik” bilgi edinme gerekliliği vardır.

Kuçuradi, insanın insanca yaşayabilmesi için etiğin sağladığı bilgilerin bir ön şart olduğunu söylemektedir. Ve ona göre, etik, insanlararası ilişkilerde değer sorunlarını inceleyen ve bu konuda bilgi sağlayan felsefi bir alandır (Kuçuradi, 2009, s. 47). Demek ki etiğin temelinde de değer sorunları bulunmaktadır. Bir kişinin etik davranabilmesi değer sorunlarını bilmesiyle mümkün olabilir. Değer sorunlarından kastedilen, bir kişinin bir ilişkide, bir eylemde ya da bir durum karşısında, insanın değeri ve değerlerinin bilgisiyle doğru değerlendirme yaparak eylemlerde bulunabilmesi, kararlar alabilmesidir. Bundan dolayı doğru değerlendirme yapabilmenin ve değer bilgisine sahip olmanın, her türüyle insan ilişkilerinde,

kişilerin doğru kararlar alabilmeleri, başkalarına zarar verici tutum ve davranışlarından kaçınabilmeleri konusunda hayatî önemi vardır. “Doğru değerlendirme” yapabilmeyi her insanın öğrenmesinde büyük fayda vardır. Çünkü her insan zaten şu veya bu şekilde değerlendirmeler yapmaktadır.

Bir kişi başka bir kişiyle ilişkisinde şu veya bu eylemde bulunurken, ilk dayanağı, o belirli durumda o kişiyle ilgili yaptığı bir değerlendirmedir. Değerlendirdiği şey, karşısında bulunduğu kişinin bir eylemi veya bir tutumudur, dolayısıyla da o kişinin bütünlüğüdür (Kuçuradi, 2006, s. 16).

Değerlendirme yapmak kaçınılmazdır, ama önemli olan “doğru değerlendirme” yapabilmek ve aynı zamanda da değerlerin ne olduğu konusunda bilgi sahibi olmak dünyanın daha “iyi” bir yer olmasına katkı sağlayacak temel kazanımlardan biridir. Kişilerarası bir ilişkide doğru değerlendirmenin yapılabilmesi için ilk aşama, ilişkide bulunduğumuz kişinin eylemini ya da bir tutumunu olduğu gibi anlamaktır. İkinci aşama, kişinin yaptığı o eyleminin ya da tutumunun nelere yol açtığını görmek ve başka davranış olanakları ile karşılaştırarak eyleminin ya da takındığı tutumunun değerini belirlemektir. Doğru bir değerlendirmede son aşama ise, kişinin bu davranışının “insanın değeri” ile bağlantısı kurularak, insan değerinin ne kadar korunduğunun ya da korunmadığının bilinmesidir (Kuçuradi, 2006, s. 16,17).

Aile içi ilişkiler, daha önce de belirtildiği gibi kişilerarası ilişkiler arasında en yakın, en yüzyüze olan ilişkilerdir ve bir anlamda kırılganlıkları bakımından “etik değer” harcamaların en fazla söz konusu olabileceği ilişkilerdir. Çünkü bu ilişkiler gerçekliklerinde toplumsal ve kurumsal formalitelerin ikincil kalabileceği ilişkilerdir. İşte bundan dolayı, aile içi ilişkilerde kişilerin, bu değer, değerlendirme ve değerlerle ilgili sorunlar karşısında doğru çözümler bulabilmesi, hak ihlâli yapmaması, en

azından değer harcıyıcı eylemlerden kaçınabilmesi için belirli düzeyde etik bilgiye sahip olması gerekir. İlk görünümüyle “toplumsal” olmakla birlikte bütün insan ilişkilerinde olduğu gibi aile içi ilişkiler de temelde “etik” ilişkilerdir. Üstelik bu ilişkiler, kişilerarasında “yakın” ilişkiler olduklarından bazı bakımlardan değer harcayan eylemlere daha açık olabilirler. Etik ilişki nedir peki?

...belirli bütünlükte bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle ya da en geniş anlamda insanlarla yüzyüze geldiği veya gelmediği insanlarla-, değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisidir: eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki. ... İnsanın doğal yapısında temelini bulan insanlararası zorunlu ilişkiler bir yana bırakılırsa, diğer insanlararası ilişkilerin bir kısmı doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak istenerek kurulan ilişkiler, bir kısmı da rastlantısal olarak kurulan ilişkilerdir. Birincileri kurulmakla varlanır; ikincileri ise yaşanarak varlıkta yer alır. ... Yaşayan her insan, başka insanlarla ilişkilerini kişi olarak yaşamakta, hangi türden ilişkide olursa olsun, belirli bir bütünlüğü olan bir kişi olarak eylemde bulunmaktadır. ... Etik ilişki, belirli bir bütünlüğü olan bir kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişkiler türüdür. Bunun dışında, diğer bütün insanlararası ilişkiler, bir grup üyesi olarak kişinin içinde bulunduğu veya kurduğu ilişkilerdir. Ne var ki, yaşamda, kişinin bir grup üyesi olarak kurduğu bütün ilişkilerin temelinde, etik bir ilişki söz konusudur, ya da, bu ilişkiler, sonunda gelip etik bir ilişkiye dayanır (Kuçuradi, 2006, s. 3-6).

Demek ki, toplumsal bir varlık olarak insan diğer insanlarla devamlı bir ilişki içindedir. Bu ilişkilerin niteliğini belirleyen ise karşısındaki kişiye ve ilişkiye verdikleri değerdir. Yani, kişi bir insanlar arası ilişkide değer koruyan veya değer harcayan olabilir. Ailede kişilerin birbirleriyle kurduğu ilişkilerin insanî değer koruyucu türden olabilmesi için, ailedeki kişiler, insanı insan yapan varlık koşullarının ve insanın değerli eylem olanaklarının bilgisiyle, mümkün olduğu ölçüde doğru değerlendirmeler yapabilmelidir. Ancak, kişiler, bunu yapabildiği

ölçüde aile içi ilişkilerde insanın değerinin hangi şartlarda korunduğunu ya da harcadığını görme olanağını elde edebilir.

İşte, aile içi insan ilişkileri, yukarıda anlatılan bilgiler çerçevesinde kurulduğunda, ailede “kişi ile kişi” ilişkisinden söz edilebilir. Yine, ancak böyle bir ilişkinin kurulduğu ailede, insanlar dürüst, saygılı, güvenilir kişiler olabilir ve ilişkilerinde sevgi, saygı, güven, minnet gibi etik ilişki değerlerini yaşatabilir.

1. 3. 1. Aile İçi İlişkilerde Değer Sorunları

Şimdi, yukarıda sözü edilen etik ilişki değerlerinin ne olduklarını ele almak, aile içi insan ilişkilerinde insan haklarını korunabilmesine yönelik bir temel oluşturacaktır.

Daha önce örnek olarak değindiğimiz, günümüzün aile içi ilişkilerinde genellikle ezbere söylenen “seni seviyorum, sana aşığım” v.b. sözcükleri hatırlayacak olursak, aile içi ilişkilerde bu türden sözcüklerin “etik ilişki değerlerinden olan sevgi”ye dayanarak kurulması çok önemlidir. Bu nedenle, öncelikle aile içi ilişkilerde önemli bir yeri olan “sevgi”nin felsefi bilgisini ortaya koymak gerekmektedir.

Sevgi İyi, *Aydınlanma ve İnsan Felsefesi Çalışmaları* isimli eserinde, Max Scheler’in görüşlerinden hareketle, sevginin ne olduğuna ilişkin şu saptamalarda bulunmaktadır:

Sevgi kendi başına, bir harekettir, bir edimdir gerçi, ama mutlaka değere yönelen bir harekettir. Sevgiyi ‘birlikte duyma’ ile ilişkili kılan nokta, sevgide de bağımsızlığın ve özgürlüğün gerekli olmasıdır. ... Sevgi, kendi ve başkasının

bağımsız varlığını koruyarak; başkasını başkası olarak doğrudan doğruya anlayan ve onun kendine özgü gerçekliğini kabul ederek ‘ona erişmeyi’ başaran bir edimdir (İyi, 2006, s. 95).

Sevgi, bir şeyi birlikte duyma, beraber hissetmeyle bağlantılıdır. Ama toplumsal belirleyiciliği içinde yaşanan bir “birlikte sevinme”, “birlikte acıyı paylaşma” gibi duygulanımlar ‘birlikte duyma’ değildir. Birlikte duymanın sevgi olabilmesi için, kişi özgürlüğe ve bağımsızlığa sahip olması gerekir. Sevgi, kişinin kendisinin ve ilişkide olduğu başkasının, kişi olarak bağımsızlığını kabul eden, onu olduğu gibi anlayan ve değere yönelen bir insan fenomenidir. Bir insan fenomeni olarak sevgi, toplumsal belirleyicilerinden bağımsız kişinin yönelimiyle ilgili etik bir olanaktır (İyi, 2006, s. 93-95).

Kuçuradi’ye göre, sevgi, etik ilişki değerlerinin içinde yer alır. Bir kişinin başka bir kişiyle kurduğu ilişkisinde değerlilik yaşantılarından bir tanesidir (Kuçuradi, 2006, s. 176). Ona göre, “... sevgi, insan olmanın değerini bilen bir insanın, bu değeri insanlarda korumağa çalışan bir insanla ilişkisinde, onun eylemlerini doğru değerlendirme sonucu yaşayabileceği yaşantıların tortusudur” (Kuçuradi, 2006, s. 178).

Dolayısıyla, bir insan fenomeni olan sevginin yokluğunda kurulan aile içi ilişkilerde, kişinin karşısındakine yönelişlerinin temeli değer bakımından eksik kalır. Böyle olunca da, insanlararası ilişkide kişilerin kurduğu gerçek ilişkiler yerine bazı çıkar ve kaygılara dayalı kurulan “sözde ilişkiler” var olur.

Gerçekten de sevgiye dayalı bir yaşam sürmek istiyorsak, çıkarlarımızın belirleyici olduğu bencilliklerimizden kurtulmamız gerekir. Bunu

gerçekleştirebilmenin yolu ise, sevgi sanılan ile gerçekten sevgi olanın ne olduğunun bilinmesinden geçmektedir (İyi, 2006, s. 98).

Öyleyse, kişiler öncelikle kendine yönelerek, sevgi fenomenini insanın yapısal olanaklarının bilgisinden türetilen insanın değeri bilgisiyle kendi içinde yaşatması gerekir. Bu temele dayanan bir sevgi anlayışı, kişi olarak hem kendimize hem de başkalarına yönelişlerimizde değer koruyucu bir temel sağlayabilir.

Yukarıda, etik ilişki değerlerinden olan sevginin ne olduğunu ve insan ilişkilerindeki önemini belirttik. Bir aile içi ilişkide, “sevgi” ile birlikte sürekli yaşatılması gereken “saygı”, “minnet” ve “güven” gibi başka etik ilişki değerleri de bulunmaktadır. Şimdi bunların ne olduğuna kısaca bakmak ve insan ilişkilerindeki önemini belirlemek gerekmektedir. Kuçuradi, bu değerlerden “saygı”nın anlamını şöyle belirliyor:

Saygı için diyebiliriz ki; saygı, insan olmanın değerini bilen bir insanın, bu değeri en "zor" -kendisine pahalıya mal olabilecek koşullarda da koruyan bir insanla ilişkisinde, onun değerli eylemlerini, hatta bir tek eylemini, doğru değerlendirme sonucu yaşayabileceği yaşantıların tortusudur (Kuçuradi, 2006, s. 178).

İnsanlararası bir ilişkinin saygıya dayalı kurulabilmesi, öncelikle kişilerin belli bir durumda neden öyle davrandığını belirleyebilmesine bağlıdır. Bunu sağlayacak olan da davranışın doğru değerlendirilmesidir. Bunun sonucunda, kurduğumuz bir insanlararası ilişkide karşımızdakinin değerli bir davranışını kendi çıkarımıza ters düştüğü durumda bile takdir etmek gerekmektedir. İşte bu türden değerli ilişkiler, gerçek anlamda karşılıklı saygıya dayandığından insanın değerinin her şartta korunabilmesine de yardım edecektir. O halde şimdi, insanın değerini

koruyan bir insanın ilişkisinde yaşayacağı “minnet” duygusu için Kuçuradi'nin ne söylediğine bakalım:

Minnet, belki de insan olmanın değerini bilen bir insanın, içinde bulunduğu gerçeklik koşullarından dolayı kendisinin isteyip koruyamadığı -ya da tek başına koruyamadığı- bu değerın bir oluşturucusunu, onun yerine korumuş bir kişiyle ilişkisinin yaşattığı yaşantının tortusudur (Kuçuradi, 2006, s. 178).

Hayatın akışı içinde bazen, bir türlü kurtulamadığımız zor durumlarla karşı karşıya kalırız. Böyle bir zor şartta korumamız gereken bir değeri, bazen tek başımıza koruyamayacak hale gelebiliriz. İşte, içinde bulunduğumuz bu durumda, korunması gereken değerin korunmasına yardım eden bir kişiye karşı minnet duyarız. Bu anlamda minnetin, insanlararası ilişkilerimizde insanın değerinin korunmasına yardım eden kişiye hissettiğimiz müteşekkir olma hali olduğunu söyleyebiliriz. O halde minnet duyduğumuz bir kişiye genellikle güven duygusu içinde oluruz. “Güven”in ne olduğunu ise Kuçuradi şöyle açıklar:

Güven ise, etik kişi değerlerini bilen bir kişinin, ilişkide olduğu diğer kişinin birçok eylemini doğru değerlendirmesi sonucu, o kişinin değersiz bir eylemde bulunmamasından edindiği bilgiye dayanan, onun değersiz bir eylemde bulunamayacağından emin olmasının yaşattığı yaşantıdır (Kuçuradi, 2006, s. 178,179).

İnsanlararası bir ilişkide, birbirlerine ya da başkalarına karşılıklı olarak her şartta dürüst, sevgili, saygılı, âdil ve minnettar davranabilen kişilerin, herhangi bir durumda insanî değer harcamayacaklarına dair birbirlerinden emin olması değerlilik yaşantılarına yol açar. İşte ortaya çıkan bu türden bir yaşantı içinde, ilişkide olduğumuz bir kişiye güvenmemizin verdiği eminlik duygusu olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda kişilerarası bir ilişkide her şartta yaşatılması bakımından önemli bir yere sahip olan etik ilişki değerlerinden bahsettik. Bu değerlerin önemi, Kuçuradi'nin vurguladığı anlamda kişilerarası ilişkilerde tortu bırakan değerlilik yaşantıları olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü “Bu yaşantıların özelliği, onları yaşayan kişinin dışında bir ‘karşılıkları’ olmasıdır. Tek bunlar, içerikli olan yaşantılardır, dolayısıyla onları yaşatan bakımından rastlantısal olmıyan, yaşayan bakımından da edilgin olmıyan yaşantılar”dır (Kuçuradi, 2006, s.176).

İşte, en yakın insanlararası ilişkilerin kurulduğu ailede, çok ideal görünmekle birlikte bu etik ilişki değerlerinin gerçekleşmesini istemek ve böyle bir ideale yönelmek yanlış değildir. Böyle bir yönelimle kurulan ilişkilerde kişilerin değer harcaııcı eylemlerden kaçınabilme yolu açık olur.

Dolayısıyla aile içi insan ilişkileri, günümüzün yaygın aile anlayışında olduğu gibi, sadece insan türünün devam ettirilmesine dayanan kaygı, yarar, çıkar v.b. güdülerin etrafında kurulmamasına özen gösterilmelidir. Bundan dolayı, ailede insan ilişkileri sadece birbirlerinin karşılıklı çıkarlarının karşılanmasına ve kaygılarının giderilmesine yönelik olarak kurulan toplumsal ilişkilere de indirgenmemesine dikkat edilmelidir. Bu bilinçle hareket edildiğinde ailede kişilerin birbirlerine karşı insanca muamele etme olasılığı artabilir, hak ihlallerinin önüne geçilebilir. Bu durumda, her insanın, temel eğitimin ilk evresinden başlayarak “insan onurunu” gereken her durumda koruyabilmesi için gerekli “insanlık” bilincini edinebilecek şekilde etik ve değer bilgisiyle eğitilmesine ihtiyaç vardır. İşte böyle bilgi temelleri üzerine kurulan aile içi ilişkilerle, insanların insansal olanaklarını gerçekleştirebilmesinin yolu açılır, insanlar kişi olma bilinci kazanarak özgürlüklerini yaşayabilir ve insana yakışan aile birlikteliği kurulabilir.

İKİNCİ BÖLÜM: AİLEDE İNSAN HAKLARI İHLÂLLERİ

Günümüzde aile içi ilişkilerin, genellikle birinci bölümde ortaya konulan “insan” ve “aile” kavramlarının felsefi bilgisinden uzak bir şekilde kurulduğu görülmektedir. Böyle olunca da aile içi ilişkilerin, çoğunlukla bireylerin günlük kaygıları ve çıkarları çerçevesinde, bilgisel temeli olmayan geleneksel-kültürel normlara ve bunlara dayanan ahlâklara göre kurulduğu görülmektedir. Daha açık bir anlatımla, felsefi bilgidен uzak olarak kurulan bu türden ilişkiler, çoğunlukla değer yönünden sorgulanmamış, belli bir toplumun içinde bireyden-bireye ya da gruptan-gruba geleneksel olarak aktarılan kültürel eylem ve tutum kalıplarına dayanmaktadır.

Ne var ki birinci bölümde değindiğimiz anlamda, ailede felsefi yönden “insan”, “insanın olanakları”, “insanın değeri” ve “etik” bilgisinin kişilerce kazanılmaması, bunların yerine insanlararası ilişkilerin genellikle geleneksel-kültürel normlara göre kurulması bazı insan hakları ihlâllerine neden olmaktadır. Ailede bu kültürel normların neden olduğu insan hakları ihlâllerinin neler olduğuna baktığımızda ise, bunların çoğunlukla “cinsiyet ayrımcılığı”, “engellenme”, “şiddet” ve “istismar” oldukları görülmektedir.

İşte bundan dolayı, bu bölümde bunların ailede insan hakları ihlâllerine nasıl yol açtıkları gösterilecektir. Ancak, öncelikle aile içi ilişkilerde bu insan hakları ihlâllerinin kültürel sebepleri üzerinde durmak gerekecektir. Bunun için de, öncelikle kültür ve ahlâk kavramlarının ne olduklarına bakmak gerekmektedir.

“Kültür” ve “ahlâk” kavramlarının ne olduğunu anlamak için çeşitli kaynaklar incelendiğinde, bunlarla ilgili çok sayıda tanımın olduğu ve bu nedenle de kültür ya da ahlâk denildiğinde herkesin farklı şeyler anladığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, kavramsal olarak anlam muğlâklığına yol açmaktadır. Fakat, Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları Özgürlük, Ahlâk ve Kültür Kavramları* isimli kitabında, bu kavramların en anlaşılır belirlemelerini ortaya koymuştur. Kuçuradi, kültürü tekil anlamda ve çoğul anlamda kültür olmak üzere, iki farklı anlamda tanımlamaktadır.

Ona göre, tekil anlamda “kültür” kişilerin insansal olanaklarını geliştirmesidir. Bunlar ancak, insanların felsefe, sanat, bilim v.b. etkinlikler yapmasıyla veya bunlara katılmasıyla gerçekleşebilir. Kuçuradi, bu anlamı, Batı düşüncesindeki ruhun kültürü ya da ruhun işlenmesi anlamına gelen “cultura animi” teriminden yola çıkarak ortaya koymaktadır (Kuçuradi, 2009, s. 55-57). Bu belirlemeyi çalışmamız bağlamında düşündüğümüzde, aile kişilerden oluşmaktadır ve gerçekleştiricisi tek tek kişilerin olduğu bir kültürel etkileşim etrafında kurulmaktadır. Ailede kişiler, insansal olanaklarını gerçekleştirdiğinde yani eğitim, felsefe, bilim, edebiyat, resim, tiyatro v.b. kültürel etkinlikleri yaptığında ya da bunlardan yapılanlara katıldığında tekil anlamda kültürü yaşayabilirler ve insanlaşabilirler.

Kuçuradi’ye göre, çoğul anlamda kültür ise, “kolektif kişilik”, “grupsal kimlik” v.b. kavramlarla ilgisinde açıklanabilir. Ve bu anlamdaki kültür, belli bir yer ve belli bir zamanda bir sosyal grubun ortak özelliğindeki yaygın insan ve değerlilik anlayışıdır (Kuçuradi, 2009, s. 55-57). İşte ailede kişiler, yukarıda değinilen birinci türden kültür bağlamında insan ve değerlilik anlayışına sahip olduklarında cinsiyet,

yaş, iş bölümü v.b. gibi ayrımlara gitmeden insan haklarına dayalı çoğul anlamda bir kültürü inşa edebilirler.

Ancak, ne var ki günümüzün ailelerinde insan ilişkileri bu çoğul anlamdaki bir kültürel anlayış etrafında genellikle kurulamamaktadır. Çünkü ailede yer alan kişiler çoğunlukla etik ve değer bilgisiyle değil de mevcut kültürel-ahlâksal normlarla belirlenen bir bakış açısına sahiptirler. Bu bakış açısıyla da kimi durumlarda “ahlâklı” olmak adına değer harcayabilmektedirler. Bundan dolayı “ahlâk”ın ne olduğu sorusu önemlidir.

Kuçuradi, ahlâk kavramını “kişilerarası ilişkilerde davranışlara ilişkin geçerli (bir grupta, belirli bir zamanda ya da genel olarak geçerli olan, olması istenen) çeşitli değer yargıları sistemleri ...” (Kuçuradi, 2009, s. 33) şeklinde tanımlamaktadır.

Aynı zamanda, Kuçuradi’ye göre, ahlâk kavramına iki ayrı anlamda bakmak gerekmektedir. Bunlardan biri gruplara göre değişen ve hatta bir grubun içinde de zamanla değişiklik gösterebilen, örneğin “kadınların mini etek giymesi kötüdür”, “büyüklerin elini öpmek gerekir” türünden ahlâkları ifade eder. Diğeri ise, gruplar arasında ve grup içinde pek değişiklik-değişkenlik göstermeyen, örneğin “yalan söylemek kötüdür”, “sözünde durmak iyidir” gibi “ahlâklılık” anlayışlarını ifade eder. (Kuçuradi, 2009, s. 33). Kuçuradi, bunlardan birinci türden olanının, yani toplumsal gruplara göre değişken olan ahlâkların, çoğu zaman insanın değerini harcayabildiğini belirtir. Hatta ikinci türden olan, toplumsal bir grup içinde ve gruplar arasında değişiklik göstermeyen ahlâklılık anlayışının bile, bazen insanların değerini korumak yerine değer harcayıcı olabildiğini söyler. İkinci türden ahlâklılığa özetle şu örnekleri verir: bazen “yalan söylemek” hayatı kötülüklerle dolu olan bir

kişinin hayatında iyiye doğru sevk edecek bir başlangıç olmasını sağlayabilir; bazen de “sözünde durmamak” bir kişinin yaşamını kurtarabilir (Kuçuradi, 2009, s. 34-36).

Öyleyse, ahlâklar, toplumda gruplar arası veya grup içi kurulan insanlararası ilişkilerdeki, “bu iyidir” ya da “şu kötüdür” şeklinde oluşan geleneksel-kültürel normlara yer veren yaşam tarzları doğurur. Ahlâklar yere ve zamana göre değişkenlik gösterdiğinden, bu normlarla/değer yargılarıyla her yerde ve her dönemde geçerli olabilecek bir “ahlâk” belirlemek mümkün değildir. Dolayısıyla aile içi ilişkilerde ahlâkî değer yargılarının belirleyici olduğu kültürel bir anlayışla, her bir tek durum için “insan” ve “insanın değeri”ni koruyacak ilkeler belirlemek zor görünmektedir. İşte, bu yüzden günümüzde aile içi insan ilişkilerinde, geniş anlamıyla “kültürel normlar”ın çok etkili olması, insan hakları ihlâllerine yol açan ana etkenlerden biridir.

Nitekim ailede yaşanan insan hakları ihlâllerinin “kültürel” sebeplerine bakıldığında, ailenin çoğunlukla içinde bulunduğu toplumun kültürel belirleyicilerine göre kurulduğu ve bundan çok etkilendiği görülmektedir. Böyle olunca da aile içinde, insan haklarının çok uzağında kalan ilişkiler kurulmaktadır. Hatta kültürel belirleyicilerin etkisinde kurulan aile ortamında kişiler, içinde bulunduğu yaşantı durumuyla kendi bilme edimi arasına mesafe koyamamaktadır. Dolayısıyla da böyle bir yaşantı ortamında, kişiler içinde buldukları durumu tamamen içselleştirme yoluna giderek, ailede ortaya çıkan insan hakları ihlâllerinin bile farkında olamayacak duruma gelmektedir.

Gerçekten de, toplumdaki bütün yaşam alanlarının içine sinmiş olan kültürel normlar, ailede insan hakları ihlâllerine neden olmakla beraber insanlararası

ilişkilerin kurulma biçimlerini belirleyen tek gerçeklik olarak görülmesine de yol açmaktadır. Böyle olunca da, ailede yaşanan insan hakları ihlalleri genellikle fark edilememekte, hatta bazen kültürel normlar üzerinden bu ihlaller normalleştirilebilmektedir. Örneğin, bir kültürde ahlâkî-dini kaygılarla oluşan “kadın başı açık sokağa çıkmamalıdır” şeklindeki bir değer yargısı, o toplumda tek doğru olarak görülebilmektedir. Bundan dolayı, kadının içinde bulunduğu yaşantılar içinde karşılaştığı toplumsal baskılarla kendi iradesi kaybolmakta ve kendi varlığını dünyaya ilân edememektedir. Böylece, toplumda yüzü silinen ve kendine ait bilme edimi kaybolan kadının, insansal olanaklarını fark edememesi ve bundan dolayı da kendini gerçekleştirememesi bir insan hakları ihlâlidir. Ne var ki maruz kalınan bu insan hakları ihlâlinin, o kültürde geçerli olan ahlâkî-dini normlarca üstü örtüldüğü için, buna maruz kalan kadın tarafından bile normal karşılanabilmektedir.

Betül Çotuksöken, *İnsan Hakları ve Felsefe* isimli kitabında, aileye “toplumsal ahlâklar”ın etkisi yönünden yaptığı bir vurgusunda şunları söylemektedir:

Her türlü insan ilişkisinde olduğu gibi, aile adı altında oluşan ilişkiler bütününde de özel/tekil/bireysel olanla, genel/toplumsal olan ve bu iki boyuta ek olarak da kamusal/hukuksal olan iç içe girerler. ... Aile denildiğinde çağrıştırılan en önemli kavram “ev”, “ev içi” kavramıdır; mahrem alan kavramıdır. ... bireyin ev içi ya da dışı ortamda kurduğu ilişkiler toplumsal olanı ve kamusal olanı oluşturur. ... Toplumsal olanda ve toplumsal alanda olgusal olarak toplumsal ahlâk işbaşındadır (Çotuksöken, 2012, s. 87).

Aileyi oluşturan kişiler, hem aile ortamında hem de aile ortamı dışında diğer kişilerle çeşitli toplumsal ilişki örüntüleri içindedir. Böylece Çotuksöken’in deyişinden hareketle, “mahrem alan” olan ev içiyle, “kamusal alan” olan toplumsal alanda kültürel-ahlâkî değer yargılarının etkili olması yönünden birbirleriyle iç içe olduklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle, her iki alanda da yani hem aile içi

ilişkilerin hem de aile dışı ilişkilerin kurulma biçimlerinde o kültürde geçerli olan ahlâklar etkili olmaktadır.

Nitekim ailede kurulan insanlararası ilişkiler, önceki bölümde ele alınan “insan”, “insanın değeri” ve “etik” bilgisi ile değil de, yere ve zamana göre değişkenlik gösteren kültürel belirlemelerle ya da kültürel normlarla şekillendiğinde, kişilerin insansal olanaklarını fark edebilmesi, kendini geliştirebilmesi ve kendini gerçekleştirme tesadüflere kalmaktadır. Aynı zamanda böyle bir aile ortamında, kişilerin insan hakları ihlâllerine maruz kalması kaçınılmaz olmakla beraber, bunlar toplumsal alanda normalleştirildiğinden, bunların kişilerce farkına varılabilmesi de zor hale gelmektedir.

Dolayısıyla ailede insan hakları ihlâlleri, genellikle bir toplumda kültürel yönden belirlenmiş o an geçerli olan insan ve değerlilik anlayışlarına bağlı olarak şekillenen geleneksel-kültürel değer yargılarından kaynaklanmaktadır. Öyleyse, şimdi daha çok ailede cinsiyet ayrımcılığı, engellenme, şiddet ve istismar olarak kendini gösteren bu insan hakları ihlâllerinin ne olduğunu ve nedenlerini belirlemek sorunun daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

2. 1. Ailede Cinsiyet Ayrımcılığı

Bir insan hakları ihlâli olan ayrımcılık teriminin neleri kapsadığını belirleyebilmek için insan hakları belgelerine bakıldığında, bunların cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, ırk, renk, dil, din, siyasî, etnik, doğum, mülkiyet v.b. ayrımcılıklar olduğu görülmektedir.

Harun Tepe, *Etik* isimli bir çalışmasında, ayrımcılığın temelde etik bir sorun olduğuna ama aynı zamanda da bir değerlendirme sorunu olduğuna dikkat çekerek, bu konuda şöyle bir belirleme yapıyor: ayrımcılık, “aynı ya da eşit olduğu, aynı değeri taşıdığı düşünülenlerden birinin diğerinden/diğerlerinden farklı bir muameleye tabi tutulmasıdır” (Tepe, 2013, s. 113,114).

O zaman bu belirlemeye göre, taşıdığı değeri ya da şartları aynı olan iki kişiden biri daha düşük değerde görüldüğünde ve buna dayanarak ta eşit olmayan şekilde davranıldığında o kişiye “ayrımcılık” yapıldığı söylenebilir. Bu belirlemeden hareketle, ayrımcılık türlerinden bir tanesi olan cinsiyet ayrımcılığının tanımı şöyle yapılabilir: insan olmak bakımından “kadın” ve “erkek” aynı değeri taşımasına rağmen, toplumsal-kültürel belirlemeler nedeniyle kadının erkeğe göre daha düşük değerde görülmesi ve bundan dolayı da kadının eşitsiz muamelelere maruz kalması “cinsiyet ayrımcılığı”dır. Bu belirlemeyi konumuz bağlamında düşündüğümüzde, aile içi ilişkilerde yaşanan insan hakları sorunlarından birinin, cinsiyet ayrımcılığı olduğu söylenebilir. Öyleyse aile içi ilişkilerde yaşanan cinsiyet ayrımcılığına yukarıdaki tanım doğrultusunda baktığımızda, cinsiyet ayrımcılığı kişilerin yaşama hakkını ihlâline vardırان eylemlere yol açabilmektedir.

O halde, öncelikle cinsiyet ayrımcılığının nereden kaynaklandığını ve nasıl oluştuğunu saptamak gerekmektedir.

İnsan, daha önce de söylendiği gibi bir yanıyla doğal bir canlıdır ve insan yavrusu dünyaya geldiğinde kadın cinsi-erkek cinsi şeklinde sadece biyolojik yönden doğal farklılıkları bulunmaktadır. Ama insan, aynı zamanda toplumsal bir canlıdır ve belirli bir toplumsal ortamda dünyaya gelmektedir. Dolayısıyla, dünyaya gelen bir

insanın, kendisinin hangi cinse ait doğacağına karar vermesi söz konusu değildir. Ne var ki biyolojik bir özellik olan cinsiyet hemen toplumsal cinsiyete dönüşmekte ve toplumun belirlediği bazı özellikler kişilere yüklenmektedir. Toplumsal cinsiyetin oluşumu ise genellikle kültürel-ahlâksal normlara bağlı şekildedir. Böyle oluşan bir anlayışta “insanın değeri”, toplumsal cinsiyetin belirleyiciliğinde biyolojik işlevlere indirgenebilmektedir. İşte, insanın biyolojik işlevlerine bakılarak bir kere yüklenen cinsiyete dayalı insan anlayışı toplumda kültürel bir gerçeklik olarak tesis edilmektedir. Böylece, en başta aile ortamlarında olmak üzere toplumun bütün alanlarında görünür olan kadınlar-erkekler şeklinde cinsiyete dayalı grupsal kimlikler oluşmaktadır.

Daha açık bir anlatımla şunu söyleyebiliriz: insan, dünyaya gelirken kadın-erkek şeklinde doğal olarak getirdiği farklı biyolojik özellikleri üzerinden, sanki iki ayrı türde insan varmışçasına parçalı bir yapıya bölünmektedir. Hatta bu kadarıyla da kalınmayıp, bu bölünmenin ötesine geçerek insanın biyolojik özelliklerinden hareketle doğada erkeğin birincil, kadının ise ikincil konuma sahip bir insan olduğu anlayışına dahi varılabilmektedir. İşte, insanı iki ayrı türe bölen ve buna göre konumlandırılan bu insan anlayışları, toplumda biyolojik cinsiyetten farklı anlama gelen “toplumsal cinsiyet”in oluşmasına neden olmaktadır. Bu şekilde oluşan toplumsal cinsiyet, kadınla erkeği ayırt etme biçimi olarak ve cinsiyet temelli grupsal kimlik anlayışı üzerinden onların toplumsal rollerini belirlemek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, toplumdaki bu türden insan ve değerlilik anlayışıyla oluşan toplumsal cinsiyet, kişilere cinsiyet ayrımcılığı yapılmasının yolunu açmaktadır. Bu ayrımcılık üzerinden de aile ortamı dâhil bütün toplumsal alanlarda, daha çok kadınların maruz kaldığı engellenme, şiddet ve istismar gibi insan hakları ihlalleri ortaya çıkmaktadır.

Şimdi, bu türden insan hakları ihlallerine yol açan cinsiyet ayrımcılığının, tarihteki örneklerini görmek, bunun nasıl ortaya çıktığını anlamaya yardım edebilir.

Eskiçağda toplumsal cinsiyetin kökleri oldukça eskiye dayanır. Toplum düzenlemelerinde cinsiyet ayrımcılığı görülür. Bu ayrımcılık genellikle olağan görülmektedir. Örneğin, Eskiçağda M.Ö. 7. yüzyılda yaşayan Hesiodos'un, *İşler ve Günler (Theogonia)* adlı eserinde "kadın" hakkında şöyle dizeleri vardır:

Takıp takıştırıp, kıcını sallayıp
Aklını çelmesin kadının biri.
Gözü ambarındadır diller dökerken sana,
Ha kadına güvenmişsin, ha bir hırsıza (Hesiodos, 2016, s. 62-370,375).

Bir evin olsun, bir karın, bir de öküzün.
Karını parayla satın al ki
Gereğinde yürüsün öküzlerin ardından (Hesiodos, 2016, s. 63-405).

Hesiodos'un bu dizelerinden, o dönemde kadının güvenilmez bir varlık olarak görüldüğü ve değer bakımından kadına öküzden bile sonra yer verildiği anlaşılmaktadır. Dönemin önemli bir ozanı olan Hesiodos'un toplumsal cinsiyetin nedenli eskiye dayalı bir anlayış olduğunu ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir. Hesiodos'un bakış açısına göre, sosyal hayatta kadının, toplumun *ötekisi* olarak görüldüğü söylenebilir.

Yine, Camille Paglia, *Cinsel Kimlikler* isimli çalışmasında, Antik Yunan'daki cinsiyet ayrımcılığını ve bundan dolayı kadının yaşadığı trajediyi şöyle anlatıyor:

Özgür iradeden aşırı gurura, oradan da trajediye ulaşan Yunan modeli bir eril dramadır, çünkü kadın (yakın zaman kadar) özgür iradeye inanmamıştır. Kendisi özgür olmadığından, bir özgür iradenin olmadığını bilir. Onun rıza göstermekten başka bir seçeneği yoktur. Anne olmayı istese de istemese de,

doğa onu doğurganlık yarasının kaba, değıştirilemez ritminin boyunduruğu altına sokar. Menstrual (âdet) döngüsü, doğa durmasını emredene dek işlemeye devam edecek bir çalar saattir (Paglia, 2014, s. 22).

Paglia'nın söylediklerinden yola çıkarak, şöyle bir belirleme yapılabilir: Antik Yunan'dan yakın bir zamana kadar ve hatta günümüzdeki bazı toplumlarda kadına, salt biyolojik doğasından gelen adet, gebelik gibi özellikler yüzünden ve çoğunlukla bir erkekle karşılaştırılarak değer biçilmiştir/biçilmektedir. Daha açık bir anlatımla, doğanın kadına yüklediği bu misyona çaresizce katlanmak zorunda kalan kadın, varoluşsal bir bütünlük içinde insan olmanın ne anlama geldiğini bilmeyen bazı insanların, beden üzerinden araçsallaştırmasına boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle kadın, günümüze değin, ne yazık ki özgür bir kişi olarak dünyaya varlığını ilân edememiştir.

Öte yandan, kadınla ilgili cinsiyet ayrımcılığı tarihsel bakımdan toplumsal yaşama öylesine yer etmiştir ki filozoflarda bile bunun etkileri görülür. Örneğin Arthur Schopenhauer, *Aşka ve Kadınlara Dair* isimli çalışmasında, şunları söylemektedir:

Erkek, akli melekесinin ve ruhi kabiliyetlerinin sayesinde, hayvanlar gibi sadece içinde bulunduğu anda yaşamaz, fakat geçmiş ve geleceği hep göz önünde bulundurur ve değerlendirmelerini buna göre yapar; ve ihtiyat, temkin ve bu denli sık karşılaştığımız kaygı, endişe ve tedirginlik buradan kaynaklanır. Erkeklerе göre, kadınlar daha zayıf muhakeme melekelerine sahip olmaları nedeniyle, bunun beraberinde getirdiği üstünlükler ve mahzurlar da kadınlarca daha az paylaşılır. Daha ziyade, kadınlar zihni bakımdan dar görüşlüdürler (miyopturlar), zira sezgiye dayalı kavrama melekeleri kendilerine en yakın olanı çok çabuk ve berrak bir şekilde algılasa da, görüş alanları çok dardır ve uzakta olan şeyleri ihata edemez (Schopenhauer, 2012, s. 10).

Schopenhauer, burada insan türünün bir üyesi olan erkeği, hayvanla karşılaştırarak, erkeğin üstünlüklerini belirliyor. Ona göre, kadın akıl/zihin bakımından erkekten düşük seviyededir. Ve bundan dolayı kadın erkeğe göre daha dar görüşlüdür. Ancak, Schopenhauer'in yaptığı bu belirleme, sözde birincil konumda olduğu söylenen erkek aklının ortaya koyduğu "ezbere değer yargıları"ndan başka bir şey olamaz. Çünkü, erkeklere göre kadınların akıl yönünden yetersiz olduğunu ve bu nedenle de kadınların görüş alanlarının dar olduğunu söyleyebilmek için herhangi bir bilgisel kanıt bulunmamaktadır. Daha önce de vurguladığımız üzere, doğal bir canlı olan tür olarak insana baktığımızda, insanın sadece biyolojik yönden kadın-erkek şeklinde iki cinsi olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle, insanda kadınla erkek arasında akıl yönünden görüş alanlarının darlığının ya da genişliğinin belirlenebilmesi mümkün değildir. Çünkü, tür olarak kadın cinsine sahip insanda, akıl yönünden dar görüşlülük şeklinde bir özellik yoktur. Dolayısıyla, Schopenhauer'in "kadın cinsi erkeklere göre daha dar görüşlüdür" belirlemesi, insanın tarihsel varlık alanında toplumsallığından kaynaklı kültürel bir norm etrafında düşünülebilir ancak.

Kadınlara yönelik bilgisel bir temeli olmayan bu "değer yargıları"na en çarpıcı örneklerden biri, "kadınlar matematik yapamaz" şeklinde yüzyıllardan bu yana süregelen ayırıcı anlayıştır. Ercan Kumcu *Kadın Matematikçiler* isimli kitabında, yüzyıllar boyunca matematiğin kadın işi değil erkek işi olarak görüldüğünü söylemekte ve bütün toplumlarda "matematik kadına göre değildir", "kadınların matematiğe kafası basmaz" (Kumcu, 2004, s.26,27) gibi cümlelerin olduğunu vurgulayarak kadınlara karşı oluşan önyargıları dile getirmektedir. Yine, o, çok eski tarihlerden beri kadınların görevinin ev işlerini yapmak ve çocuk doğurmak olarak görüldüğünü, bunun için "kadının çok düşünmesi durumunda, vücudundaki

kanın üreme organları yerine beyine gideceğinden, kısırlığa neden olabileceği konusunda tıbbî kanıtlar dahi bulunmaya” çalışıldığı şeklinde önemli örnekler vermektedir (2004, s.27). İşte, bu trajedi-komik denebilecek örneklerde de görüldüğü üzere, kadının erkeğe göre akıl yönünden ikincil konumda olduğuna dayanak olabilecek bilgisel bir temel bulunmadığı, bunların tamamen kültürel belirlemeler olduğu anlaşılmaktadır.

Bu belirlemelerin “kültürel” sebeplerine ilişkin, Geneviève Lloyd, *Erkek Akıl* isimli çalışmasında şunları söylemektedir: “Geçmişte, insan yaşamının ne açıdan farklı olduğu, iyi yaşanmış bir yaşamın önceliklerinin neler olması gerektiği gibi konular üzerinde yürütülen felsefi araştırmalar, akıl kavramında odaklanan karakter idealleri ile sonuçlanmıştır” (Lloyd, 1996, s. 19). Yine ona göre, aslında cinsiyet hakkında ne olduğunu bilmeyen bir akıla güven duyulması, genellikle insanın kendi kendini aldatmasıdır. Çünkü kadın ile erkeğin akıl yönünden farklarını rasyonel inanç ilkeleri ile belirlemek, evrensel olarak geçerli olabilecek sonuçlara ulaştıramaz. Ancak kültürel görecelik sınırları içinde, kadın ile erkeğin akıl yönünden farkını belirleyebilir. Diğer yandan, bir kültür içinde doğru olarak kabul edilebilecek rasyonel bir ilkenin cinsiyete göre değişebileceğini söylemek, erkek aklının egemen olması gerektiğini öne süren başka kültürlerin görmezden gelinmesine yol açabilir. Böylece, salt cinsiyetin ne olduğunu kendi başına bilmeyen akla güvenerek, kültürler içinde gizli oluşan erkek akıl idealleri, tarihselliğinde kadının dışlanmasına neden olmuştur (1996, s. 19). Hatta bu dışlamaya, Schopenhauer’in belirlemeleri yönünden bakıldığında: kavramsal olarak kadın, bazı kültürlerde akıl yönünden erkeklerden daha aşağıda olduğu için ikincil türden bir insan gibi konumlandığı söylenebilir. Aynı zamanda, günümüzde kadın-erkek doğasına ilişkin akıl bağlamında farklar bulunduğu dair bazı psikolojik görüşler ortaya konulduğu görülmektedir.

Buna karşılık, John Stuart Mill, *Özgürlük Üstüne* isimli çalışmasında, kadınla erkeğin doğasında farklar bulunduğu görüşünü şöyle eleştirmektedir:

Salt sağduyuya ve insan aklının işleyiş yasalarına dayanarak, iki cinsin ilişkileri yalnızca bugünde varılan biçimiyle görülebildiği sürece, kimsenin cinslerin doğasının ne olduğunu bildiğini ya da bilebileceğini sanmıyorum. Eğer yalnız erkeklerden ya da kadınlardan oluşan yahut da iki cinsli ama kadınların erkeklerin denetiminde olmadığı bir toplum var olmuş olsaydı, her birinin doğasında bulunan aynı zihinsel ve ahlaki özellikleri bilmek mümkün olabilirdi. Bugün kadın doğası dediğimiz şeyse, tümüyle yapay bir şey, bazı yönleriyle zorla uygulanan baskının, bazı yönleriyle de hiç te doğal olmayan özendirilmelerin sonucudur (Mill, 2014, s. 192).

Mill, günümüzde içinde bulunduğumuz şartlara bakarak akla ya da sağduyuya göre hiç kimsenin insan cinsinin doğasını bilemeyeceğini söylemektedir. Ona göre, toplumda yalnız bir insan cinsi bulunsaydı veya yalnız kadın cinsine sahip bir toplum olsaydı her birinin doğasında bulunan aynı akıl özellikleri olup olmadığı bilinebilirdi belki. Bundan dolayı, yine ona göre kadın doğası denilen şey baskıların ve soyut özendirilmelerin sonucunda oluşan temelsiz bir düşüncedir.

Ayrıca Mill, cinsiyet ayrımcılığına psikolojik açıdan bakarak da tarafsız bir görüş sahibi olabilmenin mümkün olmadığını söylemektedir. Çünkü karakter oluşumunun akılcı kanunları iyice bilinmeden, kadın-erkek arasında farklılıklar olduğu ortaya koyulamaz. Ancak dogmatik bir yargıya varılabilir (Mill, 2014, s.193).

Gerçekten de kadınla erkek arasında akıl yönünden veya psikolojik yönden farklar olduğunun söylenmesi bilgisel temeli olmayan dogmatik bir değer yargısıdır. Çünkü, bunun sadece bu türden bir değer yargısı olduğuna ilişkin bazı kanıtlar da bulunmaktadır. Ercan Kumcu, daha önce de değindiğimiz *Kadın Matematikçiler* isimli kitabında, 370-415 yılları arasında Mısır'da yaşamış ilk kadın matematikçi

olarak bilinen Hypatia'dan başlayarak günümüze kadar olan 113 kadının hayatını ve matematik alanında kazanmış oldukları önemli başarı hikayelerini ortaya koymuştur. Bunlardan biri olan, 1776-1831 yıllarında Fransa'da yaşayan kadın matematikçi Marie-Sophie Germain'ın başarı hikayesi çok ilginçtir. Marie-Sophie Germain daha 13 yaşında genç kızken Arşimet'in ölüm hikâyesinden etkilenerek matematikçi olmaya karar vermiştir. Ailesinin karşı çıkmasına rağmen kendi kendine Yunanca ve Latince öğrenmiş, gizlice Newton ve Euler'in kitaplarını okumuş ve felsefeyle ilgilenmiştir. Daha sonra onun bu azminle baş edemeyeceğini düşünen ailesinin desteğiyle “diferansiyel calculusu” hiçbir öğretmeni olmadan öğrenmiştir. İlk olarak zamanın meşhur matematik hocası Joseph Louis Lagrange tarafından keşfedilmiş ve onun öğrencisi olmuştur. Ancak Marie-Sophie Germain, hocası için hazırladığı ödevini “kadın olduğundan önem verilmeyeceği kaygısıyla” takma bir erkek ismi kullanarak göndermiştir. Bu durumu daha sonra öğrenen hocası onun en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Aynı zamanda zamanın ünlü matematikçisi Carl Frederich Gauss'tan etkilenen Maria-Sophie Germain, ona yazdığı mektuplarında kadın olduğu için önem verilmeyeceği kaygısıyla erkek takma adını kullanmıştır. Yine, kadın olduğunu daha sonra öğrenen Carl Frederich Gauss, onun matematiğinden de çok etkilenmiş ve ona bir mektup yazmıştır (Kumcu, 2004, s.54,55). Bu mektubunda Maria-Sophie Germain'e şunları söylemektedir:

Soyut bilimlerden ve özellikle rakamların gizeminden zevk alan çok yoktur. Bu garip bilimin güzelliği, ancak onunla mücadele edebilecek cesareti gösterebilenlere görünür. Geleneklerimiz ve önyargılarımız nedeniyle erkeklere göre sonsuz derecede engellerle karşılaştığı halde, eğer bir kadın kendi kendine bu zor problemleri öğrenebiliyor, zorlukları aşabiliyor ve (matematiğin) en gizli kalmış alanlarına girebiliyorsa, o, hiç şüphe yok ki en saygıdeğer cesarete, olağanüstü yeteneğe sahiptir ve üstün bir dehadır (Dunham'dan aktaran Kumcu, 2004, s.55,56).

Maria-Sophie German, matematikte “fermat teoremi”, “rakam teorisi” gibi meşhur çalışmalara katkılar sunmuş, Fransız Bilimler Akademisi’nin toplantısına katılan ilk kadın olmuştur. Ne var ki, Maria-Sophie German’ın bütün bu başarılarına rağmen, 55 yaşında öldüğünde ölüm sertifikasındaki mesleği bölümüne “matematikçi” değil, sahip olduğu gayrimenkullerin kiralalarıyla geçinen anlamına gelen “rantiyeci” yazılmıştır (Kumcu, 2004, s. 54-57).

İşte, Maria-Sophie German’ın bir kadın olarak matematik alanındaki bu başarı hikâyesine ve diğer matematikçilerin benzer olan hikâyelerine baktığımızda, kadınlara erkek arasında akıl yönünden veya psikolojik yönden bir farkın olmadığını görmekteyiz. Ne yazık ki, burada olsa olsa, Maria-Sophie German’ın ölüm sertifikasındaki mesleği bölümüne *rantiyeci* yazan “insanın değerinin bilgisinden yoksun kişilerin” kültürel-ahlâksal bir değer yargısının bulunduğunu söyleyebiliriz ancak.

Buraya kadar anlattıklarımızın ışığında, beden ve akıl bağlamında cinsiyet ayrımcılığının bilimsel bir dayanağı olmadığı söylenebilir. Öyleyse aile içi ilişkilerde başta olmak üzere bütün toplumsal alanlarda insan hakları ihlallerine neden olan cinsiyetçi ayrımcılık, nereden ve nasıl doğmaktadır? Bu sorunun cevabını, toplumsal hayatın içindeki günlük pratiklerle Mill, şöyle vermektedir:

Tüm kadınlar en erken yaştan itibaren, olmak istedikleri ideal karakter, erkeklerinkinin tam zıddıymış gibi bir inançla yetiştirilirler; onlar için ideal iradeye, kendi kendini yönetme gücüne sahip olmak değil, boyun eğmek ve başkalarının denetimine girmektir. Tüm ahlâkî değerler onlara, kendileri için değil, başkaları için yaşamaları gerektiğini söyler; varılan tüm duygusallık biçimleri, bunun doğaları gereği olduğunu hatırlatır onlara; kendilerini ortaya koymaktan tümüyle vazgeçmeleri, sevgileri dışında kendilerini adamamaları gerektiğini vurgular. Sevgilerinden kastedilirse, onlara izin verilen sevgilerdir.

Yani ilişkide oldukları erkeklere ve bir erkekle arasında kopartılması olanaksız bağlar kuran çocuklara karşı beslenen sevgilerdir bunlar (Mill, 2014, s. 190).

İşte, yukarıda da vurguladığı gibi, kadın cinsine sahip insan yavrusuna dünyaya geldiği andan itibaren toplum tarafından farklı türden bir insanmış gibi muamele edilmektedir. Buna alıştırılan kadın, zamanla yaşamın doğal olarak öyle işlediğini genellikle kabul ederek, bunu normal bir durum olarak görmeye başlamaktadır. Böylece cinsiyet ayrımcılığının temelleri atılmış olmakta ve insanın doğasında bulunmayan cinsiyetçi kimlik, hayatın süregiden akışı içinde toplumsal olarak oluşturulmaktadır.

Bunun nasıl oluştuğuna biraz daha yakından bakılırsa: kadın-erkek arasında daha çok üremeye dayalı olan doğal farklılık, toplum bireyleri tarafından kendi çıkar ve kaygılarına hizmet eden bir “insan ve değerlilik” anlayışı çerçevesinde oluşan kültürler aracılığıyla toplumsal cinsiyete dönüştüğü anlaşılmaktadır. Kaldı ki toplumsal cinsiyetin oluşmasında ve nesiller boyu süregiden bir hal almasında toplum içindeki kültürel anlayışlar çok etkili olmuştur. Buna ek olarak da, bir kere oluşan toplumsal cinsiyetten, kültürel anlayışlar etrafında cinsiyet ayrımcılığına yol açan kültürel normlar türetilmiştir. Daha çok yaşam pratikleri üzerinden bilgisel temeli olmayan ve genellikle değer yargılarından ibaret olan bu kültürel normlar cinsiyet ayrımcılıklarını pekiştirici rol oynamıştır. Aynı zamanda da bu kültürel normlar toplumda gelenek-görenekler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Cinsiyet ayrımcılığının oluşmasında ve sürmesinde çok etkili olan bu kültürel belirlemeler/normlar bazı küçük farklılıklar olsa da neredeyse bütün toplumlarda o kadar çok yaygın hale gelmiş ki, hayatın bütün işleyişlerine âdeta sinmiştir. Hatta hayatın akışı içinde yaşantılarla oluşan atasözlerine dahi yansımıştır. Bir toplumda

yaygın kültürel belirlemeler olarak geçerli olan atasözleri o toplumda bulunan ailelerde de nerdeyse aynı şekilde geçerli olmaktadır.

Öyleyse şimdi, ailede cinsiyet ayrımcılığı üzerinden insan hakları ihlaline neden olan atasözlerinden bazılarına bakmak konumuzun daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

Örneğin, “elinin hamuruyla erkek işine karışma”, “saçı uzun aklı kısa”, “eksik etek” şeklinde atasözleri vardır. Bu atasözlerinin ne olduklarını sırasıyla düşünecek olursak, kadın cinsine sahip olan kişinin beceriksizliğini, kadın aklının yetersizliğini ve kadının sırf kadın olmasından dolayı ötekileştirildiğini anlamaktayız.

Bu örnekten de anlaşıldığı gibi, kadınlar ailede cinsiyet ayrımcılığı üzerinden insan hakları ihlallerine erkeklerden daha fazla maruz kalmaktadır. Bundan dolayı da yukarıda anlatılan kültürel belirlemeler ve bunların neden olduğu cinsiyet ayrımcılığı daha çok kadın cinsi ilgisinde ele alınmıştır. Ancak, cinsiyetçi ayrımcılık nedeniyle, bazı durumlarda erkekler de insan hakları ihlallerine maruz kalabilmektedir. Bu durumu yine atasözü örnekleriyle şöyle açıklayabiliriz: örneğin “erkek evin direğidir”, “eve ekmek getiren erkektir”, “erkek ağlamaz” v.b. şeklinde kültürel anlayışlarla oluşmuş atasözleri bulunmaktadır. Bu atasözlerini aile yönünden düşündüğümüzde, bunlar erkeğe aşırı sorumluluk yüklenmesine neden olabilmektedir. Bu durum, ailede erkeği de eşitsizliklere maruz bırakmakta ve erkeğe yönelik cinsiyet ayrımcılığı yoluyla çeşitli insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir. Bu örneklerden de hareketle cinsiyet ayrımcılığına yol açan en önemli etkenin kültürel, ahlâksal ve dinsel normlara bağlı değer yargıları ve bunlarla yapılan değerlendirmeler (değer biçmeler) olduğu söylenebilir.

Örneklerde görüldüğü gibi, toplumda genellikle hep erkekle kadının karşılaştırılması yapılmakta ve daha çok erkeğin kadından üstünlüğünü vurgulanmaktadır. Ne var ki verilen örneklerdeki atasözleri tarihsel alanda insanların yaşam pratikleri üzerinden oluşan bilgisel temeli olmayan geleneksel-kültürel değer yargılarıdır. İşte bu türden insan anlayışlarının ve geleneksel-kültürel normların hâkim olduğu bir aile ortamını düşündüğümüzde, bunların, cinsiyetçi bir ayrımcılık anlayışıyla kişilerin insan hakları ihlâllerine maruz kalmasına zemin hazırladıklarını söyleyebiliriz.

Ailede cinsiyet ayrımcılığının insan hakları ihlâllerine etkisi, ulaşılan sonuç bakımından şöyle özetlenebilir: kadın ve erkek insan olmak bakımından aynı değeri taşımaktadır ve bu nedenle eşit haklara sahip olması gerekir. Buna göre cinsiyet ayrımcılığı, olanaklar varlığı olması bakımından aynı değeri taşıyan “tür olarak insanın” iki cinsinin biyolojik farklılıkları üzerinden toplumda değer biçilmesiyle yapılan bir değerlendirme sorunudur. Dolayısıyla değer biçerek yapılan her değerlendirme bir değer yargısı oluşturacağından, cinsiyet ayrımcılığı, değer yargıları üzerinden, değerlendirilen kişinin daha aşağıda görülmesine yol açan, aynı zamanda onu ötekileştiren ve eşitsiz bir konuma sokan etik bir sorundur. İşte bu etik sorunların bilinmediği bir toplumda insanın doğal olan cinsiyet farklılıkları, kadın-erkek şeklinde toplumsal kimliklere dönüşmektedir. Bu kimlikler üzerinden de kültürel değer yargıları/normlar oluşmaktadır. Bu türden normlar, birçok toplumsal alanda olduğu gibi ailede de cinsiyetçi bir ayrımcılık anlayışıyla engellenme, şiddet ve istismar gibi insan hakları ihlâllerine yol açmaktadır.

2. 2. Ailede Engellenme

Toplumsal bir varlık olan insan, kendi türdeşleriyle kurduğu birlikteliklerle bedensel ve zihinsel isteklerini ya da gereksinimlerini karşılamaktadır. Bunun içinde, kişiler çeşitli ilişki örüntüleri içinde birbirlerine çeşitli davranışlarda bulunmaktadır. Kişilerin birbirlerine karşı sergiledikleri bu davranışlar, birinci bölümde değindiğimiz anlamda insanın olanaklarından hareketle ulaştığımız “insanın değeri”nin bilgisine dayanmalıdır. Aynı zamanda kişiler, insanın bu olanaklarını sürekli geliştirmesi ve insanın değerinin her şartta korunması yönünde çaba göstermelidir. Ancak, günümüzde insan ilişkilerine baktığımızda, kişiler en azından belli bir seviyede “insanın değeri”nin bilgisini edinmediklerinden, çoğunlukla birbirlerine günlük çıkar ve kaygılarına dayalı davrandıkları görülmektedir. Bunun yanında, insan bireylerinin birbirleriyle kurduğu bu türden ilişkilerine baktığımızda, bunların bilgisel bir temeli olmayan genellikle toplum içinde yaşam pratiklerine yaslanan kültürel normlara dayalı olduğu da görülmektedir.

İşte bu nedenle, bireyler kendilerinin ve ilişki kurduğu insanların olanaklarını geliştirmek yerine, bu olanakların gerçekleşmesini engelleyici eylem ve tutumlar içinde olabilmektedirler. Dolayısıyla bireyler, birbirlerine bu kültürel normlara göre davranışlarda bulduklarında çoğu zaman bireysel gelişimlerini engelleyen insan hakları ihlalleri ortaya çıkabilmektedir.

Toplumun en temel kurumu olduğu söylenen aileye bakıldığında, engellenmelere dayalı insan hakları ihlallerinin çok sık yapıldığı görülmektedir. Çünkü ailede, diğer toplumsal kurumlara göre daha yakın insan ilişkileri kurulmakta ve bu nedenle geleneksel-kültürel normların etkisi daha fazla olmaktadır.

O halde, ailede engellenmelere yol açan kültürel normların neler olduğuna örnekler üzerinden bakmak, ailede insan hakları ihlallerini daha iyi görmemizi sağlayacaktır.

Ailede ortaya çıkan engellenmelere bakıldığında, genellikle cinsiyet ayrımcılığı temelinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu temel üzerinden toplumda tarihsel olarak oluşan-oluşturulan yeni geleneksel-kültürel normlarla da engellenmelerin devam ettiği görülmektedir. Örneğin, bir toplum içinde “kız çocuğu okuyupda ne yapacak?” şeklinde oluşmuş bir kültürel norm, ailede kadın cinsine sahip bir kişinin insansal olanaklarını geliştirmesini engelleyebilmektedir. Çünkü insanın, insansal olanaklarının gelişmesi daha çok eğitimle mümkün olabilmektedir. Bu olmadığında, kişinin sırf kadın cinsiyetine sahip olmasından dolayı değerli eylem olanakları da ortadan kalkmaktadır.

Yine örneğin, Türkiye’de yapılan cinsiyetçi ayrımcılık nedeniyle ailede anne-baba, erkek çocuklarının gitmesine izin verdiği yüzme kursuna kızlarının gitmesini engelleyebilmektedir. Bu engellemede genellikle her biri kültürel norm olan anne-babanın dini inancı ya da toplumda geçerli olan kültürel norma dayalı çeşitli ahlâklar etkili olabilmektedir. Çünkü, ailede geçerli olan dini inanışa veya hâkim olan ahlak anlayışına göre, yüzme kursu için bile olsa kızların bedenlerinin görünmesi günahdır ya da yasaktır. Böylece de kızlar sırf kadın cinsine ait oldukları için aileleri tarafından engellenmekte, dolayısıyla da insansal olanaklarını geliştirememektedir.

Diğer taraftan, modern olduğu söylenen günümüz toplumlarında bile kadının durumu, halen evde karşılıksız emek harcayan anne/ev kadını, dışarıda ise ancak

anaokulu öğretmeni, sosyal yardım görevlisi v.b. olarak çalışabilen konumda görülmektedir. Bunların dışındaki kadın girişimlerine genellikle imkân/izin verilmemektedir. Bu nedenle toplumda kültürel olarak belirlenmiş bu türden cinsiyetçi anlayış o toplumdaki ailelere de aynen yansdığından, kadın ekonomik, sosyal v.b. birçok açıdan engellenmelere maruz kalmaktadır. Böylece ailede kadın, sırf kadın olduğu için ötekileştirilerek ikincil konuma itilmektedir. Aynı zamanda da kadın her yönden erkeğe bağımlı bırakılarak kendi iradesine/özgürlüğüne kavuşamamaktadır.

Bunlardan başka ailede geleneksel-kültürel normların etkisiyle dolaylı olarak gerçekleşen engellenmeler de bulunmaktadır. Örneğin bir toplumun işleyişine sinmiş “eve ekmek getiren erkek-yuvayı yapan dişi kuş” türünden iş bölümüne dayalı kültürel bir değer yargısı, ailede kişilerin kendilerini geliştirmesini, gerçekleştirmesini ya da ruhunun işlenmesini (cultura animi) dolaylı olarak engelleyebilmektedir. Yine başka bir örnek vermek gerekirse, “oğlunu dövmeyen özünü, kızını dövmeyen dizini” şeklindeki bir kültürel norm, ailede çocukların biyopsişik bütünlüğüne zarar vererek, dolaylı olarak insansal olanaklarının gelişmesini engelleyebilmektedir.

Görüldüğü gibi, ailedeki engellenmeler, insanın ne olduğunu bilmemekten ve bu nedenle yere-zamana göre değişen kültürel normlarla oluşan cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ailede ortaya çıkan bu engellemelerin tamamı, insanın değerini harcadığı için insan haklarına aykırıdır.

Yukarıda yapılan tespiti akılda tutarak, “ailedeki engellenme” konusunu “insanın değeri”yle ilgisinde düşündüğümüzde, ailede bir kişinin insan olma

olanaklarını geliştirebilmesi ve gerçekleştirebilmesi için başkaları tarafından hiçbir şekilde engellenmemesi gerektiği açıkça belirtilebilir. Başka bir deyişle, ailede kişiler olanaklarını geliştirirken ya da gerçekleştirirken, birbirlerine karşı engelleyici muamelede bulunmaması gerekir (Kuçuradi, 2011, s. 70-72). Ne yazık ki günümüzde ailelerdeki insan ilişkilerine baktığımızda, ailede kişilerin birbirlerine çoğunlukla engellememe yönünde davranmadığını, bu yüzden engellenmelerden kaynaklı insan hakları ihlallerinin çok sık yaşandığını görmekteyiz. Dolayısıyla, ailede kişilerin her türlü değerli etkinlik olanaklarını geliştirmesinin ve gerçekleştirmesinin engellenmesi, açık bir insan hakları ihlâlidir.

Yukarıda anlatılan, ailedeki bu olumsuz durumların yanında, son zamanlarda Türkiye’de kadınların konumlarının güçlendirilmesine yönelik devlet tarafından bazı olumlu adımlar da atıldığı görülmektedir. Buna örnek olarak Kalkınma Bakanlığı’nın 2014-2018 yıllarını kapsayan 10. kalkınma planında, kadınlarla ilgili yapılan düzenlemeler gösterilebilir. Bu plânda kadınlara yönelik şu düzenlemelere yer verilmektedir:

249. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır. 251. Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi sağlanacaktır. 257. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>. Erişim: 17.04.2017).

Kadınlarla ilgili alınan bu kararlar doğrultusunda, bir devlet kuruluşu olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı’nın

(KOSGEB) kadın girişimcilere yönelik destek programlarını hayata geçirmeye başladığını görmekteyiz. KOSGEB, kendi işini kurmak isteyen ev hanımlarına önce “Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi” düzenlemekte, ardından işini kurmak istediği alanda hibe şeklinde parasal destek sağlamaktadır (<http://www.kosgebkredi.net/kadin-girisimcilere-50-bin-tl-hibe-devlet-destekli-kredi/>. Erişim:17.04.2017).

Dolayısıyla, yukarıda kadın girişimcilere devlet tarafından sağlanan destek çok olumlu bir gelişmedir. Bu türden desteklerin daha da artırılması gerekir. Bu adımlar, toplumda kadının konumunu güçlendireceğinden, ailede kadını erkeğe göre ikincil görülmesine yol açan önyargıların azalmasına da yardım edecektir. Bu girişimler, aynı zamanda ailede cinsiyet ayrımcılığından kaynaklı engellenmeler şeklinde ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik olumlu katkılar sağlayacaktır.

2. 3 Ailede Şiddet ve İstismar

Ailede şiddet ve istismar, insan ve toplum bilimlerinin de ele aldığı önemli sorunlardan biridir. Bu alanlarda yapılan çalışmalarda önemli tespitlerde bulunulmuştur. Bu sorunların önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Aliye Mavili, *Aile İçi Şiddet* isimli kitabında, şiddeti ve aile içi şiddeti “bireyin bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmesine, yaralanmasına ve sakat kalmasına neden olan bireysel ve toplu hareketlerin tamamıdır. Aile içi şiddet ise, bu davranış ve eylemlerin aile içinde gerçekleşmesidir” diye tanımlamıştır (Mavili, 2014, s.15).

Bu tanımdan yola çıkarak, aile bireylerinin birbirlerine karşı fiziksel ve psikolojik yönden gerçekleştirdikleri eylem ve tutumlarla verdikleri her türlü zarara aile içi şiddet ve istismar denilebilir. Ailede yaşanan şiddet ve istismar eylemlerinin kimlere karşı yapıldığı incelendiğinde: ailede şiddet kadına yönelik, erkeğe yönelik, çocuğa yönelik ve yaşlıya yönelik olarak gerçekleşebilmektedir. Ailede yaşanan şiddet ve istismar türlerinin neler olduğuna bakıldığında ise: ailede fiziksel, duygusal (psikolojik), cinsel, ekonomik, sosyal v.b. türlerde şiddet ve istismarlar olduğu görülmektedir.

Öyleyse şimdi, aile içinde gerçekleşen bu şiddet türlerinin görünümünün neler olduğuna bakılabilir.

Gülseren Engström, *Aile İçi Şiddet, Çaresi Ne?* konulu çalışmasında, ailede şiddet türlerinin görünümünü şöyle belirliyor: buna göre fiziksel şiddet: dövme, silahlı tehdit, uyutmamak, yeterli yemek vermemek, psikolojik baskıyla fiziksel yönden hasta etmek gibi fiziksel acı veren şiddet ve baskılardır. Psikolojik şiddet: kişiye sürekli yetersizliğini söylemek, aşağılamak, sürekli bağırarak küsmek, korkutmak, başkalarının yanında küçük düşürücü hareketler yapmak, sövmek, yakın akrabalarına ve sevdiği hayvanlarına kötü davranmak, açık ya da kapalı tehdit etmek ve aşırı kıskançlık şeklinde tavırlardır. Cinsel şiddet: her türlü taciz etmek, cinsel organlara zarar vermek, istemediği cinsel ilişkiye zorlamak, teşhircilik yapmak, fuhuşa zorlamak, pornografik film izlemeye zorlamak, baskı ve şiddetten kurtulmak için cinsel ilişkiye hazır bırakmak, telefonla ya da mektupla cinsel içerikli rahatsız etmek, zorla evlendirmek, namus için öldürmek ve ırza geçmek gibi kişinin üzerinde güç, kontrol ve küçük düşürücü eylemlerdir. Ekonomik şiddet: parasını elinden almak, malına el koymak, çalışmasını engelleyerek kendisine bağımlı olmasını

sağlamak, çalışmasına karşılık ücret ödememek, parasını ve malını yönetmek, kendi mal varlığını saklamak, kişisel eşyalarına zarar vermek gibi hareketlerdir. Sosyal şiddet ise: sokağa yalnız çıkartmamak, hareket özgürlüklerini kısıtlamak, sürekli kontrol ve tehdit etmek, giyimini kısıtlamak gibi tutumlardır (Engström, 2013, s. 16-20).

Burada dile getirilen şiddet türlerinin tamamı için özetle şu söylenebilir: ailede şiddet, şiddete maruz kalan kişinin biyopsişik bütünlüğüne zarar veren ve her türden acılar çekmesine sebep olan eylemler ve tutumların toplamıdır.

Diğer taraftan, Azize Baygal, *Değişen Toplumda Değişen Aile* isimli çalışmasında, çocuk ve yaşlı istismarı hakkında önemli belirlemeler yapmaktadır. Ona göre, ailede çocuk istismarı çocuğa ruhsal, bedensel, cinsel veya sosyal yönden zarar vermek ve sağlığını tehlikeye atmaktır. Daha geniş açıdan bakıldığında, aile içinde anne, baba, bakıcı veya diğer yetişkinler tarafından çocuğun gelişimini engelleyen, kısıtlayan eylem ve tutumların tamamının çocuk istismarı olduğu söylenebilir. Yaşlı istismarı ise fiziksel, psikolojik, ekonomik, ihmal ve terk etmek şeklinde belirlenebilir. Bunlar yoluyla yaşlının maddî-manevî acılar çekmesine veya yaralanmasına sebep olan davranışlar toplamı olarak tanımlanabilir (Baygal, 2012, s. 191, 195).

Bu belirlemelere göre denebilir ki, çocuğa yönelik yapılan istismarlar çocuğun var olan potansiyelini köreltebileceği gibi geleceğini de olumsuz etkileyecek hasarlar bırakabilecektir. Yaş almış kişiye yönelik yapılan istismarlar da, yaş almış kişinin zaten zor olan yaşam şartlarını daha da zorlaştırarak yaşama sevincini yok edebilecektir.

Görüldüğü gibi, yukarıda aile içinde yaşanan şiddet ve istismarların neleri kapsadığının anlaşılması için insan ve toplum bilimleri alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak burada, bizim konumuz şiddet ve istismarın ailede insan hakları ihlallerine nasıl yol açtığını göstermektir. Bundan dolayı aile içi ilişkilerde şiddet ve istismarın ne olduğuna ve sebeplerine felsefe açısından bakmamız gerekmektedir.

Öncelikle, ailede şiddet ve istismarın nereden kaynaklandığına ilişkin şöyle bir belirleme yapılabilir: ailede şiddet ve istismar, ailede kişilerin, “insan”ın ve “insan onuru”nun ne demek olduğunu bilmemelerinden ileri gelmektedir. Peki, kişiler bunu neden bilmiyorlar? Bu bilgiyi kazandıran bir eğitimi almamaları ve kültürel-ahlâksal normlara bağlı olmalarından dolayı, kendini ve başkasını “insan” olarak görmede eksik kalıyorlar. Sonuçta, eylemlerini çıkarlar ve değer yargıları belirleyebiliyor. Böyle olunca da ailede kişiler yaşadıkları kaygıların giderilmesinde ya da çıkarlarına ters düşen durumlar olduğunda, birbirlerine karşı şiddet ve istismara başvurabilmektedirler. Öyleyse bu noktada şu söylenebilir: şiddet ve istismar, insanın doğuştan getirdiği insansal olanaklarını köreltebilmekte ve aynı zamanda insanın değerini harcaıabilmektedir.

Yine şiddet ve istismar, insanın değerini korumadığı için insan onurunu da zedelemektedir. Ancak, ailede insan onurunun zedelenmesine yol açan bir insanlararası ilişki durumunda, genellikle bir gerçekleştiren, bir de buna maruz kalan kişi vardır. Öyleyse böyle bir durumda “onuru zedelenen kimdir?” sorusu üzerinde durmak gerekir. Bu soruya Kuçuradi şöyle cevap veriyor:

İnsan onuruna, kendi onurumuza uğradıklarımızla değil, yaptıklarımızla zarar veririz, çünkü yaptıklarımızdan sorumluyuz, başkalarının bize yaptıklarından değil. Birşeyi yapmak veya yapmamak kendi elimizdedir. Başka insanlarla

ilişkilerimizde insan onurunun gerektirdiği gibi eylemde bulunmak, eylemimiz başkasına yönelse de, kendimizle ilişkimizin bir sonucudur (Kuçuradi, 2011, s. 69).

Gerçekten de ailede şiddete veya istismara uğrayan kişinin o anda yapabileceği bir şey yoktur. Bu yüzden o bundan sorumlu tutulamaz. Yine, buna uğrayan kişinin daha önce yaptığı eylem ve tutumlarından dolayı bu şiddet ve istismarı hak ettiği de söylenemez. Çünkü her durumda insanın değerini korumak gerektiğinden, bunu haklı çıkaracak bir gerekçe olamaz. Dolayısıyla böyle bir durumda, onuru zedelenen kişi, ailede şiddete ya da istismara maruz kalan kişi değil, bunu gerçekleştiren kişidir. Aynı zamanda bunu gerçekleştiren kişi, insanlık onurunu da zedelemektedir (Kuçuradi, 2011, s. 69).

Dolayısıyla yukarıda ortaya koyduğumuz belirlemeler ışığında, şiddet ve istismar: aile içi insanlararası ilişkilerde kişilerin biyopsişik bütünlüğüne zarar verilmesi sonucu insanın değerinin harcanmasına yol açan, bununla birlikte insanın ve insanlığın onurunu da zedeleyen eylem ve tutumlardır.

İnsanlık tarihine baktığımızda, şiddet ve istismarın değişik şekillerde de olsa bütün toplumlarda ve bütün tarihsel dönemlerde varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise, şiddetin öğrenilen-öğretilen bir davranış olmasıdır. Örneğin insanın ne olduğu bilgisinin kişilerce kazanılmadığı bir aile ortamında, davranışların modellenmesi ile şiddet kolayca öğrenilebilmektedir.

Örneğin kardeşini hırpaladığı için dövülen bir çocuk, olasılıkla incitmemeyi, hırpalamamayı değil, bir çocuğun nasıl daha iyi dövüleceğini öğrenecektir. ... Çocukluklarında zalimce dövülen insanlar yetişkinliklerinde başka insanlara zalimce davranmaktadırlar. Yani hasta yetişkinler hasta kuşaklar yetiştirmekte ve bu bir kısır döngüye dönüşmektedir (Kuzgun, 2009, s. 222).

Buradan da açık bir şekilde anlaşıldığı gibi, şiddetin öğrenilmesinde-öğretilmesinde geleneksel-kültürel normlar büyük paya sahiptir. Daha açık bir anlatımla, toplumun çeşitli kültürel anlayışlarıyla oluşan şiddet ve istismar, “toplumsal yargılar” olarak bir kuşaktan bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır. Yani bunlar, bir toplumda örf, adet ve gelenekler aracılığıyla aktararak çok rahat öğrenilmektedir. Hatta burada, daha da endişe verici olan, bir sonraki kuşak bu öğretiyi sorgulamadığı için, doğal bir şey olarak algılanabilmekte ve böylece de normalleştirebilmektedir.

Diğer taraftan, kültürel normların etkisiyle ailede oluşan cinsiyet ayrımcılığı ve engellenmeler, ailede yaşanan şiddet ve istismarın en önemli nedenlerindedir. Bu normların aynı zamanda, ailede ortaya çıkan şiddet ve istismarların üstünü örterek normal bir durum olarak görülmesine de yol açması, hak ihlallerini daha da arttırabilmektedir.

Şimdi, ailede ayrımcılık ve engellenmelerle ortaya çıkan şiddet ve istismarı incelemek gerekir. Ailede cinsiyet ayrımcılığının nedenini hatırlayacak olursak, insan olma anlamında aynı değere sahip olan ve doğal olarak kadın-erkek şeklinde biyolojik cinsiyete sahip olan kişilerin, bunlardan farklı olarak toplumda oluşturulan geleneksel-kültürel değer yargılarıyla farklı muamele görmesi cinsiyet ayrımcılığına neden olmaktadır. İşte bunun sonucunda ortaya çıkan ötekileştirmeler kişilerin iradelerini ve özgürlüklerini engelleyebilmektedir. Böylece cinsiyet ayrımcılığı ve engellenmeler yoluyla kişiler, yukarıda değinilen şiddet türleriyle karşı karşıya kalmakta ve bunun sonucunda kişilerin biyopsişik bütünlüğü zarara uğramakta, yaşama hakkı ihlâl edilmektedir. Yine aile söz konusu olduğunda, mevcut değer yargılarının özelliğinden dolayı kadınlar, erkeklere göre daha fazla şiddete maruz

kalmaktadır. Örneğin, “erkektir sever de döver de” ve “kadın sopayı kocasına eliyle verir” şeklinde atasözlerinin geçerli olduğu bir kültürde, erkek şu veya bu bahaneyle karısını çok rahat dövebilmektedir. Ancak böyle bir durumda ya da benzer bir durumda, adam karısını kültürel normlara ya da bunların içinde yer alan dinsel normlara dayanarak da dövebilmektedir.

Bunlara benzer örneklerin sayısı daha da çoğaltılabilir. Bunlar yukarıda da görüldüğü üzere, ister yaşam pratikleri içinden doğan atasözlerinden olsun isterse dinsel kaynaklı normlara dayalı olsun, bunların hiçbirisi bilgisel bir temele yaslanmamaktadır ve içeriksizdirler. Bunların tamamı topluma, yere ve zamana göre değişkenlik gösteren geleneksel-kültürel normlardır. Genellikle bu normlar oluşturanların çıkar, kaygı, dini inanç ve ideolojilerinden kaynaklı ezbere yapılan değerlendirmeler sonucu ortaya çıkmaktadırlar.

Şimdi, aile içi ilişkilerde ortaya çıkan engellenme, şiddet ve istismarın nedenleri ve sonuçları üzerinde şöyle genel bir belirleme yapabiliriz: ailede şiddet, istismar ve engellenmenin hayatın içindeki görünümüne bakıldığında, bunlarda kültürel normların etkisini çok görürüz. Ancak bunların nedenlerine baktığımızda ise, yine kültürel normlarla oluşan cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığını görmekteyiz. Daha iyi anlaşılması için tersten söyleyecek olursak, cinsiyet ayrımcılığı bunların oluşturucu nedeni konumunda yer almaktadır. Bu durumda ailede engellenme, şiddet ve istismar ise bunun görünümleri olarak ortaya çıkmaktadır. Geleneksel-kültürel normlar ise, bunların tamamının hem oluşturucusu hem de sonucudur. Dolayısıyla bunların toplamının aile içi ilişkilerde yansımaları şöyle özetleyebiliriz: ailede kültürel normların etkisiyle açığa çıkan cinsiyet ayrımcılığı yoluyla kişilerin özgürlüğü engellenmekte, yine daha çok cinsiyet

ayırıcılığının yol açtığı şiddet ve istismarlarla kişilerin biyopsişik bütünlüğü zarar görmekte ve bunlardan dolayı da hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere, ailede “engellenme”, “şiddet” ve “istismar”ın hepsi tek tek insan hakları ihlâlidir. Bir toplumda, kişilerin eylemlerini bu türden kültürel normlar belirledikçe, ailede de insan hakları ihlallerinin devam edeceği söylenebilir. Başka bir anlatımla, aileyi oluşturan kişilerin bilinçlerinde bu kültürel değer yargıları silinmediği sürece, ailede değer harcayan ayırıcılıkların, engellenmelerin, şiddet ve istismarların önüne geçilemez. Bunlar olduğu sürece, ailede insanca bir yaşamın sürdürülmesi ve bu ilişkilerde insanlık onurunun korunması çok zorlaşır. Aynı zamanda bu türden kültürel değer yargıları, aile içi ilişkilerde de yer bulan ayırıcılıklardan dolayı insanlık onurunu da tehlikeye düşürmektedir. Çünkü bunların merkeze aldığı ölçüt, “insanın değerinin bilgisi” değildir.

Dolayısıyla ailede, bu türden kültürel değer yargılarıyla oluşan insan hakları ihlalleri, genellikle iki ana bilginin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlardan biri, kültürel oluşturuculardan bağımsız belirlenecek olan “insanın yapısının” ve “insanın olanaklarının” değerlere dayalı felsefî bilgisinin eksikliğidir. İkincisi ise, bu bilgilerin üzerine kurulu bir insan hakları bilgisinin olmayışıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNSAN HAKLARI VE AİLE

Birinci bölümde, insanın varlıksal yapısının ne olduğu, insanın aile kurmaya neden ihtiyaç duyduğu ve ailede insan ilişkilerinin hangi temelde kurulduğu ve kurulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Elde edilen bu bilgilerin ışığında, aile ve insan hakları kavramlarının bağlantısını kurmak, aile içi ilişkilerde ortaya çıkan insan hakları sorunlarının çözümüne yardımcı olması bakımından önemlidir.

Ailede insan hakları ihlallerinin önlenmesi için, öncelikle insan hakları kavramının ne olduğunu açık olarak bilmek gerekmektedir. Bunun için, insan hakları kavramının içeriğini görmek ve nelerin tek tek insan hakları olduğunu belirlemek gerekmektedir.

İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları* isimli kitabında, insan haklarının, “... insanın bazı doğal olanaklarının –değerini bildiğimiz bazı olanakların- gerçekleşebilirliğinin koşullarına ilişkin talepler getiren ilkeler” (Kuçuradi, 2011, s.57) olduğunu belirtir ve bu ilkelerin “her şeyden önce bir fikir”, “insan aklının ürettiği bir düşünce” olduğunu söyler. Bu düşüncenin özelliğini şöyle ifade eder:

... insanlar insan oldukları için –yediğimiz ekmeği yapmış, her an kullandığımız elektriği bulmuş, bazılarımızın okuduğu Küçük Prensi yazmış, hakkaniyet düşüncesini getirip obdusman kurumunu kurmuş bir türün üyeleri oldukları için- belirli bir şekilde: insanın bir tür yapısal olanaklarının gerçekleştirilmesini olanaklı kılan bir şekilde muamele görmeli. İnsanlar böyle olanaklarını gerçekleştirebilecek şekilde muamele görmelidir, çünkü yaşamda

insanların çoğu başka insanlara bu şekilde muamele etmiyor (Kuçuradi, 2011, s. 70-72).

Kuçuradi'nin insan haklarına yaklaşımı antropolojiktir ve kendi değer kavramına dayanır. Dünyada tek tek varolanlara bu bilgilerin ışığında bakıldığında, dünyanın doğal yapısının ötesinde başarılan ne varsa hepsinin insan düşüncesinin bir ürünü olduğu görülmektedir. Bu anlamda, insan hakları düşüncesi tarihe getirilen büyük bir insan başarısıdır. Bunun yanında, insanlığın lâyük olduğu insanca yaşam koşullarının yaratılması bakımından bilim ve teknolojiyle kazanılan başarılar, insanın dünyaya kattığı kazanımlardır. Yine felsefe, sanat ve edebiyat gibi düşünsel-yazınsal yapıtlar, insanın ruhsal gelişimine, hayattan tat almasına katkı sağlayan insan başarılarıdır. Öte yandan, insanın toplumsal bir varlık olmasının bir gereği olarak birbirleriyle kurduğu ilişkilerde, ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları önlemek, ortaya çıktığında çözüme kavuşturmak için hukuk gibi kurumları bir yapı olarak kurması insanın başardıklarındandır. İşte, tam da bütün bu saydıklarımızdan dolayı, bu dünyaya gelen her insanın bilim, sanat, felsefe v.b. gibi başarıları elde edebilecek olanaklara sahip olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Bu nedenle, bir toplumda kurulan kişilerarası bütün ilişki biçimlerinde, insana bu bilgi çerçevesinde bakılmalı ve yine insana bu bilgidен hareketle muamele edilmelidir.

Kuçuradi, insanların birbirlerine olan muamelelerinin belirleyicisinin insan hakları olması gerektiğini söylemektedir:

Tek tek insan hakları, etkin ve edilgin anlamda etik ilkelerdir: insanların görmesi ve başka insanlara göstermesi gereken muameleyi dile getirirler. Aynı zamanda toplumsal düzenlemeye, hukuka ve siyasete etik talepler getirme girişimidirler –hâlâ pratikte olduğu kadar teoride de yeterli olmayan bir girişim. Talep ettikleri şey ise, insanın belirli olanaklarının gerçekleştirilmesinin genel koşulları sayılan koşulların sürekli gerçekleştirilmesidir (Kuçuradi, 2011, s. 72).

“İnsanın değeri”nin ifadesi olan olanaklarının açığa çıkması, insana, etik bilgiye dayanan ilkeler ile davranıldığında mümkün olabilir. Yine, bir toplumsal kurumda, insanların birbirleriyle kurdukları ilişkiler, etiğin sağladığı bilgiler ışığında kurulduğunda, o kurumu oluşturan insanlar, olanaklarını gerçekleştirerek insanlaşabilir ve böylece de kişiler insanca bir yaşam sürdürebilir.

Diğer taraftan, Betül Çotuksöken, *İnsan Hakları ve Felsefe* isimli kitabında, insan hakları kavramına ilişkin bazı belirlemelerde bulunmaktadır. Ona göre, insan hakları kavramının dış dünya veya içinde yaşadığımız dünya ile ilişkisinde, masa ya da kalem kavramı gibi somut-tekil bir karşılığı yoktur. İnsanın davranışlarında veya eylemlerinde görünürlük kazanan insan hakları, “insanlararası ilişkilerde, insanın kendisiyle ve diğer insanlarla, öteki canlılarla olan ilişkisinde, canlı-cansız tüm dünya ile olan ilişkisinde –yine insanla bağlantılı olarak- ortaya çıkmaktadır” (Çotuksöken, 2012, s .24).

... insanın insan olmayanlarla kurduğu her türlü ilişki, dönüp dolaşıp yine insan dünyasına yansımaktadır. Dünya içinde yaşayan ve adına günümüzde ‘evre’ denilen olgular toplamı ya da bütünü, bu bütünün içinde yaşayan insan haklarının korunup korunmamasında ağırlık noktalarından birini oluşturmaktadır. Çevreyi, aslında insana yakışır ya da uyumlu anlatımıyla dünyayı tüm olumlu olumsuz nitelikleriyle şöyle ya da böyle yapan, şu ya da bu duruma getiren insandır. Dünyaya, üzerinde yaşadığı gezegene adım attığı andan başlayarak kendini ve gezegenini de değiştiren insan, yaptığı, gerçekleştirdiği müdahalelerle, dolaylı olarak insan haklarını, örneğin, sağlıklı bir doğal çevrede yaşama hakkını korumakta ya da bu hakkı ihlal etmektedir. Öyleyse insan hakları, insan davranışının bir tür yansımasıdır (Çotuksöken, 2012, s. 24).

Dolayısıyla, Çotuksöken'in insan hakları kavramı, sadece insanlararası ilişkilerle sınırlı kalmaz. İnsan olan ve olmayan, dünya üzerinde somut-soyut her şeyin insanla bağlantısını kurarak, kavramın içine dâhil eder.

Felsefe açısından açıklık getirilen insan hakları kavramında insan haklarının kişilerin eylemleriyle ve tutumlarıyla ilgisinin ve bunun etik temelinin önemi belirgin hale gelmektedir. Burada “eylem” derken “bir şeyi yapmak”, “tutum” derken de ise yapmamayı seçmektir. Daha açık bir anlatımla, insan, insansal olanaklarını kullanarak, yapmayı ya da yapmamayı seçerek yaşadığı dünyaya düzen getirebilir veya dünyayı bozabilir ve sonra onu tekrar kurabilir. Kendi türdeşlerine, diğer canlı-cansız varlıklara da yön verebilir.

Demek ki, erdem de aynı zamanda kötülük de elimizdedir. Öyleyse iyi olan bir şeyi yapmak elimizdeyse, çirkin olan bir şeyi yapmamak da elimizde. İyi ve kötü şeyleri yapmak ve aynı şekilde bunları yapmamak elimizdeyse –iyi olmak ve kötü olmak da bu idiyse- demek ki doğru olmak da kötü olmak da elimizdedir (Aristoteles, 2014, s.5, 10, 15-1114a).

Gerçekten de insan olarak birçok şeyi yapmak ya da yapmamak elimizdedir. İnsan, yaşadığı dünyayı genellikle günümüzde olduğu gibi acı, kan, gözyaşının egemen olduğu trajedi dolu bir ortama çevirebilir. Fakat aynı insan aynı zamanda insan olmanın ve insanın değerinin bilincine vararak ulaştığı insan haklarının bilgisiyle, dünyayı daha insanca yaşamın olduğu bir dünyaya da çevirebilir.

Öyleyse, insan yaşadığı dünyada gerçekleştirdiği bütün eylem ve tutumlarıyla, kendi türdeşlerine ve diğer varlıklara yön verebilmektedir. Bunlardan bir tanesi olarak, insan kendi türdeşleri ile kurduğu ilişkiler çerçevesinde, varoluşsal

ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bazı toplumsal kurumlar inşa etmiştir. Bu toplumsal kurumların içinde ilk sıralarda yer alan kurum ise ailedir.

Aileyi oluşturan kişiler, bazı insansal ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte birbirleriyle zorunlu bir ilişki içindedir. Ancak, bu ilişkilerin kurulmasında dayanak olacak bir lut gereklidir. İşte bu lut, insanın yapısal olanaklarından kaynaklanan insanın onuru ve değerinin her şartta korunmasına imkân tanıyan, etik bilgiden türetilmiş insan haklarıdır. Aynı zamanda bu lut, aile içi ilişkilerde ortaya çıkan insan hakları ihlallerine son verilmesi için yapılması gerekeni ya da neyin yapılmaması gerektiğini belirler.

İşte, bu bölümün buraya kadar olan kısmında, insan hakları kavramıyla aile kavramının birbirleriyle ilişkisine değindik. şimdi ise, insan hakları belgelerinde ailenin nasıl ele alındığını, aile içi ilişkilerde insan haklarının gerektirdiklerini ve ailede insan haklarının önemini belirlemek gerekmektedir. Böylece, bu bilgilerin ışığında, aile içi ilişkilerde insan hakları sorunlarının zmne yönelik bir temel sağlanabilecektir.

3. 1. İnsan Hakları Belgelerinde Aile

İçeriği açısından belirlenen insan hakları kavramının bilgisinden yola çıkılarak hazırlanmış olmasa bile, uluslararası boyutta önemli bir yere sahip insan hakları belgeleri düzenlenmiştir. Bu belgelerin bazı maddeleri ailede insan hakları ihlallerinin nlenmesine yöneliktir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), ilk düzenlenen ve en temel uluslararası insan hakları belgesidir. Aynı zamanda İHEB, çok sayıda uluslararası

insan hakları sözleşmesine kaynaklık etmektedir. Ancak, “Öğretide savunulan yaygın görüşe göre Bildirge, uluslararası alanda ve devletler bakımından sadece ‘moral değere’ sahiptir.” (Kaboğlu, 2013, s.173). Kuçuradi’ye göre Bildirge, elimizdeki belgeler arasında en iyi oluşturulmuş, etik bir belgedir. İnsanlık ailesindeki kişilerin nasıl muamele görmesi gerektiğine ilişkin ilkeleri veya talepleri düzenlemektedir. Bu ilkelerin amacı, kişilerin insan türüne ait olanaklarını, aynı zamanda etik olanaklarını geliştirebilmesi için, birbirleriyle nasıl davranması gerektiğinin koşullarını dile getirmektir (Kuçuradi, 2011, s.198,199). İHEB’de eylem ilkeleri olarak şu düşünceyi temel alır. “insanlar başka insanlara böyle muamele etmeli ki, insanlar bazı insansal olanaklarını geliştirebilsinler, dolayısıyla bazıları ‘insan onuru’nu oluşturan insansal etkinlikleri gerçekleştirebilsinler” (Kuçuradi, 2011, s.199).

İnsan hakları sözleşmeleri ise, İHEB’deki düzenlemeleri tamamlayıcı niteliktedir. Bu sözleşmeler, toplumsal ilişkilerin belli bir biçimde kurulmasına yönelik talepler, yani toplumsal ilişkileri düzenlemeye yönelik ilkelerdir. İnsan hakları sözleşmeleri daha çok, devletlerin her türlü kendi iç hukuk normlarını türetebileceği bir kaynak niteliği taşıması amacıyla düzenlenmiştir (Kuçuradi, 2011, s.199).

Şimdi, bu belgelerde aile, evlilik, kadın, erkek ve çocuk terimlerinin geçtiği maddeleri, içerikleri yönünden değerlendirmek, ele aldığımız konuyu daha anlaşılır hale getirecektir.

İHEB’nin 16. maddesi şöyledir: “1. Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır. 2. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve

tam iradeleriyle yapılır. 3. Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur". Burada, ailenin, toplumun doğal ve temel kurumu olduğu, bu nedenle ailenin toplum ve devlet tarafından korunması gerektiği belirtilmektedir. Aynı zamanda bir toplumda kadın ve erkek, evlilik çağına ulaştığında evlenmesinin engellenmemesinin gerektiği ve onlar için evliliğin bir hak olduğu vurgulanmaktadır. Ancak, evlilik kadın ile erkeğin kendi özgür iradesiyle yapılmalı, evliliğin sürdürülmesinde ve boşanmaya karar verilmesinde de kadın ile erkeğin eşit hakları olmalıdır.

Bildirgenin 25. maddesi ise şöyledir:

1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbî bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir. 2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar.

Bu maddede, bütün kişilerin kendisi ve ailesi için her türlü sosyal güvenliğe hakları olduğunu, ailede anne ve çocuğun bu sosyal güvenlik korumalarından özel olarak yararlanması hakkının bulunduğu, hatta bütün çocukların evlilik içinde doğup doğmadıklarına bakılmaksızın aynı özel korumalardan yararlanması gerektiği dile getirilmektedir.

Bildirgenin 26. maddesi şöyle demektedir:

1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. 2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla

temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir. 3. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

Bu maddeye göre, her kişinin öğrenim hakkının olması, ilköğretimin parasız ve mecburî olması, meslekî öğretimden herkesin faydalanması ve yükseköğretimin kişilerin liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte olması gerekmektedir. Öğretimin kişiliğin gelişmesine, insan haklarına ve buna dayalı özgürlüklere saygının artırılmasını amaçlaması gerektiğinin belirtilmesi önemlidir. Ancak, bu maddede çocuklara verilecek eğitimin türünü anne-babanın seçme hakkı bulunduğu belirtilmektedir. Burada anne-babanın çocuğuna vereceği eğitimi seçmesinde bir kıstas belirlenmediği görünmektedir. Bu nedenle anne-baba çocuğuna kendi kültürel-ahlâksal değer yargılarından hareketle insan haklarına aykırı unsurlar barındırabilecek bir eğitim türü seçmesi de olasıdır. Dolayısıyla bu maddenin bu kısmı, insanı amaç olarak koyan ve insan haklarına dayalı felsefi bir bakışla yeniden ele alınmalıdır.

Kişisel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin “mahremiyet hakkı”nı düzenleyen 17. maddesinde, “1. Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz. 2. Herkes bu tür saldırılara veya müdahalelere karşı hukuk tarafından korunma hakkına sahiptir” denilmektedir. Buradan, kişilerin aile içindeki yaşam tarzları herkesin kendi özeli olduğu için dışarıdan kimsenin karışmaması sonucu çıkartılabilir. Ancak düzenlenen hukuk insan haklarını koruyamayacak şekilde düzenlenmiş olabilir. Bu durumda kişilerin ailedeki özel yaşamı bu türden düzenlemelere aykırı olmasa bile insan haklarına aykırı

olabilir. Bu nedenle bu madde “insan hakları ve buna dayalı hukuk” anlayışı çerçevesinde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Sözleşmenin 18. maddesi, kişilerin “düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün korunması”yla ilgili şunları talep etmektedir:

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kendi tercihiyle bir dini kabul etme veya bir inanca sahip olma özgürlüğü ile tek başına veya başkalarıyla birlikte toplu bir biçimde, alenî veya özel olarak, dinini veya inancını ibadet, uygulama, öğretim şeklinde açığa vurma özgürlüğünü de içerir. 2. Hiç kimse, kendi tercihi olan bir dini kabul etme veya inanca sahip olma özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz. 3. Bir kimsenin dinini veya inancını açığa vurma özgürlüğü ancak kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlâk veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla, hukuken öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir. 4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, anne-babalar ile mümkünse vasilerin kendi inançlarına uygun biçimde çocuklarına din ve ahlâk eğitimi verilmesini isteme özgürlüğüne saygı göstermeyi taahhüt ederler.

Burada, kişilerin düşüncelerini, vicdanî durumunu ve dini inancını belirleme, yaşama, açığa vurma v. b. konularda özgür olduğunu, bunlarda kamu düzeni, sağlık ve başkalarının özgürlüklerini korumak dışında bir sınır konulamayacağı dile getirilmektedir. Aynı zamanda ailede anne-babanın kendi inançları doğrultusunda çocuklarının din ve ahlâk eğitimi almalarını istemesi vurgulanmaktadır. Yine burada vurgulanan, “anne-babanın inançlarına göre çocuklarına verilmesini isteyeceği din ve ahlak eğitimi”, daha önce de değindiğimiz insanı amaç olarak gören ve insan hakları kavramına dayanan bir felsefî anlayışla yeniden üzerinde durulması gereken hususlardandır.

Sözleşmenin, “Ailenin Korunması” başlıklı 23. maddesinde, şunlar denmektedir:

1. Aile toplumun doğal ve esaslı bir birimidir ve aile toplum ve Devlet tarafından korunma hakkına sahiptir. 2. Evlilik çağındaki her erkek ve Kadının evlenme ve aile kurma hakkı hukuk tarafından tanınır. 3. Evlenecek eşlerin tam ve serbest iradeleri ile kurulmayan bir evlilik geçerli sayılmaz. 4. Bu Sözleşmeye taraf Devletler, eşlerin evlilik konusunda, evliliğin devam ettiği sürece ve boşanmada eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olmaları için gerekli önlemleri alır. Boşanma halinde çocukların korunması için gerekli hükümler konur.

Bu maddeye göre, toplumun doğal ve temel kurumu olan aile, devlet ve toplum tarafından korunmalı ve bunun için yaşı reşit olan kadının ve erkeğin evlenmesi hukuk yoluyla düzenlenmelidir. Bu evlilik onların kendi rızalarıyla yapılması gerekmektedir. Devlet, hem evlilik devam ederken hem de boşanma durumlarında kadınla erkeğin eşit hakları ve sorumlulukları olduğunu dikkate alarak gerekli tedbirleri almalıdır. Ayrıca evliliğin sona ermesi durumunda, devlet çocuklar için koruyucu tedbirleri mevzuatlarıyla sağlamalıdır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin, 3. maddesinde "cinsiyet eşitliği" düzenlenmektedir. Burada, "Bu sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmede yer alan bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlamayı taahhüt eder" denilmektedir. Böylece, kadınla erkeğin ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmak bakımından eşit oldukları ve bunun devlet tarafından gözetilmesi gerektiği söylenmektedir.

Bu sözleşmenin, "Anneliğin, Çocukların ve Gençlerin Korunması" başlıklı 10 maddesinin 1. ve 2. fıkralarında şunlar söylenmektedir:

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler şu korumaları sağlar: 1. Toplumun doğal ve temel bir birimi olan aileye, özellikle kuruluşu sırasında ve bakmakla yükümlü

oldukları çocukların bakım ve eğitim sorumluluğu devam ettiği dönemde, mümkün olan en geniş ölçüde koruma ve yardım sağlanır. Evlilik, evlenmeye niyetlenen çiftlerin serbest rızaları ile meydana gelir. 2. Annelere doğumdan önce ve sonra makul bir süre özel koruma sağlanır. Çalışan annelere bu dönem için ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlikten yararlanabilecekleri bir izin verilir.

Burada, ailenin kuruluş aşamasında ve ailede çocukların bakım-eğitim dönemlerinde devletin aileye koruma ve yardım sağlaması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca devletin, kadınlara doğum öncesi ve sonrasında özel koruma sağlayarak, çalışan kadınlara ücretli izin ya da sosyal güvenlik imkânlarından yararlanabilecekleri izin vermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Buraya kadar, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ve buna bağlı olarak düzenlenen, “Kişisel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi” ile “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi”nin konumuza katkı sağlayan önemli düzenlemeleri incelendi. Şimdi ise, yine çalışmamamızın ana problematiğini oluşturan ailede cinsiyet ayrımcılığı, engellenme, şiddet ve istismar konularında düzenlenen uluslararası sözleşmelere bakmak gerekmektedir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Engellenmesine Dair Sözleşmenin (CEDAW) ilk 16 maddesi, genel olarak kadınlara yapılan cinsiyet ayrımcılığının ne olduğunu, kadınların insan hakları standartları olarak medenî haklarını, yasal haklarını, vatandaşlık haklarını, eğitim haklarını, çalışma haklarını, sağlık haklarını, çocuk sahibi olma haklarını düzenlemekte ve kültürel faktörlerin toplumsal cinsiyet ilişkilerine etkisini belirlemektedir.

CEDAW’ın 1. maddesi, sözleşmenin amacına ve kadınlara karşı ayrımcılığın ne olduğuna ilişkin şöyle bir tespitte bulunuyor:

Bu Sözleşmenin amacı bakımından "kadınlara karşı ayrımcılık" terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medenî durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her hangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir.

Bu madde, kadınların evli olup olmadıklarına bakılmaksızın, erkeklere tanınan kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel hak ve temel özgürlüklerin aynı şekilde kadınlara da tanınması gerektiğini vurguluyor. Aynı zamanda, kadınların, cinsiyetinden dolayı bu haklardan mahrum edilmesi, engellenmesi, kısıtlanması ve dışlanması sonucunu doğuracak her türlü eylem ve tutumların cinsiyet ayrımcılığı olduğu belirtilmektedir.

CEDAW'ın 2. maddesine baktığımızda, bu sözleşmeye taraf devletlerin şu düzenlemeleri yapmaları talep edilmektedir:

Taraf Devletler kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklayıp, her türlü vasıta ve hiç vakit kaybetmeden kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etme politikası izlemeyi kabul ederler, ve bu amaçla aşağıdaki konularda taahhütte bulunurlar: a) Erkeklerin ve kadınların eşitliği prensibini henüz ulusal anayasalarına veya diğer ilgili mevzuatlarına içselleştirmemişler ise, bu prensibi içselleştirmeyi ve yasalar ve diğer uygun vasıtalarla bu prensibin pratik olarak uygulanmasını sağlamak; b) Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve gerektiği taktirde yaptırımlar getiren gerekli mevzuatı çıkarmak ve diğer tedbirleri almak; c) Kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak ve yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla her hangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamak; d) Kadınlara karşı ayrımcılık niteliğindeki bir eylem veya uygulamadan kaçınmak ve kamu kurum ve kuruluşların bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamak; e) Her hangi bir kişi, kurum veya kuruluş tarafından kadınlara karşı ayrımcılık yapılmasını önlemek için gerekli

her türlü tedbiri almak; f) Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasaları, hukuki düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almak; g) Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal ceza hükümleri kaldırmak.

Görüldüğü üzere, burada kadınlara cinsiyet ayrımcılığının önlenmesine yönelik, devletin hukuksal alanda alması gereken tedbirler düzenlenmektedir. Böylece kadınların maruz kalacakları ayrımcılıklardan devlet eliyle korunması amaçlanmaktadır.

Sözleşmenin 3. maddesinde ise, kadınlarla ilgili devlete şu yükümlülük getirilmektedir:

Taraf Devletler kadınların tam olarak gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak üzere, erkeklerle eşitlik temeline dayanan insan haklarını ve temel özgürlüklerini güvence altına almak ve kullanmalarını sağlamak amacıyla, mevzuat çıkarmak da dâhil her alanda ve özellikle siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda gerekli her türlü tedbiri alır.

Bu düzenlemede, kadınların erkeklerle eşitlik temelinde, insansal olanaklarını geliştirebilmeleri ve gerçekleştirebilmeleri, bunun yanında kadınların temel özgürlüklerini korumak için, devlete siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tedbir alma görevi verilmektedir.

Yukarıda CEDAW'ın 2. ve 3. maddelerinde görüldüğü üzere, kadınlara karşı ayrımcılığın ve buna dayalı ihlâllerin önlenmesi için devlete önemli görevler verilmiştir. Ancak bu konuda devletin iç hukukta düzenlediği yasalara baktığımızda bazı sorunlar olduğu görülmektedir. Örneğin, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* isimli kitapta Nur Centel, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda "suçtan zarar gören" kavramının açık bir şekilde tanımlanmadığını, bundan dolayı

suçtan zarar görenin belirlenmesi ihtiyaca göre yargıcın yorumuna ve takdirine bağlı olduğunu söylemektedir (Centel, 2014, s.233). İşte böyle bir yasal düzenleme sorunu, örneğin bir kadına yönelik tecavüz olayını veya bir namus cinayeti olayını hukuksal bakımdan toplumda geçerli olan kültürel-ahlâksal değer yargılarının etkisine açık hale getirecektir. Şüphesiz CEDAW'ın yukarıdaki maddelerindeki istemler kadınların haklarının korunması için çok önemlidir. Ancak bu düzenlemelerin yukarıdaki örnekte olduğu gibi bazı iç hukuk düzenlemelerine tam olarak yansımadağı görülmektedir. Bu nedenle, en başta devlette düzenlemeleri hayata geçirecek kişilerin ve bunların uygulayıcılarının kültürel-ahlâksal normlardan bağımsızlaşarak insanı amaç koyan bir eğitimden geçmeleri gerekmektedir. Daha sonra ise devlet, genelde toplumun özelde ailedeki kişilerin bu yönde eğitilmesini sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Bu konuda CEDAW'ın 5. maddesi şu talepleri dile getirilmektedir:

Taraf Devletler aşağıdaki konularda gerekli tedbirleri alırlar: a) Her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basmakalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek; b) Ailede verilen eğitimin, toplumsal bir işlev olarak anneliğin gerektiği şekilde anlaşılmasını ve çocuğun büyütülmesinde ve yetiştirilmesinde erkeklerin ve kadınların ortak sorumluluğunun kabul edilmesini, yani çocuğun menfaatlerinin her durumda öncelik taşıdığını da içermesini sağlamak.

Bu madde, cinsiyet ayrımcılığına neden olan toplumsal cinsiyete dikkat çekmektedir. Burada, toplumda kültürel-ahlâksal değer yargıları üzerinden oluşan ve geleneksel olarak aktarılan, kadın ve erkek cinsinden birinin aşağı ya da üstün olduğunu söyleyen temelsiz ön yargıları ortadan kaldırmak için, devletin erkekler ile kadınların sosyal ve kültürel davranışlarında değişiklik yapacak önlemler alması

gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda, devlet tarafından ailede verilen eğitimin, toplumsal cinsiyet belirlemelerine göre oluşan anneliğe göre değil toplumsal işlevine göre olmasını, çocuğun büyütülmesi sırasında bu görevin kadınlarla erkeğin ortak sorumluluğu olarak görülmesini ve her durumda çocuğun menfaatlerini önceleyecek şekilde düzenlenmesini istemektedir. Bu da, yukarıda değindiğimiz insanı amaç alan bir eğitimin önemini göstermektedir.

CEDAW'ın 16. maddesi, aile ilişkilerinde kadınlara karşı ayırıcı tutumu ortadan kaldırılmasına ve ailede kadınlarla erkeğin eşitliğinin sağlanmasına yönelik şu belirlemelerde bulunmaktadır:

1. Taraf Devletler evlilik ve aile ilişkileri ile ilgili bütün konularda kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve özellikle erkeklerle kadınların eşitliğini ngren aşağıdaki hakları tanır: a) Evlenmede aynı hakka sahip olma; b) Serbestçe eř seçmede ve serbest ve kendi rızasıyla evlenmede aynı hakka sahip olma; c) Evlilik döneminde ve boşanma sırasında aynı haklara ve ykmllklere sahip olma;

Burada, evlilik aşamasında ve evlilik sonrasında aile içi ilişkilerin kurulma biçimlerinde, erkekle kadının eşit haklara sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu maddenin devamında ise, ailede çocuklar yönünden şu önemli düzenlemelere yer verilmektedir:

d) Meden durumları ne olursa olsun, anne ve baba olarak çocuklarla ilgili konularda aynı haklara ve ykmllklere sahip olma; her hal ve karda çocukların menfaatlerine üstünlük tanınır; e) ocukların sayısına ve dünyaya getirilme zamanına serbestçe ve makulce karar verme konusunda aynı hakka sahip olma ve bu hakları kullanabilmeleri için gerekli bilgiye, eğitime ve araçlara sahip olma; f) Velyet, vasilik, kayımlık ve evlât edinme veya bu kavramların bulunduğu ulusal mevzuattaki benzer kurumlar bakımından aynı

haklara ve yükümlülüklere sahip olma; her hal ve karda çocukların menfaatlerine üstünlük tanınır.

Görüldüğü gibi, ailede çocukların menfaatleri üstün tutularak, çocuklarla ilgili her türlü karar vermede kadınla erkeğin eşit söz sahibi olması gerektiği talep edilmektedir. Yine maddenin devamında “g) Soyadı, meslek ve iş seçme hakları da dâhil, karı ve koca olarak aynı kişisel haklara sahip olma; h) Eşlerin mallarına sahip olma, kazanma, işletme, idare etme, kullanma ve mallarını bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak elden çıkarma konusunda aynı haklara sahip olma” şeklinde aile içi ilişkilerdeki bütün alanlarda kadınlara karşı eşitsizliklerin giderilmesi ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu hakların aile ortamında eşitliği sağlayacak şekilde düzenlenmesinde devlete önemli görevler yüklenmektedir.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), kadınların aile içinde ve dışında uğradıkları şiddetin önlenmesi için önemli bir düzenlemedir. Şimdi bu sözleşmenin konumuzla ilgili bazı maddelerine bakılabilir.

Sözleşmenin 1. maddesinin 1. fıkrasında “sözleşmenin amaçları” şöyle dile getirilmektedir:

1. Bu sözleşmenin maksatları şunlardır: a- kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak; b- kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek de dâhil olmak üzere, kadınlarla erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak; c- kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için kapsamlı bir çerçeve, politika ve tedbirler tasarlamak; d- kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti ortadan kaldırma amacıyla uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak; e- Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin ortadan kaldırılması

için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi maksadıyla kuruluşların ve kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde işbirliği yapmalarına destek ve yardım sağlamak.

Bu maddeden hareketle, sözleşmenin amacına yönelik genel olarak şunlar söylenebilir: bu sözleşmede öncelikle kadınlara karşı her türlü şiddeti ve ailedeki şiddeti önlemek, soruşturmak ve ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik, kadına yönelik cinsiyet ayrımcılıklarının tasfiyesini ve kadınların güçlendirilmesini sağlamak için, kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırmanın koşulları belirlenmiştir. Aynı zamanda, kadın ve ev içi şiddet mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için politikalar geliştirmek, uluslararası iş birliğini yaygınlaştırmak hedeflenmiştir. Yine, bu konuda topyekün bir seferberlik başlatabilmek için, kolluk kuvvetleri gibi çeşitli kurum ve kuruluşların birbiriyle iş birliğini güçlendirmelerine destek olmak amaçlanmıştır. Ne var ki bu kapsamlı düzenlemelere rağmen aile içi şiddetin engellenememesinin sebebini daha önce de söz ettiğimiz ailede “insan”ı ve “insanın değeri”ni önceleyen bir eğitimin eksikliğine bağlayabiliriz.

Sözleşmenin 3. maddesinde, kadına yönelik şiddetin ve aile içi şiddetin ne anlama geldiğiyle ilgili şu tanımlamalar yapılmaktadır:

Bu Sözleşme maksatlarıyla: a- “kadına karşı şiddetten”, kadınlara karşı bir insan hakları ihlâli ve ayrımcılık anlaşılacak ve bu terim, ister kamu ister özel yaşamda meydana gelsinler, söz konusu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama veya özgürlüğün rastgele bir biçimde kısıtlanması da dâhil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri olarak anlaşılacaktır; b- “aile içi şiddet”, eylemi gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgâhı paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde veya mevcut veya daha önceki

eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri olarak anlaşılacaktır.

Burada dile getirilen belirlemelerde, kadına karşı yapılan her türlü şiddetin cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığı vurgusu öne çıkmaktadır. Bu vurgudan hareketle de, kadına karşı yapılan şiddetin her türü, ister ailede isterse aile dışında evliliğin hangi konumunda olursa olsun bu düzenlemenin kapsamında tanımlanmaktadır. Bu maddenin devamında da toplumsal cinsiyetin ne olduğu ve buna dayalı kadına yönelik şiddetin kapsamı şöyle ifade edilmektedir:

c- “toplumsal cinsiyet”, herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler olarak anlaşılacaktır; d- “kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet”, bir kadına karşı, kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız bir biçimde etkileyen şiddet olarak anlaşılacaktır; e- “mağdur”, a ve b fıkralarında belirtilen davranışlara maruz kalan herhangi bir şahıs olarak anlaşılacaktır; f- “kadın” terimi, 18 yaşından küçük kızları da kapsayacaktır.

Bu maddede dile getirilenle ilgili olarak özetle şunu söyleyebiliriz: toplumsal cinsiyet, toplum içinde kadınlar ve erkekler için uygun olduğu düşünülen kültürel-ahlâksal kanıların etkisiyle oluşmakta ve bu cinsiyet temelli ayrımcı muamelelere neden olmaktadır. Bu muameleler toplumun genelinde ve ailede her yaşta kadına karşı şiddet eylemleri şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu şiddet eylemlerinin önlenmesi için sözleşmenin 4. maddesinde, devlete şu yükümlülüklerin verildiği görülmektedir:

1. Taraflar herkesin, özellikle de kadınların, gerek kamu gerekse özel alanda şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını yaygınlaştırmak ve korumak için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacaklardır. 2. Taraflar, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı kınayacak ve ayrımcılığı önlemek üzere, özellikle aşağıdakiler dâhil olmak üzere, gerekli yasal ve diğer tedbirleri alacaklardır: – ulusal

anayasalarında veya ilgili diğer mevzuata kadın erkek eşitliği ilkesini dâhil edecek ve bu ilkenin uygulamada gerçekleştirilmesini temin edeceklerdir; – yerine göre, yaptırımların uygulanması yolu da dâhil olmak üzere, kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayacaklardır; – kadınlara karşı ayrımcılık yapan yasa ve uygulamaları yürürlükten kaldıracaklardır.

Bu maddede, kadınların temel haklarının korunması, kadınlara yapılan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve kadının maruz kaldığı şiddetin önlenmesine yönelik devletin üstlenmesi gereken bazı yükümlülükler düzenlenmiştir. Bu yükümlülükleri devletin, kendi anayasalarına ve diğer mevzuatlarına dâhil ederek uygulanmasını takip etmesi gerektiği söylenmektedir. Buna göre, devlet, bütün araçlarıyla kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayacak ve kendi mevzuatlarında ayrımcılık yapan bütün yasaları yürürlükten kaldıracaktır.

Bu sözleşmede kadınlarla ilgili düzenlemelerin ağırlıklı olması önemlidir. Çünkü kadınların sırf kadın cinsine sahip olduğu için, kadınlara genelde toplumun her alanında ve özelde aile içinde erkeklerden daha fazla ayrımcılıklar yapıldığı görülmektedir. Bundan dolayı da kadınlar özellikle aile ortamında çeşitli engellenmeler, şiddet, istismar v.b. hak ihlâllerine daha fazla maruz kalmaktadır.

İşte, yukarıda insan hakları belgelerinin aile ile ilgili maddelerinde, ailede insan haklarının korunmasına yönelik bazı ilkelerin ve aile içi ilişkilerin kurulmasına yönelik bazı taleplerin yer aldığı görülmektedir. Bu insan hakları belgelerinin hepsi hem genel olarak hem de ailede insan hakları ihlâllerinin önlenmesi açısından çok değerli belgelerdir ve insanlık için önemli bir adımdır. Ne var ki bu belgelere rağmen ailede insan hakları ihlâllerinin çok sık ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun sebeplerinden biri olarak uygulamalarda büyük eksikliklerin olduğu söylenebilir. Uygulamalardaki eksikliğin sebebi ise, yine kültürel-ahlâksal normların kişiler

üzerindeki etkisidir. Uygulayıcılarda da etik ve değer bilgisine dayalı hak kavrayışından çok, kültürel normların belirleyici olduğu gözlemlenmektedir. Belgelerde yazılı normlar doğal olarak normatif niteliklidir. Ayrıca bu düzenlemeler kültürel-ahlâksal belirlenimlerden de yeterince arınmış olmadıklarından, insan hakları kavramının bilgisi açık, seçik olarak görülememektedir.

Kuçuradi, bu belgelerin normatifliği konusunda önemli saptamalarda bulunmaktadır. O, bu insan hakları belgeleri “insan hakları düşüncesi”nin ön plâna getirilmesi bakımından büyük bir insan başarısıdır ancak bunlarda normatifik söz konusudur diyerek, bunu şöyle açıklamaktadır:

... çoğu zaman iyi ve içtenlikli bir niyetle oluşturulmuş olsalar da, insan haklarının ne olduğunun b i l g i s i y l e ve bu haklarla ilgili olan özgürlük(ler), kültür(ler), gelişme/kalkınma, barış v.b. gibi başka kavramların b i l g i s i y l e oluşturulmuş görünmüyorlar. Başka bir deyişle bu belgelerde bazı kavramsal karıştırmalar göze çarpıyor. Bu belgelerin birçok maddesi çeşitli devletlerin anayasalarına olduğu gibi aktarıldığı için, bu karıştırmalar anayasalara da yansıyor, yaşamayı olduğu kadar yasaların uygulanmasını da etkiliyor ve oldukça sık, bu belgelerin kaleme alınma niyetlerine ters düşen kararlara ve eylemlere götürüyor. Bu eylemler kendi istenmeyen olgularını yaratıyor (Kuçuradi, 2011, s. 195,196).

İnsan Hakları Belgelerinin oluşturulmasıyla ilgili bu tespitler, doğal olarak yukarıda ele aldığımız belgelerdeki aileye ilişkin düzenlemeleri de kapsamaktadır. O halde, ailede insan haklarını korumak ve ailede yaşanan insan hakları ihlâllerinin önlenmesi için, bu belgelerdeki aile ile ilgili düzenlemelerin de etik ve değer bilgisine dayalı insan hakları kavramı ışığında gözden geçirilmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bunun için de, bu çalışmada ortaya koyulan insanın ne olduğunun bilgisi, ailenin niçin kurulduğunun bilgisi ve insan hakları kavramının bilgisinin göz önünde bulundurulması önemli görünmektedir.

3. 2. Aile İçi İlişkilerde İnsan Haklarının Gerektirdikleri

En yalın anlamıyla aile, en az iki kişinin evlenme veya beraber yaşama yoluyla birbirleriyle yakın ilişki kurarak varlığını devam ettirdikleri bir insan birlikteliğidir. İnsan hakları ise en genel anlamda, insanın insanca yaşayabilmesi için bazı gerekliliklerin yerine getirilmesini talep eden ilkeler bütünüdür.

Bu iki belirleme birlikte düşünüldüğünde, aile içi ilişkilerde insan haklarının gerektirdiği, öncelikle aileyi oluşturan kişilerin insan olma bilincine ulaşmasının sağlanmasıdır. Kişilerde böyle bir bilincin oluşturulması kolay bir iş değildir. Dolayısıyla bu noktaya özel bir önem verilmelidir. Ailede insanca bir ilişki kurulabilmesi ve bunun sürdürülebilmesi için her insanda insan hakları bilincinin oluşturulması şarttır. Ne var ki, genelde ve mevcut durumda ailelere bakıldığında, çoğunlukla insanlarda böyle bir bilincin olmadığı görülmektedir.

Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt* isimli eserinde, evlilikte böyle bir bilincin olmadığı durumlarla ilgili gözlemlerini çok keskin bir dille söylemekten kaçınmamıştır:

Oysa çok-fazlaların, bu lüzumsuzların evlilik dedikleri şey ah, ne demeli ki buna? Ah, bu iki kişilik ruh yoksulluğu! Ah, bu iki kişilik ruh kirliliği! Ah, bu iki kişilik sefil huzur! Evlilik diyorlar tüm bunlara... Bu adam bir kahraman gibi yürüdü hakikatlerin üzerine ve sonunda küçük, süslü bir yalan geçirdi ancak eline. Evliliğim diyor buna. Nobrandı bu adam ilişkilerinde ve titiz davranırdı seçimlerinde. Oysa ansızın dağıttı cemaatini sonsuza dek: evliliğim diyor buna. Bir meleğin erdemlerine sahip bir hizmetçi kız arıyordu bu adam. Oysa ansızın hizmetçisi oldu bir kadının ve şimdi melek olmak gereği duyuyor bir de. Dikkatli buldum tüm alıcıları, hepsinin de kurnazca bakıyor gözleri. Ama en kurnazı bile karısını çuvalda, görmeden satın alıyor. Sayısız kısa

budalalık – aşk deniyor buna sizde. Evliliğiniz uzun bir ahmaklık olarak son veriyor kısa budalalıklara (Nietzsche, 2011, s. 60,61).

Ayrıca, onun, şu söyledikleri “sevgi”nin bir değer olarak bilincinde olmamanın sonucunu ifade ediyor: “sizin kadınlara sevginiz ve kadınların erkeklere sevgisi: ah, keşke acı çekenlerle ve gizli kalmış tanrılarla birlikte acı çekmek olsaydı bu! ... Ama en iyi sevginiz bile sadece tutkulu bir taklitten ve sancılı bir ateşten ibarettir!” (Nietzsche, 2011, s. 61).

Yukarıda, Nietzsche’nin aşırı bir dille yaptığı vurgularının, günümüzde ailede yaşananları ve yapılan ihlalleri anlamak için âdeta ışık tutar nitelikte olduğu söylenebilir. Bunlar önceki bölümde incelenen aileyle ilgili insan hakları belgelerine ve bunlara bağlı oluşturulan birçok hukuksal mevzuatlara rağmen ailede ortaya çıkan insan hakları sorunlarının neden çözülemediğine ilişkin bir fikir vermektedir. Dolayısıyla, insan olma bilincinden hareketle “insanın değeri” ve “değerleri” üzerine tesis edilmeyen bir ailede insanca yaşama imkânı yalnızca tesadüflere kalacaktır. Böyle bir aile içi ilişkide insan hakları sorunlarının yalnızca hukuksal düzenlemelerle çözülmeye çalışılması da istenen sonucu vermeye yetmeyecektir.

Bu nedenle, daha ailenin ilk kurulma aşamasında, evlenmeyi düşünen kişilerin “insan olma bilinci”ni edinmiş olması gerekir. Yine Nietzsche, evlenmeyi düşünen biri için şunları söylüyor:

Gençsin ve çocuk sahibi olmak, evlenmek istiyorsun. Ben de soruyorum sana: Bir çocuk istemeye lâyık bir insan mısın? Muzaffer misin, kendi kendine boyun eğdiren misin, duyularına hükmeden misin, erdemlerinin efendisi misin? Bunu da soruyorum sana. Yoksa arzularında dile gelen, hayvan ve ihtiyaç mı? Yoksa yalnızlaşma mı? Yoksa kendinle barışık olmaman mı? İsterim ki, zaferin ve özgürlüğün olsun bir çocuğu özleyen. Canlı anıtlar inşa etmelisin zaferine ve

özgürleşmene. Kendinin üzerinde inşa etmelisin. Ama önce sen kendini inşa etmelisin, dimdik bir beden ve dimdik bir ruhla. Sürdürmekle kalmamalısın neslini, yükseltmelisin de! Bunun için yardımcı olur sana evliliğin bahçesi! Daha yüce bir beden yaratmalısın, bir ilk hareket, kendi kendine dönen bir çark, bir yaratıcı yaratmalısın. Evlilik: İki kişinin onu yaratanlardan daha fazla olan birini yaratma istemine evlilik derim ben. Böyle bir istemin sahipleri olarak birbirlerine saygı duymalarına derim ben evlilik diye. Bu olsun evliliğinin anlamı ve hakikati (Nietzsche, 2011, s. 60).

Nietzsche'nin söylediklerinden hareketle, aile kurmayı düşünen kişilerin bazı şartları sağlamış olmaları gerektiğini söyleyebiliriz. Bu şartlara değinecek olursak, öncelikle aile kurmak ve bir çocuk yapmak isteyenler, hayatını haz ve acıların belirlemelerine göre yaşamamaları gerekir. Bunun için hayvansal ya da içgüdüsel duyularını kontrol etmeyi ve bir dış etki olmaksızın kendi kendine hâkim olmayı bilmeleri gerekir. Bunları sağlayacak özgürlüğe, insan olma bilincine ve insanî erdemlere sahip olmalıdırlar. Aynı zamanda, kişi sırf yalnızlıktan kurtulmak için ya da kendi yetersizliğinden kaynaklı aile kurmayı ve çocuk yapmayı düşünmemesi gerekir. Önce kendine yetecek, ayakları üzerinde durabilecek, insanca varolma ve insanlaşmaya katkıda bulunabilecek durumda olmalıdır. Bu da etik ve değer bilgisine dayalı insan hakları eğitimiyle sağlanabilir büyük ölçüde.

O halde bir aile kurmayı düşünenlerin, öncelikle bu yeterliliklere sahip olması ve insan hakları istemlerinin bilincinde olması son derece önemlidir. İşte böylesine niteliklere sahip olan ve birbirlerine bu istemlerinden dolayı saygı duyan iki kişinin evlenmesi, ailede insan haklarının gereklerini sağlamış olur. Ancak, ailede insan haklarının gereklilikleri, aile henüz kurulmadan yani evlilik kararı verilmeden önce hem yasal düzenlemelerde hem de kişilerde göz önüne alınması gerekmektedir. Aile kurmayı düşünen bir insanın, çalışmamızın birinci bölümünde ele aldığımız anlamda insanın varlık yapısını, ailenin kurulma gereksinimini ve ailede insan ilişkilerinin

dayanması gereken temelini bilmesi gerekir. Aynı zamanda insanın değeri ve değerlerinden hareketle doğru değerlendirme yapabilme konusunda elinden geldiğince kendini geliştirmiş olmalıdır. Bu gereklilikleri belli bir bütünlük içinde ve belli bir ölçüde yerine getirebilmiş insan, sayı olmaktan başka bir şey ifade etmeyen topluluk bireyi olmaktan kurtularak asıl anlamda insan, yani “kişi” olmaya başlayabilir. Dolayısıyla bir insan, kişi olmayı becerebildiği ölçüde insan olmanın da bilincine erişebilir.

Günümüzde, kurulmuş olan ailelerdeki insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan insan hakları problemlerinin çözümünde, yukarıda anlatılan anlamda kişi olma bilincine ulaşmanın önemli katkısı olacaktır. Çünkü, bu bilinçle hareket eden kişiler, birbirlerine nasıl muamele edeceklerini ve nasıl muamele görmeleri gerektiğini bileceklerdir. Ailede ortaya çıkan insan hakları ihlallerini önleyebilmek için bu temel nokta üzerinde durulmalıdır.

3. 3. Ailede İnsan Haklarının Yeri ve Önemi

Ailede insan haklarının yeri ve önemi, ailenin ne olduğunun ve bunun gerçekleşme koşullarının neler olduğunun bilgisiyle doğrudan bağlantılıdır.

Çalışmanın başından bu yana ortaya koyulan bilgiler ışığında, ailenin insanca ilişkiler ortamı olabilmesi için temel koşulun, ailedeki insanların “kişi anlamında insan olma bilinci” kazanmaları olduğu söylenebilir. Buna ek olarak, ailedeki kişilerin, “insanın değeri” ve “değerleri”nin bilgisini edinmeleri ve değerlendirmeler yapabilecek duruma gelmelerinin büyük katkısı olacağı belirtilebilir. Bu durumda kişiler, aile içi ilişkilerinde gerçekleştirecekleri eylemlerine ve takınacakları tutumlarına değer bilgisiyle karar verebilirler. Bunlar sağlandığında kişiler aile içi

ilişkilerinde birbirlerine, insana yakışır bir şekilde nasıl muamele etmesi ve görmesi gerektiğini bilebilecekler ve bu bilinçle davranacaklardır. Bu bilinçle kurulan ilişkilerde ailede insanca var olma ortamı sağlanabilir. Bu belirlemelere göre, aile ortamında insanların insanlaşmasını ve ailede birlikte kurulan insanca ilişkilerle insana yakışan bir yaşama ortamını sağlamaya yardım eden bir kurum olması, temeli etik ve değer bilgisine dayanan bir bilince, dolayısıyla insan haklarını koruma bilincine bağlıdır.

İşte ailenin ve ailede insan ilişkilerinin, insan olma, kişilerin kendini gerçekleştirme amaçlarına uygun kurulmasının anlamı, aynı zamanda ailede insan haklarının korunması anlamına gelmektedir. O halde, ailede insan haklarının yerinin ve öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için, yukarıda söylenenleri, biraz daha açmak gerekmektedir.

Aile, amacına uygun bir şekilde oluşumu açısından düşünüldüğünde, onun en başta insanlararası ilişkilerle toplumda yerini alan bir insan kurumu olduğu belirtilebilir. Bu durumda ailenin, amacına uygun şekilde kurulan bir yapı olarak gerçekleşebilmesi, öncelikle ailedeki kişilerin “insan”, “insanın değeri” ve “insanın değerleri”nin bilgisine sahip olmasına bağlıdır. Bu bilgi ve bundan doğan bilinç daha önce de değinildiği gibi, insanın yapısının, fenomenlerinin ve değerli eylem olanaklarının bilgisiyle edinilebilir. Bununla birlikte, ailenin, kişilerin “insanlaşma”sını sağlayacak şekilde oluşumu, ailede kişilerarası ilişkilerin etik bilinçle kurulmasına dayanır. Etik bilinç ise kişilerin etik bilgi donanımına bağlı olmakla beraber, ailede kişilerin birbirlerine karşı davranışlarının dayanacağı, Kuçuradi’nin dile getirdiği muamele görme ve muamele etme ilkelerinin bilgisine de bağlıdır aynı zamanda (Kuçuradi, 2011, s.72). Daha açıkçası, bu ilkeler bir ilişkide,

bir olayda ya da bir durum karşısında nasıl bir davranışa maruz kalmamız-kalmamamız gerektiğini veya nasıl bir davranışta bulunmamız-bulunmamamız gerektiğini söyler. Bunun sağlanabilmesi ise, bu ilkeler doğrultusunda mümkün olduğu kadar doğru “değerlendirme” yapabilecek duruma gelmemize bağlıdır. İşte bunlar gerçekleştiğinde, ailede insanların “kişi anlamında insan olma” bilinci kazanabilmesinin de yolu açılabilir.

Bu anlamda insanın ve ailenin ne olduğunun bilgisine ulaşamadığında ise, çoğunlukla bireylerin günlük çıkar ve kaygılarına göre şekillenen ailelerin varlığı devam edecektir. Daha önce de değinildiği üzere, böyle bir ailede genellikle sözde ilişkiler yaşandığından sevgi, saygı, minnet, güven v.b. gibi ilişki değerlerinin gerçekleşmesi pek mümkün görünmemektedir. Böyle olunca da, ailede kurulan ilişkilerin, kişilerin gelişmesine katkı sağlamayacağı, hatta kişilerin gelişimine engel olacağı söylenebilir. Bu anlamda değerlerin bilgisinin olmadığı yerde ilişkilerde kültürel-ahlâksal normlar etkili olmaktadır. Bu normların ve değer yargılarının etkisiyle kişiler cinsiyet ayrımcılıklarından kaynaklanan engellenmelere, kişilerin yaşam hakkını elinden almaya varan şiddet, istismar v.b. gibi insan hakları ihlallerine çok sıkça maruz kalmaktadır.

Buna karşılık ailede insan ilişkileri, yukarıda değinilen “insan hakları ve “aile” bilgisiyle kurulduğunda, ailede insan hakları korunabilir, insan hakları ihlalleri önlenebilir ve ailede insana yakışan bir yaşam alanının oluşma imkânı doğabilir. İşte ailede insan haklarının yeri ve önemi bu nokta da tam olarak açığa çıkar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: AİLEDE İNSAN HAKLARI İHLÂLLERİNİN ÖNLENMESİ

Ailede insan hakları ihlâllerinin önlenmesi için, başta insan hakları belgeleri olmak üzere çeşitli hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Bazılarında kültürel-ahlâksal normların etkisi görülmekle birlikte bu düzenlemelerin yapılması önemlidir. Ancak, tek başına bu düzenlemeler insan hakları ihlâllerinin önlenmesinde yeterli olamamaktadır. Bunda, bir önceki bölümde ve yukarıda da belirtildiği gibi mevcut bazı düzenlemelerde kültürel-ahlâksal normların etkili olmasının yanında, hukukun uygulanmasından gelen aksaklıkların da rolü büyüktür. Genel olarak söylenirse hem düzenlemeyi yapanların hem de hukuk uygulayıcılarının kültürel-ahlâksal normlardan etkilendikleri görülmektedir. Örneğin, cinsel istismara maruz kaldığını söyleyen bir çocuğun hukuksal düzenlemelerdeki aksaklıklar ve bunların neden olduğu hukuksal işlemler nedeniyle ruhsal ve bedensel bütünlüğü zarar görebilmektedir. Bununla ilgili basında yer alan bir haber dipnotta yer almaktadır.¹ Hukukta temel amaç, kişilerin korunmasıdır. Ancak bu örnekte görüldüğü gibi sürüncemeye neden olan hukuksal mevzuatlar ve bunların uygulamalarından dolayı kişinin (çocuğun) hakları ihlâl edilmektedir. Bunun temel sebebi, bu duruma neden

¹Diyarbakır'da 2009 yılında ekmeğ almak için evden çıkan ve sokakta tanıştığı kişinin cinsel istismarına maruz kaldığını söyleyen 13 yaşındaki kız çocuğunun dava sürecinde, kız çocuğunun ruh sağlığının bozulup bozulmadığının ve istismara uğrayıp uğramadığının tespit edilebilmesi için kolu damgalanarak 5 kez farklı sağlık ve adli tıp kurumlarına gönderilerek rapor aldırılmıştır. Bu süreçte aile, yeni rapor istenmesin diye 3 kez adres değiştirmiş, her defasında mahkeme tarafından kız çocuğunun zorla getirilmesi kararı çıkarılmıştır. Halen 30. celsesiyle devam olunan davada, yine İstanbul Adli Tıp Kurumu'ndan 6. defa rapor alınması kararı çıkarılmış ve bunun üzerine mağdurun avukatı tarafından, mahkemeden "bu rapor kararından artık vazgeçilmesinin gerektiği" talep edilmiştir (<http://www.haberler.com/diyarbakir-cinsel-istismar-magduruna-7-yildir-9491837-haberi/>). Erişim: 05.05.2017).

olan hukuksal mevzuatın “insan”ı önelemek yerine işlemleri önelemesidir. İkinci sebep ise bu mevzuatları uygulayanlarca kullanılacak inisiyatifin insanın değerinin korunmasına yönelik değil de sırf işlemi önceler şekilde kullanılmasıdır. Dolayısıyla incelediğimiz örnekte, bu hukuksal düzenlemeyi yapanların ve bunları uygulayanların zihinlerinde açık bir “insan” ve “değerleri” bilgisinin olmadığı söylenebilir. Yine başka bir örnek olarak, basında haber olarak yer alan bir mahkeme kararına bakıldığında, hem hukuksal düzenlemelerden hem de uygulayıcıdan gelen bazı aksaklıklar görülmektedir. Dipnotta içeriği görülebilecek bu mahkeme kararından hareketle şunlar söylenebilir:² yerel ve ahlâksal ölçütlere bağlı olarak verilebilecek “tahrik” indirimi gibi uygulamalara izin veren düzenlemeler ve bu nedenle yargıçların kültürel-ahlâksal değer yargılarının etkisinde kalarak verdikleri tahrik indirimi, hak ihlâllerinin önlenmesinde engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla hukuk düzenlemeleri kültürel-ahlâksal normların etkisinde kalınarak karar verilebilmesine yol açan içerik barındırmamalıdır. Aynı zamanda yargıçların, karar verirken her türlü ahlâksal-kültürel-yerel yargılardan (değer yargılarından) bağımsız değerlendirme yapabilmesi gerekir. Bundan dolayı yargıç konumunda olabilmenin olmazsa olmaz koşulları vardır. Yargıcın zihninde “insan”, “insan onuru”, “adalet”, “eşitlik”, “özgürlük”, “hak”, “insan hakkı” gibi hukukun temeli olan ana kavramların

²Eşe karşı kasten adam öldürmeye teşebbüs suçundan Erzurum 2. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilen 23.07.2014 tarihli karar özetle şöyledir: kocası, boşanma aşamasında olduğu ve bu nedenle uzun süredir ayrı yaşayan karısını “başka bir erkeğin camları film kaplı arabasında tayt giymiş bir şekilde rahat durumda otururken” görmüştür. Bunun üzerine arabada karı-koca arasında çıkan tartışma sonucunda, koca karısını sırtından bıçakla ağır bir şekilde yaralamıştır. Bu olayın görülen davasında, ikisi kadın yargıçtan oluşan mahkeme, kocaya önce 15 yıl hapis cezası vermiş, daha sonra kocaya “tahrik” indirimi uygulayarak cezayı 7,5 yıla indirmiştir. Karar, gazetelerde haber yapılmasının ardından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Yargıtay’a temyiz edilmiş ve bunun sonucunda bozulmuştur. Ancak, yerel mahkemede yeniden görülen davanın 05.01.2017 tarihli yeni kararında, mahkeme kocaya yine “tahrik” indirimi uygulayarak 10 yıl hapis cezası vermiştir (<http://www.haberler.com/tayt-yine-tahrik-sayildi-9485618-haberi> Erişim:05.05.2017).

apaçık olması gerekir. Buna ek olarak yargıç, doğru değerlendirme yapabilecek durumda olmasını sağlayacak olan etik ve değer bilgisine sahip olmalıdır.

Şimdi, toplumda kültürel-ahlâksal değer yargılarının kişiler üzerinde ne kadar çok etkili olduğunu gözler önüne seren başka örneklerle de bakmak gerekmektedir. Kişiler üzerinde kültürel-ahlâksal normların ne kadar etkili olduğunu gösteren olgulardan biri, “namus” cinayetleridir. “Töre” adına işlenen bu namus cinayetlerinin daha çok kadınlara yönelik işlendiği görülmektedir. Buna örnek olarak basında çıkan bir haberin içeriğine aşağıda yer verilmiştir.³ Kişinin en temel hakkı olan yaşam hakkını ihlâl eden bu namus cinayeti incelendiğinde, bunun tamamen yerel-kültürel-ahlâksal normların etkisinden kaynaklandığı görülmektedir. Yine, kültürel-ahlâksal normların etkisiyle kadın şiddetine toplumun duyarsız kalmasını ve bunun toplumda normal karşılanmasını gösteren şu önemli çalışmadan da bahsetmek gerekmektedir: Erzincan Üniversitesi “Toplumsal Duyarlı Gençlik Kulübü” öğrencileri "Erzincan'da şiddete maruz kalmış bir kadın görseydiniz ne yapardınız?" sorusundan hareketle bir sosyal deney yapmıştır. Erzincan'da 2017 yılında yapılan bu deneyde, "Bir yunusun çığılığı gibidir. Kadının sessiz çığılığı. Duymayı istemek lâzım! Korkmayın, susmayın, sessiz kalmayın! Çevremizi şiddet, eşitsizlik, cinayet kaplamasın; düşlerimize yer kalsın" sloganıyla yola çıkılmıştır. Deneyde rol gereği, vatandaşların çok kalabalık olduğu bir cadde üzerinde sevgili rolünde bir kadınla bir erkek kavga etmekte ve kadın erkeğin sözlü ve fiziksel şiddetine maruz kalmaktadır. Bu sırada oradan gelip geçen kişilerin, kadının uğradığı bu şiddete duyarsız kaldıkları

³ Ankara'da, 28.02.2017 tarihinde, yol kenarında 6 kurşunla öldürülmüş bir kadın bulunması üzerine yapılan soruşturmada, kadının 4 erkek kardeşi tarafından “erkeklerle geziyor” dedikodusu nedeniyle aile meclisince alınan “töre” kararı gereği öldürüldüğü anlaşılmıştır. Yapılan sorgulamada, 2 çocuk annesi kadını erkek kardeşleri “Seni İstanbul'a götüreceğiz” diyerek araca bindirilirken, öldürüleceğini anlayan kadının katilleri olacak 4 kardeşine “ne olur çocuklarımı ortada bırakmayın” dediği ortaya çıkmıştır (<http://www.haberler.com/tore-kurbani-ozlem-in-son-sozleri-beni-9493490-haberi/> Erişim: 05.05.2017).

görülmüştür (http://www.milliyet.com.tr/onlarca-insan-gormemezlikten-geldi--gundem2419713/?utm_source=partners?&utm_medium=haberle.Erişim:05.05.2017). Yapılan “sosyal deney” toplumda kadına yönelik şiddetin kültürel-ahlâksal normlar nedeniyle ne kadar normal karşılanabildiğini açıkça gösterir niteliktedir. Bu konuda kişilerin duyarlılıklarının ölçüsünü belirlemek açısından Aile Bakanlığı ile Hacettepe Üniversitesi’nin 2014 yılında ortak yaptıkları “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması”nın sonuçlarına bakmak gerekmektedir. Yapılan bu araştırmada, Türkiye genelinde ailede fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmış kadınların yüzde 89’unun herhangi bir kurum veya kuruluşa başvuruda bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Yapılan çok az sayıda başvurunun en çok polise yapıldığı, ancak bu başvuruların yüzde 29’unda kadının eşiyle uzlaştırıldığı, yüzde 41’inde başka kurum/kuruluşa yönlendirme yapıldığı, yüzde 23’üne tedbir kararı alındığı, yüzde 13’ünde de hiç bir şey yapılmadığı görülmektedir (http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014_Ozet_Rapor.pdf Erişim: 09.05.2017). Bu araştırma, ailede şiddet mağduru kadının bilincinin ve bu konuyla ilgilenen devlet kurumlarındaki kişilerin, aile içi kadına yönelik şiddetle ilgili duyarlılıklarının ne kadar az olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca yapılan bu araştırmada, maruz kalınan aile içi şiddetin yakın çevreye ne kadar az anlatıldığını göstermesi bakımından şu tespitler önemlidir:

Türkiye’de eşi veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel veya cinsel şiddetine maruz kalmış kadınların yüzde 44’ü, yaşadıkları şiddeti kimseye anlatmadıklarını belirtmişlerdir. Başka bir deyişle; şiddete maruz kalmış kadınların yaklaşık yarısı maruz kaldıkları şiddeti ilk kez bu araştırmada yapılan görüşmeler sırasında görüşmecilere anlatmışlardır. Şiddetin yakın çevreye anlatılması 2008 ve 2014 yılları arasında yüzde 51’den yüzde 56’ya değişmiştir. Her iki araştırmada da şiddeti anlatma düzeyindeki farklılık, özellikle eğitimi olmayan ile lise ve üzeri eğitimi olan kadınlar arasında daha belirgindir. Eğitimi

olmayan ya da ilkokulu bitirmemiş her on kadından yaklaşık altısı şiddeti hiç kimseye anlatmamıştır. ... Şiddet mağduru kadınların yüzde 39'u şiddete tanık olan ya da şiddetten haberdar olan kişilerden hiçbirinin kendilerine yardım etmediklerini açıklamışlardır. Kadınların yüzde 37'si şiddeti kendi ailesine anlattığını, ancak sadece yüzde 19'u ailesinin kendisine bu konuda yardım etmek istediğini belirtmiştir (<http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014> Ozet_Rapor.pdf Erişim: 09.05.2017).

Yukarıda görülen tespitlerden hareketle, kadınların büyük bir kısmının ailede erkek tarafından gördükleri şiddeti başka birine anlatmamasında bazı kişisel sebepler olabileceği gibi kültürel-ahlâksal değer yargılarının etkisinin de olduğu söylenebilir. Yine buradan, kadınların yerel-kültürel-ahlâksal normların etkisinden dolayı uğradıkları şiddeti normalleştirdikleri, başka bir deyişle normal bir durum olarak algıladıkları çıkarımı da yapılabilir. Aynı zamanda bu sonuçlar, eğitim seviyesi düşük kadınların maruz kaldıkları şiddeti başkalarına daha az anlatması, ahlâksal-kültürel normların etkisinin eğitim seviyesi düşük olan kadınlarda daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadının uğradığı şiddete tanık olan başka kişilerin büyük bir kısmının hiç bir şey yapmaması ve yine kadınlar kendi ailelerine maruz kaldığı şiddeti anlattığı halde ailelerin bir kısmının kadına hiç yardım etmemesi yerel-kültürel-ahlâksal normların insan hakları ihlallerinin önlenmesinde ciddi bir engel oluşturduğunu göstermektedir.

İşte, yukarıda verdiğimiz örneklerde ve araştırma sonuçlarında ortaya çıkan bütün bu durumların temelinde, etik bilgiye dayalı “değer” bilincinin eksikliği vardır. Dolayısıyla hem toplumda hem ailede insan hakları ihlallerinin önlenmesi için kültürel ve ahlâksal normlardan bağımsızlaştırılmış yasal düzenlemelere ve kişilerin bu konuda eğitilmelerine ihtiyaç vardır. Bu konuyla ilgili yapılan düzenlemeler ve

eğitimler felsefi değer bilgisiyile yeniden gözden geçirilmeli ve temel kişi haklarıyila tam olarak uyumlu hale getirilmelidir.

Bunun için, öncelikle başta uluslararası İnsan Hakları Belgelerinin aileyi konu alan maddeleri olmak üzere, aileyle ilgili diğer hukuksal normlar ve bunların uygulamalarına yönelik düzenlemeler kültürel-ahlâkî değer yargılarından arındırılmalıdır. Bu düzenlemeler “insan hakları” kavramının felsefi bilgisine dayanılarak yeniden oluşturulmalıdır. Bunu da devlet/devletlerin ilgili kurumları yapabilir ancak. Çünkü devlet denildiğinde ilk akla gelen hukuk normları olmaktadır. Ve bu normlarını devlet, kişilerin toplumsal ilişkilerinin düzenlenmesi için yapmaktadır. Fakat devlet bunları kültürel-ahlâksal normların etkisinde kalmadan, insan haklarının felsefi bilgisine dayalı olarak yapmalıdır. Başka bir deyişle, Kuçuradi’nin de dediği gibi kişilerin birbirleriyle toplumsal ilişkilerini “muamele ilkeleri” olarak düzenleyen insan hakları olmalıdır ve bunlar devlet açısından düşünüldüğünde “eşitli düzeylerde hukukun oluşturulmasında/türetilmesinde hareket edilecek temel öncüller” olmalıdır (Kuçuradi, 2011, s. 61). Yine onun, hukuksal düzenlemeler konusunda söylediği anlamda, insan hakları “toplumsal düzenlemeler için, hukuk ve siyaset için etik ilkeler getirme girişimi” olarak görülmelidir (Kuçuradi, 2011, s. 61). Bu belirlemelerden hareketle bu konuda şu söylenebilir: ailede insan hakları ihlâllerinin önlenebilmesi, başta insan hakları belgeleri olmak üzere iç hukuk normlarındaki aile ile ilgili düzenlemelerin “insan hakları” kavramının felsefi etik bilgisine uygun hale getirilmesiyle mümkün olabilir ancak.

Öte yandan, mevcut durumda insan hakları ihlâllerinin çokça yapıldığı ortamlardan biri olan ailede insan haklarının korunabilmesini ve hak ihlâllerinin

önlenmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılmasının yanında mutlaka yapılması gereken şeylerden biri de felsefî temelli insan hakları eğitimidir. Bu konuda Çotuksöken'in yaptığı şu vurgu önemlidir:

Yatay ve dikey ilişkilerle yaşamını sürdürebilen birey, bu ilişkiler konusunda kendini evrensel biçimde uyaran felsefeyle donatıldığı ya da bu tür ilişkilere felsefe açısından baktığı zaman kendini daha iyi tanıyabilir. Bu nedenle insan hakları konusunda verilecek eğitim, felsefî temellere dayalı olmalıdır/olmak zorundadır. ... Oysa şimdiye değin büyük ölçüde, yeniden hatta daha büyük boyutlu ayrımcılıklara yol açacak eğitim modelleriyle bireylere yaklaşılmıştır. Tek bir kişinin ne ölçüde taşıdığı neredeyse hiç bilinmeyen –bazen o kişinin de bilmediği- inançlar, cinsiyetler, etnik kökenler, bölgesel nitelikli tutumlar, alışılmış eylem kalıpları, gelenekler, görenekler v.b. dikkate alınarak insanlar eğitilmek istenmiştir. Durum ortada: şiddet ve tehdit dolu bir dünya (Çotuksöken, 2004, s.373).

İşte burada da söylendiği gibi insanca ilişkilerin yaşandığı bir toplum ve aile kurmak istiyorsak, temelinde mutlaka felsefî bakışın olduğu insan hakları eğitimine ağırlık verilmelidir. Bunu konumuz çerçevesinde düşündüğümüzde, öncelikle ailede kişilere yönelik yapılması gereken bu eğitim, insan haklarının etik temelini görmeyi ve değer bilinci kazandırmayı amaçlayan bir içeriğe sahip olmalıdır. Aynı zamanda bu eğitim insan ve toplum bilimleriyle daha çok olgu düzeyinde sınırlı kalan bir eğitimden farklı olarak “insan”, “insan olma”, “insan onuru” ve “insanın değeri” kavramlarının içeriğini felsefî bakışla göstermeyi hedeflemelidir. Bu türden içeriğe sahip olan bir eğitim verilebilmesi için de hukuksal düzenlemelere ve eğitimle ilgili çalışmalara ihtiyaç vardır.

O halde, şimdi ailede hak ihlallerinin önlenmesi için felsefî temelli insan hakları eğitiminin gerekliliği konusunu biraz daha geniş açıdan ele almak gerekmektedir. Şüphesiz bu türden bir eğitimin gerçekleştirilmesi, en başta devlette

yasa koyucuların, politika belirleyicilerin ve bunları uygulayıcıların sorumluluğundadır. Ancak, öncelikle devlette bunları yapacak olan kişilerin, her şeyden önce “insan”a ilişkin belirli bir bilinçlerinin olması gerekir. Çotuksöken, yasa koyucularda böyle bir bilincinin gerekliliğine ilişkin şunları söylüyor:

İnsan kaynaklı ve insana ilişkin olmayan; onu kimi güçlerin salt aracı ortamı olarak gören, insanı öncelemeden bir eğitimde ne insan hakları kavramına ne de bu kavramla giden kavramlara yer vardır. Yasa koyucunun antropolojik nitelikli ve antropolojiye ilişkin bir eğitimden geçmemesi, “insan nedir?” konusunda bir bilinci, bilgisi olmadığı durumda, yasa uygulayıcısının durumu iyice zorlaşmaktadır; bilinçli yasa uygulayıcısı daha baştan sıkıntılı bir duruma düşmüş demektir (Çotuksöken, 2002, s. 277).

Gerçekten de bir ülkede, yasa koyucular en başta “insanın felsefî bilgisine dayalı insan olma bilinci”ne sahip olması gerekir. Bu bilinç olmadan yasa koyucuların, “insan hakları” bilgisine sahip olabileceklerini söylemek pek mümkün değildir. Bu nedenle öncelikle yasa koyucu konumunda olan kişiler “insan” ve “insanın değeri” ve bunlara dayalı felsefî temelli insan hakları eğitimini almalıdırlar. İşte, bu bilgileri kazanmış olan yasa koyucular, o ülkenin ilgili hukuk normlarına, eğitim sistemine ve sosyal politikalarına insan hakları bilincini yansıtabilir ancak. Böylece, bu bilince sahip olan bir yasa koyucu “insan hakları” ve “ailede insan hakları” bilgisini, eğitim alanında yapacağı düzenlemelerine dâhil edebilir ve aynı zamanda bu konuda uygulayıcıların da eğitilmesini sağlayabilir.

Ailede insan hakları ihlallerinin önlenmesi için ailede kişilere verilecek eğitimlerde, öncelikle bu konuda görev alacak eğitimcilerin (uygulayıcıların) insan hakları eğitimi alması gerekli ve önemlidir. Kuçuradi, eğitimcilere verilecek insan hakları eğitiminin nasıl olması gerektiğine ilişkin şu noktaya özellikle dikkat çekiyor:

Eğiticilerin insan hakları eğitimi, bu eğiticilerin gözlerinin keskinleştirilmesinden başka bir şey değildir; öyle ki, belirli her teorik ya da pratik durumda insan onurunun nerede tehlikede olduğunu yakalayabilsinler. Çünkü insan hakları eğiticisinin başkalarını eğiteceği şey, tam da budur. Bizim kişi olarak insan onurumuz da, her eylemimizde söz konusudur (Kuçuradi, 2004, s.379).

İşte insan hakları konusunda böyle bir eğitim almış eğitici, toplumda ve ailede kişilere vereceği eğitimle, kişilerin insan hakları ihlallerini görmesini sağlayabilir. Ailede kişilere yönelik bu amaca hizmet edecek bir insan hakları eğitimi kişilerin uğradığı/uğrayabileceği hak ihlallerini önleyebilir. Bunun sağlanabilmesi için ise eğitime yönelik şu yol izlenebilir: öncelikle mevcut durumdaki ailelere insan hakları eğitimi programı hazırlanmalıdır. Ama bu eğitim programının içeriği, etik temelli felsefe eğitiminden oluşmalıdır. Bu eğitimde ailedeki kişilere değer, değerler ve değerlendirme bilgisi kazandırılmalı ve aynı zamanda kişilerin bunlara dayalı doğru değerlendirme yapabilme yetenekleri geliştirilmelidir. Başka bir deyişle, böyle bir insan hakları eğitimi programı çerçevesinde yapılacak çalışma, ailede kişilerin kendileri ve birbirleriyle ilişkileri üzerine düşünmelerini sağlayan bir doğru değerlendirme etkinliği şeklinde olmalıdır. Ailede kişilere yönelik düzenlenecek bu eğitim etkinliği, kişilere salt bilgi aktarımı olarak değil, bunun yerine kişilerin içinde buldukları durumda olan bitenle bağlantı kurmasına yardım eden bir etkinlik olarak düzenlenmelidir. Çünkü, bilmek her tek kişinin kendisinin gerçekleştireceği bir iştir ancak. Bu anlamda Kuçuradi bilmeyi, “*kendinle birşey arasında bağ kurmak* demektir: kendimizi bir şeyle bağlanmış duymak ve aynı şekilde bizim o şeyi bağlamamız demektir. – Bilmek, nasıl olursa olsun, t e s p i t e t m e, b i r i ş a r e t l e m e, b a ğ l a r ı n f a r k ı n a v a r m a k t ır” (Kuçuradi, 1999, s. 115,116) şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla, bu bağlamda düzenlenecek ailede insan hakları eğitimi, kişilere “insan olma”nın ve “insanın değeri”nin farkındalığı kazandıracak,

birbirleriyle ilişkilerinde bağlantılı düşünmesini sağlayacak bir doğru değerlendirme eğitimi olmalıdır. Daha önce de değindiğimiz üzere ailede ayırmıcılık, engellenme, şiddet ve istismar şeklinde ortaya çıkan insan hakları ihlallerinde genellikle bilgisel bir temele yaslanmayan kültürel-ahlâkî değer yargılarının büyük payı vardır. Bunun için yapılacak eğitim çalışmaları, ailedeki kişilerin bu değer yargılarından bağımsızlaştırılmasına yönelik olmalıdır ayrıca. Bunlardan bağımsızlaştırılan kişilere, “insan”ın varlık yapısı ve “insan hakları”nın etik temelli felsefî bilgisi kazandırılmalı ve aynı zamanda kişiler, aile içi ilişkilerinde birbirlerine her durumda etik ilkelerle muamele etme isteği duyacak şekilde bilinçlendirilmelidir.

Günümüzde çeşitli bakanlıklar, üniversiteler, yaygın eğitim, yerel yönetim, sivil toplum gibi kurum ve kuruluşlar aile, kadın ve çocuğun korunması ile ilgili eğitim, araştırma, danışma, dayanışma, yardımlaşma v.b. amaçlı genellikle insan ve toplum bilimlerine dayalı çok sayıda çalışma yapmaktadırlar. Bu çalışmalara bazı örnekler vermek gerekirse, bunlar Aile Bakanlığı’nın “aile eğitim programı”, “evlilik öncesi eğitim programı”, “aile danışmanlığı” adları altında yapılan eğitimler (<http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/arastirmalar> Erişim:05.05.2017), Maltepe Üniversitesi’nce toplumun katılımına açık olarak her yıl yapılan “aile okulu seminerleri” (<http://itp.maltepe.edu.tr/tr/14-aile-okulu-aile-ve-%C3%A7ocuk> Erişim: 05.05.2017), Halk Eğitim Merkezlerinde açılan “aile eğitimi” kursları (<http://aileegitimi.meb.gov.tr/detay.php?id=8> Erişim: 05.05.2017), Hacettepe Üniversitesi’nce yapılan “kadına yönelik aile içi şiddet araştırmaları” (<http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>. Erişim: 05.05.2017) v.b. şeklinde sayılabilir. Bu çalışmaların ailede insan hakları sorunlarının önlenmesinde önemli katkıları vardır. Ne var ki, tek başına yeterli olamamaktadır. Çünkü, insan hakları/hak ihlalleri sorunu yalnızca insan ve toplum

bilimleriyle olgu düzleminde ele alınarak çözülecek bir sorun değildir. Yukarıda çerçevesini çizdiğimiz felsefe açısından da ele alınmayı gerektirmektedir. Çünkü, bu çalışmada da açıkça görüldüğü gibi, ancak ailede insan hakları ihlallerine felsefe açısından bakıldığında ihlallerle ilgili “hak”, “insan hakkı”, “ayırıcılık”, “şiddet”, “engellenme” gibi ana kavramların bilgisinin kazanılması mümkün olabilir. Yine, ancak bu çalışmada ortaya koyulan felsefi bakışla, ailede ortaya çıkan bu ihlallerin nedenleri gösterilebilir ve bunların önlenmesi için etkili olacak bir insan hakları eğitiminin nasıl yapılması gerektiği belirlenebilir.

Dolayısıyla, günümüzde yapılmakta olan ve yapılacak aile içi ilişkilerde insan hakları ihlallerini önlemeye yönelik bütün çalışmalarda, felsefi temellere dayanan etik ve insan hakları bilgisi ihmal edilmemelidir. Bunun için, yukarıda sözü edilen kurum/kuruluşlarca aileyle ilgili daha çok olgulara yönelik yapılan eğitim, danışmanlık, dayanışma, araştırma, v.b. önemli çalışmaların içeriklerine felsefi bakışa dayalı etik ve insan hakları bilgisi mutlaka dâhil edilmelidir. Buna ek olarak, yine yukarıda sözü edilen kurum/kuruluşlar, daha önce içeriğini belirlediğimiz çerçevede sırf felsefeye dayalı ailede insan hakları eğitimi çalışmalarını temel çalışma alanı olarak belirlemelidir. Ayrıca aileyle ilgili bakanlık, kişilerin aile içi ilişkilerinde birbirlerine insan hakları bilinciyle muamele etmesini/görmesini sağlayacak ve doğru değerlendirme yapabilme yeteneğini geliştirecek “felsefi nitelikli aile danışmanlığı” uygulamalarını hayata geçirmelidir.

SONUÇ

Aile, kendine özgü bir canlı olan insanın bedensel-zihinsel gereksinimlerini/gelişimlerini karşılamaya yönelik kendi türdeşleriyle yakın ilişkiler içinde bir araya gelerek oluşturduğu toplumsal bir kurumdur. Bu anlamda aile, insanın birlikte yaşama ihtiyacından kaynaklanan bir yönelimle diğer toplumsal kurumlara göre daha birincil ilişkilerin kurulduğu bir yapıdır. Bundan dolayı da aile, toplumun en temel kurumu sayılmaktadır. Ancak, insanın ne olduğunu bilmeden ve insanı öncelemeden aileyi sadece toplumsal bir kurum olarak merkeze aldığımızda, insanlar ailenin işlevselliğini sağlayan bir araç durumunda olmaktadır. Âdeta insanın araç olarak görüldüğü böyle bir ortamda, insan, bir işlevsel eksikliği tamamlayan bir parça ya da bir sayı anlamına gelen bireye dönüşmektedir. Bireyin temel amacı genellikle türünün devamı, günlük kaygı-çıkarlara dayalı ihtiyaçların karşılanması v.b. olduğundan, böyle bir aile ortamında bireylerin birbirleriyle ilişkilerinin bunlara dayalı kurulması nerdeyse kaçınılmaz hale gelmektedir. Bireyler arası bir aile içi ilişkide her şey karşılıklı çıkara göre ya da karşılıklı bir kaygının giderilmesine göre işlediğinde pek sorun yok gibi görülmektedir. Ancak, bir gün bireylerden birinin çıkarlarına ters düşen bir durum olduğunda ya da yaşanan ilişki bireylerin bir kaygı durumunun giderilmesine hizmet etmediğinde, kurulan ilişkide en ağır insan hakları problemleriyle karşı karşıya kalınabilmektedir. Öte yandan böyle bir problem durumunun çözümüne yönelik, her ne kadar günlük yaşam pratiklerinden geleneksel-kültürel değer yargıları ya da ahlâksal normlar türetilmiş olsa da, bunlar doğası gereği her zaman, her yerde ve her durumda işe yaramamaktadır. Hatta bunlar, bilgisel bir temele de dayanmadığından çözüm yerine kişilerin gelişimlerinin

engellenmesinden yaşam hakkını sonlandırmalara kadar varan birçok başka insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir.

Ailede bu ihlallerin önlenmesi ve insan haklarının korunabilmesi için, başta uluslararası İnsan Hakları Belgelerinin aileyle ilgili düzenlemeleri olmak üzere, devletin iç işleyişte aileyle ilgili yaptığı önemli hukuksal düzenlemeleri bulunmaktadır. Ne var ki, bu düzenlemelere felsefeyle bakıldığında, bu düzenlemelerin daha önce gösterildiği gibi kültürel-ahlâksal normların etkisinde kalınarak hazırlandıkları görülmektedir. Aynı zamanda yapılan bu düzenlemelerin uygulanmasında yine kültürel-ahlâksal değer yargılarından kaynaklı eksikliklerin ve sorunların olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, felsefi bakışla “insan olma” ve “değer” bilgisine yeterli düzeyde sahip olunmadan hazırlanan hukuksal düzenlemeler ve değer bilincine sahip olunmadan yapılan uygulamalar, ailede insan hakları ihlallerinin önlenmesini sağlamada yeterli olamamaktadır.

Öte yandan, insan hakları ihlallerini önlemek için çeşitli kurum ve kuruluşlarca aile konusunda çok önemli ve kapsamlı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak insan ve toplum bilimleriyle yapılan bu çalışmaların daha çok olgulara yönelik çalışmalar olması nedeniyle bunlarda felsefi bakışın kazandırabileceği “değer”, “değerler” ve “doğru değerlendirme” bilgisi eksik kalmaktadır. Böyle olunca hem toplumda hem ailede insan hakları ihlallerinin önlenmesinde etkili bir yol olarak etik ve değer bilgisi kazandırma yönünde çalışmalarda eksik kalınabilmektedir. İşte, bunlardan dolayı bu kurum ve kuruluşların yaptıkları çalışmaların ailede insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik katkıya temel sağlayabilecek felsefi çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Dolayısıyla, yapılan çok sayıda düzenlemelere ve çalışmalara rağmen, ailede insan hakları sorunlarının neden önlenemediğini geniş bir çerçeveden düşündüğümüzde, bunu şu cümleyle özetleyebiliriz: günümüz toplumlarındaki kişilerde, “insan”, “aile” ve “insan hakları” kavramlarının etik temelli felsefi bilgisinin bulunmaması, aile içi ilişkilerde kaotik bir durum yaratmakta ve bundan dolayı aile içi ilişkilerde insan hakları ihlalleri ortaya çıkmaktadır.

İşte bu çalışmada, öncelikle “insan” ve “aile” kavramlarına felsefi bakışla bilimsel bir temel ön plâna çıkartılmıştır. Daha sonra ise, aile içi ilişkilerde sıkça ortaya çıkan “cinsiyet ayrımcılığı”, “engellenme”, “şiddet” ve “istismar” gibi değer harcayıcı muamele biçimleri üzerinde durulmuş, bunların kültürel-ahlâksal değer yargılarıyla ortaya çıktığı ve her birinin insan hakları ihlali olduğu belirtilmiştir. Böylece ailede ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenmesinde insan olmanın felsefi bilgisi ve değer sorunlarının etik bilgisinden oluşan insan hakları bilincini kazandıran bir eğitimin vazgeçilmez olduğu anlaşılmıştır. Buna temel kazandırmaya yönelik olarak ailede “insan hakları kavramı” ele alınmış, insan hakları belgelerinden yola çıkılarak ailede insan haklarının gerektirdikleri, yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. En sonunda da, çalışmada ortaya koyulan bütün felsefi belirlemeler ışığında, aile içi insan ilişkilerinde insan haklarının nasıl korunabileceğine ilişkin saptamalar yapılmış, başta insan hakları eğitiminin gerekliliği ve bununla ilgili diğer yapılması gerekenler vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, aile içi ilişkilerde insan haklarının korunması ve ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenmesi için, öncelikle kişilerin “insan”, “insanın değeri”, “değerler”, “etik değerler”, “özgürlük”, “hak”, “adalet”, “insan onuru” gibi her insanla ilgili kavramların açık bir şekilde kavranmalarına ihtiyaç vardır. Bu da

felsefî bakışa dayalı edinilebilir. Bunun sağladığı bir bilincin varlık kazandığı bir aile ortamında, insanların kurduğu ilişkiler kültürel-ahlâksal değer yargılarından kurtulabilir, bunlardan kurtulabilmenin başarıldığı ölçüde de ailede ve toplumun genelinde daha insanca bir yaşam mümkün olabilir. Gerçekten de bunlar gerçekleştiği ölçüde, insanlar aileden aldığı destekle insansal olanaklarını gerçekleştirebilir, insan olmanın bilincine daha fazla varabilir ve her durumda insanın değeri-onuru korunabilir. Aynı zamanda, böyle bir aile ortamında sevgi, saygı, güven, minnet gibi kişilerarası etik ilişki değerleri gerçek anlamda yaşatılarak insanlar kendilerine daha güvenli ve daha mutlu bir yaşama dünyası kurabilir, bu da toplumsal ilişkileri etkileyebilir. Yine, böylesine insan olma bilincinin kazanıldığı bir aile ortamında, gelecekte dünya için yeni değer ve değerler yaratabilecek insan kuşakları yetiştirilmesinin de yolu açılabilir. İşte, bütün bunların gerçekleşebilmesi, toplumun en temel kurumu olduğu söylenen ailedeki insan ilişkilerinin, felsefî bakışa ve etik bilgisine dayanan *insan hakları* bilinciyle kurulmasıyla mümkün olabilir ancak.

KAYNAKÇA

Aristoteles (2014). *Politika*. Çev. Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles (2014). *Nikomakhos'a Etik*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Baygal, Azize (2012). “Şiddetin Aile İçi Görünümleri”, *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ed. Nurşen Adak. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Canatan, Kadir & Yıldırım, Ergün (2013). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Centel, Nur (2014). “Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdahillik ve Suçtan Zarar Gören Kavramı”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar*. Der. Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, Bertil Emrah Oder, Deniz Yüksek. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2002). *Özne ve Söylem*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2004). “İnsan Hakları Eğitiminde Felsefenin Vazgeçilmez Rolü”, *Elli Yıllık Deneyimler Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları*. Yayına Hazırlayanlar: İoanna Kuçuradi & Bülent Peker. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi & UNESCO İnsan Hakları İçin Felsefe Kürsüsü.

Çotuksöken, Betül (2012). *İnsan Hakları ve Felsefe*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Engström, Gülseren (2013). *Aile İçi Şiddet, Çaresi Ne?*. İstanbul: Dönence Basım ve Yayın.

Dündar, Özge Zeybekoğlu (2012). “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ed. Nurşen Adak. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Giddens, Antony (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Hesiodos (2016). *Theogonia, İşler Ve Günler*. Çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

İrigaray, Luce (2014). *Başlangıçta Kadın Vardı*. Çev. İlknur Özallı, Melike Odabaş. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

İyi, Sevgi (2006). *Cumhuriyet Döneminde Aydınlanma ve İnsan Felsefesi Çalışmaları*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Kaboğlu, İbrahim Özden (2013). *Özgürlükler Hukuku 1*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2004). “İnsan Hakları Eğitimi ve Dayanışma İçin Eğitim: Eğiticilerin Eğitimi”, *Elli Yıllık Deneyimler Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları*. Yayına Hazırlayanlar: İoanna Kuçuradi & Bülent Peker. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi & UNESCO İnsan Hakları İçin Felsefe Kürsüsü.

Kuçuradi, İoanna (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2009). *Uludağ Konuşmaları, Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2009). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2009). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2011). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kumcu, Ercan (2004). *Kadın Matematikçiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Lloyd, Geneviève (1996). *Erkek Akıl*. Çev. Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mavili, Aliye (2014). *Aile İçi Şiddet*. Ankara: Elma Yayınevi.

MengüŖođlu, Takiyettin (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Mill, John Stuart (2014). *Özgürlük Üstüne ve Seçme Yazılar*. Çev. Alime Ertan. İstanbul: Belge Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2011). *Böyle Söyledi ZerdüŖt*. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2015). *İnsanca, Pek İnsanca-1*. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Özcan, Muttalip (2011). *Aristoteles Felsefesi: Temel Kavramlar ve Görüşler*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Özcan, Muttalip (2016). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Paglia, Camile (2004) *Cinsel Kimlikler*. Çev. Anahid Hazaryan, Fikriye Demirci. Ankara: Epos Yayınları.

Platon (2015). *Devlet*. Çev. Sebahattin Eyüpoğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Schopenhauer, Arthur (2012). *AŖka Ve Kadınlara Dair*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları.

Tepe, Harun (2012) “Bir Arada YaŖamanın Kural(lar)ı: Bir KeŖif mi Yoksa Bir İcat mıdır?”. Antalya: Felsefe Günlerinde Yaptığı Sunum. Web Adresi: antalyafelsefe.com/2012/sunumlar/Harun_Tepe-AFG-2012.pdf . EriŖim: 04.01.2017

Tepe, Harun (2013). *Etik, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi (6. Ünite)*. EskiŖehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Tolan, Barlas (1983). *Toplum Bilimlerine GiriŖ*. Ankara: SavaŖ Yayınevi.

Yıldız, Esra (2012). “Kültürün Felsefi Temelleri”. Batman: *Batman Üniversitesi YaŖam Bilimleri Dergisi. Cilt 1, Sayı 1*.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. <http://www.unicankara.org.tr/tr/belgeler/>
EriŖim: 04.01.2017

Kişisel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi.

<http://www.unicankara.org.tr/tr/belgeler/> Erişim: 04.01.2017

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.

<http://www.unicankara.org.tr/tr/belgeler/> Erişim: 04.01.2017

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Dair Sözleşme.

<http://www.unicankara.org.tr/tr/belgeler/> Erişim: 04.01.2017

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi, No: 210
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462545> Erişim: 17.04.2017

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>. Erişim: 17.04.2017.

<http://www.kosgebkredi.net/kadin-girisimcilere-50-bin-tl-hibe-devlet-destekli-kredi/>. Erişim: 17.04.2017.

<http://www.haberler.com/diyarbakir-cinsel-istismar-magduruna-7-yildir-9491837-haberi/>. Erişim: 05.05.2017

<http://www.haberler.com/tayt-yine-tahrik-sayildi-9485618-haberi/>. Erişim: 05.05.2017

<http://www.abcgazetesi.com/yargitay-facebooktan-fotograf-paylasti-diye-esini-doven-kocayi-hakli-buldu-9265h.htm>. Erişim: 05.05.2017.

<http://www.haberler.com/tore-kurbani-ozlem-in-son-sozleri-beni-9493490-haberi/> Erişim: 05.05.2017

http://www.milliyet.com.tr/onlarca-insan-gormemezlikten-geldi--gundem-2419713/?utm_source=partners?&utm_medium=haberle. Erişim: 05.05.2017.

<http://www.ailetoplum.gov.tr/uygulamalar/arastirmalar>. Erişim: 05.05.2017.

<http://itb.maltepe.edu.tr/tr/14-aile-okulu-aile-ve-%C3%A7ocuk>. Erişim: 05.05.2017.

<http://ailegitimi.meb.gov.tr/detay.php?id=8> . Erişim: 05.05.2017.

<http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>.
Erişim:05.05.2017.

http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014_Ozet_Rapor.pdf . Erişim: 09.05.2017.

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında Sakarya’da doğdu. Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Lisans, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği, Marmara Üniversitesi Uzman Aile Danışmanlığı, Anadolu Üniversitesi Yerel Yönetimler Önlisans, Sakarya Üniversitesi T. Teknolojisi Önlisans, Maltepe Üniversitesi Denetimli Serbestlik Uzmanlığı, “Etik Lider Akademisi”, “İnsan İlişkileri”, “Kişilik Psikolojisi”, “Kişilik Analizi”, “Tiyatro” ve “Beden Dili” eğitimlerini tamamladı. Halen Anadolu Üniversitesi Felsefe Bölümü Lisans Programında öğrenimine devam etmektedir.

Sosyolog unvanı ile birçok gazete ve dergide insan ilişkileri üzerine yazılar yazdı. Çeşitli kamu kurumlarında, halka açık salonlarda, okullarda ve üniversitelerde “kişilerarası ilişkilerde etik”, “kişisel gelişim” ve “beden dili” konularında çok sayıda seminerler düzenledi. Seminerlerine bugüne kadar yaklaşık on beş bin kişi katıldı. Halk Eğitim Merkezlerinde kişisel gelişim, sosyal hayatta iletişim, iş hayatında iletişim, insan ilişkileri, tiyatro ve beden dili eğitimleri verdi. Çeşitli tiyatro oyunlarında oynadı ve dört ayrı tiyatro oyununun yönetmenliğini yaptı. Halen bu konularda eğitim, danışmanlık, rehberlik, yönetmenlik ve seminer çalışmalarını sürdürmektedir.

Bütün eğitim çalışmalarında “İnsanın Değeri” ilkesini esas almaktadır. Hayatının Amacı: “Sürekli Öğrenme Çabasında Olmak ve Öğrendiği Ölçüde Çevresine Yansıtılmaktır”.